

The Center for Research Libraries scans to provide digital delivery of its holdings. In some cases problems with the quality of the original document or microfilm reproduction may result in a lower quality scan, but it will be legible. In some cases pages may be damaged or missing. Files include OCR (machine searchable text) when the quality of the scan and the language or format of the text allows.

If preferred, you may request a loan by contacting Center for Research Libraries through your Interlibrary Loan Office.

Rights and usage

Materials digitized by the Center for Research Libraries are intended for the personal educational and research use of students, scholars, and other researchers of the CRL member community. Copyrighted images and texts are not to be reproduced, displayed, distributed, broadcast, or downloaded for other purposes without the expressed, written permission of the copyright owner.

© Center for Research Libraries

Scan Date: December 2, 2008

Identifier: s-m-000016-n17

26 AVR 1928

AMERICAN BOARD
Publication Department

اجتماعیات درس لری

بو کونلرک اک مهم حادثه علمیسی ، بنم نظر مده ، اجتماعیات درس لری عنوانلی کتابک . ترجمه ونشری اولمشدر . دارالفنون مدرسلردن عزت بک افندینک همت برکزیده . قلمیه سنه مدیون اولدیغمز بو کتاب جدآ بر خزینه معارفدر . حد ذاتنده یکی اولان اجتماعیات علمنه دائر ، اون بش سنه دن بری مکتبلرمزک پروغرامنه کیرمش اولماسنه رغماً هیچ بر کتابمز یوقدی . شو حالده ، مدرس محترمک بو خدمت علمیسی هر نقطه نظر دن شایان تقدیر و تحیلدر . زیرا متدایاً فکر انقلابلردن بحث ایتدیگمز حالده ، اجتماعی حادثه لرک کیفیت وقوعیله تعقیب ایتدیکی جریانلره دائر اعتماد لایق براز معلومات آلا بیلیمک ایچون ، هیچ اولماز سه بوندن صوکرآ ، مراجعت ایده جک بر اثره قاووشمش بولسوروز . فقط نه یازیق که هر کون چیقان غز نه لرده سپوره عائد حوادث صیراسنده مثلاً احمدک لازاری چکاسنه یرلشدردیکی ایکی یومروقله یرمه ناصل سردیکنه ویا ندیمک طوبی ناصل قابدیغنه دائر ستونلره یازی یازلدینی حالده ، بو کتابک انتشاری حقنده اجرته یازدرلش بر قاج سطرلق اعلاندن باشقه برشی کورلمه مشدر . حالبوکه مطبوعاتمیزک مکلف اولدینی تربیه افکار نقطه نظرندن بوازی آلوب اهمیتله اقومالری قارئلرینه حرارتله توصیه ایتمسی لازمدی . بومقدمه دن صوکرآ ، بر قاج کوندن بری ید تقدیر واستفاده مده طوتدیغ اثر حقنده بعض ملاحظه لر می ده مترجم محترمک نظر تدقیقنه عرض ایده جکم .

برنجیسی : ترجمه لرک عیناً و حرفیاً یا یملاسی مناسب ایسه ده ، بوبک مشکل اولان ایش ، معنائک وضوحی اخلال و لسانمیزک شیوه سنی تشویش ایتمه ملیدر . یا لکنز بونقطه نظر دن باقارسق ، اثرک اولدقجه عجله ترجمه وشیه لسانک بعضاً بوسبوتون اهمال ایدلش اولدیغنه حکم ایتیمک لازم کلیر . حالبوکه ، بوقیمتلی کتابک ده ازیاده دقت واعتنایه احتیاجی واردی . ایکنجیسی کتابک ایلمک محیفه لرندره ترجمه حرفیه به کوستریلن اعتنا محیفه لر ایلریله دجه عینی نسبی محافظه ایده مه مش ، بعض یرلرده علاوه لر بیله جواز یرلشدر .

شیمدی بونلری اولاً مفردات، اوندن سوکرا ترکیب کلام اعتباریله قسماً کوستره جکم. ترجمه نیک ایکنجی صحیفه سندن : [آثار عتیقه علماسی قبل التاریخه عائد جمعیتلری تصنیفه تشبث ایتدکاری وقت لحق ورمن دورلرندن عبارت ایلك طاش دورینی ، سوکرا مجلا طاش دورینی ، طونج دورینی ... الخ تفریق ایدرلر .]

بو عبارت نیک فرانسزجه مقابلنده L'âge de la pierre éclatée ترکیبی واردرکه بونی ترجمه ایچون لحق ورمن دورلرندن عبارت ایلك طاش دوری دییه معناویرلمشدر. فقط مؤلفک Pierre یعنی طاش کلمه سنه اضافه ایتدیکی éclatée لفظندن قصد ایتدیکی معناه مال ایدلمشدر. بیلر سکزکه قبل التاریخه عائد دورلرده انسانلرک نه زماندن بری موجود اولدیغی بعض طاللر آرامشدر. مختلف موقعلرده یاینلان یزالنده مدفون یالکز طاشدن یالیش بالطه وییچاق کبی بعض آلات وادواته تصادف ایتمشدر. زیرا انسانلر اوزمانلرده طونج ویاده میر کبی معدنلرک استعمالنی بیلمه یورلرمش. اوآلتلردن بعضیلرینک انسان الیه یابلدیغی پک آشکار. زیرا ایشله نمش، جلالتمش، و بر مقصد مخصوصه کوره اعمال ایدلمش. فقط بعض طاشلرده بویه بر مقصد تاس تمام ظاهر دکل. فضله اوله رق بوکبی طاشلرک انسان الیه دکل عناصر طبیعی نیک تأثیریلده وقوعه کلمش اولماسی احتمالی وار. بومسئله حقنده متعدد طاللرک پک مدید و دقیق تتبعاتی موجوددر. نتیجه ده ایلك انسانلرک چاقاق طاشی و پورفریت جنسندن بعض طاشلری یره شدتله چارپارق الده ایتدکاری طاش پارچه لرینی آلت مقامنده قولاندقلرینه قناعت کتیرمشلردر. ایشته طاش دورینک برنجی قسمی بویه پارچه لایتمش طاشلرک قولاندیغی دوردر. بونکله برابر، شونی ده عرض ایدیم که چاقاق طاشی شدتله دیگر برشیته چاربلدیغی وقت، او یله کلیشی کوزل طاغلما یوب دامارلرینه و بر قاعده یه کوره پارچه لاندیغی ارباب علم تجربه ایتمشلردر. بناء علیه L'âge de la pierre éclatée پی بونکته یی افاده ایده جک صورتده ترجمه ایتلیدی. بوندن باشقه، او طاشلرک لحق ورمن دورلرینه عائد اولدیغی عجا زه دن تحقیق ایتدی ککزی صورایلر مییم؟ واقعا او طاشلر علم الارض متخصصلرینک دیلوویوم Diluvium یعنی طوفان دوری [۱] نامی ویردکاری دورک مبادیسنده تشکل ایتش اولان طبقات ارضیه ایچنده تصادف ایدلمشه ده بو دور طبقاتی ایچنده « رن » دکل فیل قدیم éléphas antiquus الیه

[۱] معلوم اولان نوح طوفانی دکل. اوندن چوق اول برحاده.

éléphas primigenius فیل محمودی دینان حیوانلرک کیلکری بولمقده در . « رن » کیلکریله انسان کیلکرینک برابر بولماسی پارچه لائمش طاش دکل اودن چوق صوکر کلا مجلا طاش دورینه تصادف ایتمکده در . حتی بوجلا طاش دورنده کی انسانلر آز چوق صنعتده واقف ایملر . زیرا رنک بویوزلری اوزرینه قابا صابا بعض رسملرده یایملر . فقط پارچه لائمش طاش دورنده بویله هیچ بر علامت ترقی ومدنیت یوقدر . شوخالده پارچه لائمش طاش دورندن بحث اولنورکن « رن » لردن بحث اولونماسی تحقیقات علمیه نتیجه لرینه موافق دکلدر .

Par nécessité نه دیمکدر ؟

ترجه نك سکزنجی صحیفه سندن : [انسان اجتماعی بر حیواندر . هیچ بر تعریف بو تعریفدن دوغرو اولماشدر . انسان ساده اضطراری اولارق اجتماعی : کلدر .] بوجمله ده کی اضطراری اولارق فرانسه ترجمه متنده کی Par nécessité مقابلی اولارق قوللاشمشدر . بنده کنز ظن اییدیورم که مؤلفک بو تعبیردن قصد ایتدیکی معنای « اضطراری اولارق » ترکیبی هیچ بروقت افاده ایده مر . چونکه مؤلفک مقصدی ، برانسانک بوتون احتیاجاتی ازاله ایده جک اشیا ولوازمی یاننده اولسه بیله یالکنز باشنه یاشایامایاجغنی آکلا تمقدن عبارتدر . بناء علیه بو Par nécessité بی اضطراری اولارق دکل « ضرورت واحتیاج سوقیه » شکلنده ترجمه ایتمک ایجاب ایدردی .

Etablir کله سی بعضاً اثبات معناسنه کلیر .

فرانسه ترجمه متک یدنجی صحیفه سنده شویله برعباره وار :

C' est ce qu' a lumineusement établi Dur kheim dans son étude sur le suicide .

بونی شویله ترجمه ایتمشکنز : [دورقیم اتحاره دائر اولان تدقیقنده بونی واضحاً تثبیت ایلشدر] . یعنی établir کله سنه تثبیت معناسی ویرلمش . فقط بو کله نك متعدد معنای واردر . مثلاً برقبزی اولندرمکده établir une fille دیرلر . بنده کنز ظن اییدیورم که بو محلهه établir لفظنک معناسی بر مسئله بی دلائیلله اثبات ایتمک دیمکدر . بناء علیه اوجله بی [دورقیم ، انسانک یالکنز باشنه یاشامایاجغنی اتحاره متعلق تدقیقنامه سنده بک آجیق اثبات ایتشدر] شکلنده ترجمه ایتمک دها مناسب اولوردی .

Parquer نه دیمکدر ؟

۱۵۹ نجی صحیفه ده اون بشنجی سطرده شوبله بر عباره وار : [مسلك حیاتی اونلری بالاخره بر برینه دشمن صنفله حبس ایده جکدر .] بونک فرانسه جه سی :

La vie professionnelle les parquera Plus tard en classes hostiles .

بند کزجه هم شیوه لسانه رعایت ایتمش ، و هم معنایی براز دها تصریح ایلمش اولمق ایچون شوبله دیمک لازمدی : [مسلك حیاتی طلبه یی بالاخره بر برینه مخاصم صنفله ایراجقدر .]

Précis صریح می معین می ؟

صراحت و صریحک فرانسه جه لری معلوم عالیکزدر که clairتیه در . Précis معین و قطعی دیمکدر . دها باشقه معنای ده وارد . فقط ترجمه نک ۱۸۴ نجی صحیفه سنده اولدینی کی un texte précis یی صریح بر متن و ۲۱۸ نجی صحیفه ده کی Les mesures précises صریح تدبیرلر دییه هیچ بروقت ترجمه ایده مه یز . بونلری معین بر متن و قطعی تدبیرلر دییه ادا ایتمک ترجمه نک صداقت و محقق نقطه نظرندن ایجاب ایدردی .

L' intuition نه در ؟

بوگله نک بزی بعضاً نه قدر مشکلاتنه دوشوردیکنه ترجمه نک ۱۵۹ نجی صحیفه سنده کی شو عباره نک کوزل بر دلیدر ؛ [وطنک قوتلی و سوره کلی حدسی ، هر شیدن اولد مکتبدر .] بونک فرانسه جه سی :

L'intuition durable et forte de la patrie c' est avant tout l' école .

بند کز بونی شوبله ترجمه ایدردم : [وطن هر شیدن اولد مکتبده سوره کلی و قوتلی اولارق حس اولتور] . ظن ایدیورم که L'intuition بگه سی هر یرده حدس دییه ترجمه ایتمک معنایی اغلاقدن باشقه هیچ بر شینه یاراماز .

ترجمه نک ۱۵۸ نجی صحیفه سنده (ملت و حریت) سرنامه سی آلتنده شو سطرلری او قوبورز : [ملی حیات اتسابی هرق ، جوغرافی و یا اقتصادی ضرورتلر ، لسان و یا خاندانه صداقت اوزرینه دکل ، بلکه فردلرک تأمل ایله رضاسی اوزرینه استناد ایتدیرمش و بوبله جه فرانسه غنه لری آراسندن الک ایسنه صادق قالمش اولماسی فرانسه اختلالنک شرفیدر . روصونک تحققی ممنوع اولان بر مفکوره کی آکلادینی اجتماعی میثاقی Fédération بایرامندم فرانسه اختلالی فعلاً عقد ایتدیره شد . ملتوکل تشککلنک تاریخی عتلی نه اولورسه

اولسون فرانسز اختلالی بیاننامہ‌سندن بری انحق وطنداش‌لرک سربست موافق‌لری اوزرینه مؤسس اولدقلری نسبتندہ نظر حقدہ مشروعدرلر و بشری وجدانی وارلقلری تصدیق ایلہمکہ اجبار ایدہ بیلیرلر . [بو عبارتک فرانسز جہ‌سفی‌دہ یازاجم :

C'est la gloire de la Révolution française , fidèle ainsi au meilleur de notre tradition , d'avoir fondé l'adhésion à la vie nationale non sur la race, les nécessités géographiques ou économiques , la langue ou le loyalisme à la dynastie, mais sur le consentement réfléchi des individus . Elle a effectivement conclu , à la Fête de la Fédération , ce pacte social que Rousseau décrivait comme un idéal impossible à réaliser Quelles que soient les causes historiques de la formation des nations depuis la proclamation révolutionnaire elle ne sont justifiées en droit , elles n'imposent leur existence à la conscience humaine que dans la mesure où , désormais , elles reposent exclusivement sur le libre consentement des citoyens .

ایشته بو متله یوقاریدہ کی ترجمہ بی مقایسہ ایدنجہ متعدد نقطہ‌لردہ تردد ایتہمک ممکن اولمایور .

برنجیسی : Révolution ایچون فرانسز اختلالی دکل فرانسز انقلابی دیمک لازمدی . زیرا نیجہ اختلال واردرکہ هیچ بر انقلابی مستلزم اولماز . حال بوکہ فرانسه‌دہ کی قیام باشند نہایتہ قدر یالکز فرانسه ایچون دکل بوتون دنیایہ تأثیر ایتیش اولان بر انقلاب ایدی . ایکینجیسی متندہ کی Décrire لفظی آ کلامق دیہ ترجمہ ایتمشسکیز . حال بوکہ بو کلمہ تصویر ایتک معنانه‌در .

اوجنجیسی en droit نظر حقدہ می ، حقوق‌امی دیمکدر . بندہ کز حقوقاً دیمکی مرجع کور مکدهیم .

دردنجیسی : Depuis la proclamation révolutionnaire ترکیبی ایچون (فرانسز اختلالی بیاننامہ‌سندن بری) دیمہ یوب (انقلابک اعلانندن اعتباراً) دینسه دها موافق اولوردی . زیرا بیاننامہ دینجہ خاطرہ بالضرورہ بدایت انقلابدہ نشر اولتان انسانک و وطنداشک حقوقی مبین بیاننامہ :

La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen . کایور . بو بیاننامہ

ایله قانون اساسینک ابتدائی ماده لرینی مجلس ملی A^e ttssemblée ۱۷۸۹ سنه ایلول بکر میسندن تشرین اول برینه قدر مذاکره و تصدیق ایتشدی . مؤلف ایسه ده قلا راسیوندن دکل پرو قلامسیون Proclamation دن بحث ایدیور . متن عبارده میثاق ملیدن و فدراسیون بایرامندن بحث اولندیغه کوره ۱۴ تموز ۱۷۹۰ تاریخنده پارسده (شان دومارس) ده قرالک مواجهه ناسده قانون اساسی به صداقت ایده چکنه دائر علناً یمین ایتک صورتیله انقلابک رسماً اعلان ایدلمش اولماسی قصد ایدلمش اولاجغنی ظن ایدیورم .

بشنجیسی : « بشری وجدانی وارلق لرینی تصدیقه اجبار ایده بیلیرلر » عبارسی تماماً معقد و مخالف شیوه در .

آلتنجیسی بو ترجمه هالیکزدن : [فرانسز عغه لرینک الک ایسی ، ملی حیاته انتسابی فردلرک تأمل ایله رضاسی اوزرینه استناد ایتدیرمک اولدینی] ذهانی حاصل اولیور . حال بوکه فرانسزلرک انقلابدن اول بویله بر عغه سی ناصل اولاییلردی ؟ موضوع بحث اولان بو قاعده اساسیه ایسه ، انقلاب سایه سنده بوتون دنیا ایچون یکی ظهور ایتمش بر دستور ایدی که بو کونکی درجه سنده طرفدار قازانا بیلرسی ایچون شیمدی به قدر یوزیکارجه انسانک قانی دو کولشددر . بو حالده مؤلفک مقصدی باشقه برشی اولق لازم کلیر . شواضحاته کوره یوقاری به یازدیغم فرانسزجه نک بوسبوتون باشقه برشکلده ترجمه سی ایجاب ایده چکنی ظن ایدیورم .

حرام و حلال بحقی

۲۷۱ نجی صحیفده Sacré ایچون حرام (مقدس) ، و Profan ایچون حلال بویورلمش . واقعا Sacré نک تورکجه بر معادلی ده حرام در . ناصلی که لسانزده شیخ الحرم ، بیت الله الحرم ترکیلرینی قولالانقده یز . فقط بو حرام ، ایشله سی ممنوع اولان ایشله متعلق حکم شرعی معناسنه دکلدر . بویله حرامه فرانسزجه Défendu ویا Interdit دیرلر که بونک مقابلی اولان حلالک فرانسزجه معادلی ده Permis ویا Licite در . او حالده Sacré نک ضدی اولان Profan ی حلال دییه ترجمه ایتک ناصل طوغری اولاییلیر ؟

۲۰ ایلول سنه ۱۴۰۰ قزل طوپراق

محمد علی عینی

اسلام

۸

صنعت

عرب صنعتی ده نیجه ایلك اول خاطره كلن معماریدر . عربلر موسیقی ، تغنی ورقصه ده . بیکانه قالمادیلر سه ده بو وادیده کی اثرلری معماریلری یاننده پك سونوك قالیر . فضله اوله رق . عرب موسیقیسی تاریخی حقنده کی وثیقه لر پك آذرر .

عربلر ده هیكل تراشی ایله رسم ، معمارینك ایچنده واوکا خادم اولمشدر . رسم ایله هیكل عرب معماریسنده ساده جه معماری تزیناتنه واسطه اولقدن قورتولامامشدر . انسان و حیوان صورتلری یایمق مردود و ممنوع قالمشدر . بونك سبی مسلمانلغك اك مجرد بر و حدت الوهیه سالك اولماسیدر .

تورات دخی عینی و حدت الوهیت اعتقادیه هر درلو بشری و حیوانی تصاویری صورت . مطلقه ده نهی ایتمشدی : « سن نه سوا و اتده اولانك ، نه ده ارض و دكز لر ده کی مخلوقانك رسم و هیكل لر نی یایما به جقسك . سن اونلره نه سجده ایده جك ، نه ده خدمت ایده جكسك . » اسکی بنی اسرائیلده رسم و هیكل تراشینك یالکز خط منخیلرله چیچك تزیناتنه انحصار ایتدیر یله سنده کی امر دینینك شفاهی غننه طریقیله حضرت محمدك اوزرنده بر تاثیر یامش اولسی محقق کیدر .

قرآن کریم بو ممنوعیتلری او قدر صریح ذکر ایتمه مشدر . از جمله بو بایده کی نهی شودر : « ای مؤمنلر ! ... انصاب ... شیطانك عملندن بر «رجس» در ؛ بوندن حذر ایدیکز ؛ فلاح بولورسکیز . بو آیتده انصاب کله سی بر عبادت ایچون دیکلیمش مقدس طاشلر معناسنه در . بالاخره غننه بو کله نك معناسی طاش اوزرینه یونتولمش صورتلرله هر درلو ذوی الحیات رسملرینه تشمیل ایله دی ؛ اودرجه که تام معناسیله صوفی مسلمانلر سطرنج او بونك طاشلر نی بیه انسان ، حیوان شکل و صورتلرندن تجرید ایتدیلر .

رسم و هیكل مکروهیتی بلا استنا بوتون اسلام مملکتلرنده جاری اولمشدر . بو بایده . بیکانه استنا بعضی اولیا تر به لرنده کورولن براق محمدینك رسمیدر . براق محمدی بورسملردم باشی قادین قویروغی طاووس قانادلی برآت کبی کوسترلمشدر .

يالكىز عجم و هند مسلمانلى مذكور آيتى بر آاز دها كنىش تفسير ايدرك مينياتور
رسملى يامشلدرد . بو رسملرده انسان و حيوان صورتلرى واردرد . « برينچ موزه سى » نده
بو مينياتورلرك اك نفيسلىرى واردرد .

*
*
*

عرب معماريسنك منشألى تدقيق ايدىليرسه كورولور كه بو صنعت اونلرده دين كى بر شى
اولمشدر . عربلر معماريلرينك عناصر و مباديسنى احتياجلرينه توفيق ايدركدن اول
خارجدن آلمشلسرده روح مليلرينه يابانچى قالان بو تمل اوزرنده چوق كچمكدن
فوق العاده ابداعى يكي بر معمارى ياراتديلر . نته كيم دين محمدى ده بويله اولمشدر .

ايلك عرب معماريسى بيزانسواريدر . عربستانك پيغمبرى ظهور ايتديكى زمان
بيزانس معماريسى شرقده بوتون شعله سيله تشكلى ايتمشدى . ايلك مسلمان فاتحلىر سرعتلى
فتوحاتلى آره سنده ياييله جق جامع و سرايلره مودهل اولق اوزره معمارلرينه بيزانس
آثارىنى كوسترمشلردى . فقط بو تقليد صنعت تميز و تفرد ايتمكده چوق كچمكدى .
هر ايكي دينك يكي بر معمارى كتيرديكى بو صورته ده بر كره دها ثابت اوليوردي . يپ
يكي عرب معماريسنك اك بارز صفت مميزه لرى بر آاز آشاغيده عرض ايدم .

اسلاميتك مباديسنده كى معمارى اثرلر فتح ايديلن منطقه لرده بولونان بيزانس اسلوبلرينك
برر آدابته لرى اولمشدى .

عجمستانده كى مسلمان آده لرده اسكى عجم معماريسنك ايزلىرى پك بارزدر . اورته
آسيا ايله هندستانده كيلرده بو قطعه لرك مختلف اسلوب معماريلرينك ايزلىرى كوزو كور .
الحاصل مسلمان معماريسى نرجه كيتمشسه محلى خصوصيتلره آشيلانمشدر .

ايلك جامع انموذجى مكبه متوجه كوچوك قابولرله جوريلش و اينچنده آبدست آلق
ايچون حاوضى بولومان بر حاويلدر .

اسلاميتك عربستانى آشان ايلك فتوحاتنده مسلمانلر خريستان كليسالىرى جامع تحويل
ايتديلر . شامده كى بويوك جامع ايله قدسده كى « مسجد اقصى » بو قيلدندر .

*
*
*

عرب صنعتى يدنچى عصر ميلادى ايله اونچى عصر ميلادى آره سنده تشكلى ايدر .

قدسده کی «جامع عمر» ایله قاهره ده کی « عمرو » و « طولون » جامعلری واسپانیاده کی «قرطبه جامی» بودورده وجوده ککشدردر .

بوصفتک صفت میزه سی هر شیدن اول آت نعلی شکلنده کی کمرلدر . هر ب کمرلری او طرزده دستکمر اوزرنده دیکه نیرکه بونلرک اینجه لکی هر بلرک جادیر قازیق لری خاطر لایبره اسکی هر ب قهرلی آشاغیسی دار و تپه سی کنیش اولمقه تمایز ایدر . بو شکلی بالغه ایدرسه ک مسلمان و عجم آبدلرینک صوغان باشی آ کدیران قهرلی میدانه چیتارکه بونلر او قدر ظریف دکلدردر .

مناره لره کلنجه بونلرک شکلری متنوع اولمشدر . اسپانیا و آفریقا مناره لری مربع شکلنده درلر [اک اسکی مناره نمونه سی بونلدر] عجم مناره لری مخروطی ، تورک مناره لری تپه لری خونی شکلنده اولمق اوزره اسطوانیدر .

هر ب معمارینسک دیکر بر خصوصیتی ده تزییناتک فیض تنوع و عجائبدر . بوسایه ده درکه هر ب معمارییسی بستیون آری بر ذوق و یرر . هر ب معمارلری چیللاق زاویه لرله یکرنگ سطحلردن حظ ایتمزلر . بونک ایچون رنگارنگ تزیینات و درلو درلو اویمه لرله بزه نمشد . اک چوق سودکری رنگر قرمزی ، ماوی ، صاری ، یشیل و آلتون رنگیدر . بوتون اسلام معمارییسی ایله تذهیبچیلک و خالیجیلغده بو رنگ شوقی کورولور . تزیینات دها چوق مستقیم ، منحنی و کره پارچه لری کی هندسی شکلردن مرتبدر .

هر ب معمارینسک کتیردیک ابداعیلک و فوق العاده لکلردن بری ده « پانداتیفلر » ایله « آرابه سک » لردر .

پانداتیفلر ، کوشه لری تزیین ایدوب وقات قات قونولش آری قوفانلری آ کدیرر . آرابه سک لر حسن خط ایله یاپیلش تزییناتدر . اسپانیاده کی بعض اسکی حورالرده عبرانی حرفلریله یاپیلش اوله رق راست کلین تزیینات ایله هر بلرک آرابه سک لری مقایسه ایدیلنجه ایکنجیلرک فائقیک پک بارز بر صورتده کوزه چاربار .

بونلره ستونلرک چوق متنوع باشلق لری ، رنگلی دوشمه لری ، موزائیک و جینیلری و دها بوکا مائل هر ب معمارلرینک تمثیل ایدیتدکری بیکلرجه کوزه لکلری بڑ آرایه طویلارسه کنز هر ب جامع ، مدرسه ، چشمه و شهر قابولری کی آبدلرینک خصوصیت معماریه لری کوز اوکنه کتیره بیلیرسکنز .

حقیقتندن اصلاً شبهه ایتمیه و ک دینه بیلیرکه عرب اسلوب معماریسی دایماً ظرافته استناد ایتمش و ظرافتله بزه نمشدر .

صنایع تزئینی استادلرندن (ش . بلانق) ، عرب اسلوب معماریسنک ممتاز خطلری و اشتقاق ابتدکی بیزانس صنعتندن تمایز نقطه لری شویله تلخیص ایدیور :

« خلاصه اکثریا تزین مقصدیله آن نعلی کمرلرله بیضی قبلر انتخابی ؛

« ستلاقیبت دنیان پادانتیقلر ؛

« اشکال هندسیه قبارتمه لرله وجوده کتیر یان مختلف النوع ستون باشلقلری ؛

« قبه و کمرلرله داخللری تزین ایدن اینجه ایشله مه لرله آژورلی آرملقلر ؛

« خارجاً فوق العاده آز منفذلر و دیوارلرک ساده لکی ؛

« داخللاً بوتون سطحلرده ازهار و اشکال هندسیه دن مرکب ، الوان و یالیزلرله تجسم ایتدیرلش طاشقین بر تزینات ؛

« حیات حیوانیه بی خطرلانه جق هر درلو خطوطدن اجتناب ؛

« تزینات حالته کتیرلش و حیوان صورتلری یرینه تفکرک افاده سی اولارق اقامه ایدلش کوزل یازیلر ؛

« ایشته بیزانس معماریسیله مقایسه نتیجه سنده عرب معماریسنک اسلوبنده بارز و متمایز اولان خصوصیتلر بونلردر .

« موثوق عرب آثار معماریه سی اسپانیا ایله مغربده در . بونلردن « قرطبه جامی » اک باشد بر اثر در . غرناطه ده کی « الحمرا سرائی » ده عینی پایه ده در . (۱۳) نجبی ایله (۱۴) نجبی عصر میلادی آرمنده یایلمشدر .

مصطفی شکیب

اون برنجی عصر هجریده تورک منابع عرفانی

۲

مدرسه لر

مدرسه ، علمیه دینیان منور زمره نك منشائیدر . منسوبینی اکثریتله « زی علماء » تسمیه ایدیلن صاریق وجه و شالوار اکتسا ایدرلر .
مدرسه دن اجازت آلانلرک یالکز علوم دینیہ متخصصی اولدقلربی ظن ایتمک عبدره .
مدرسه لر اسکی زمانک دارالفنونلری اولدیفی جهتله بوراده هر نوع ، متداول علملر تدریس ایدیلیردی . مدرسه لرک تدریساتی اون برنجی عصرده دورت فاکولته یه آیرمق ممکندر .

۱- علوم دینیہ و فلسفه دینیہ (کلام)

۲- حقوق ، فقه

۳- ادبیات (ادبیات عربیه)

۴- فن (طب ، ریاضیات ، هیئت) اوائلده حقوق شخصیہ و حقوق جزا تمامیلہ قرآن ، حدیث ، قیاس فقها و اجماع امتدن استنباط اولونان اصول وقواعد کوره فصل ایدیلدیکندن ، حقوق اسلامیه قواعد دینیہ ایله ممتزج اولمغله « فقیه » نامی آلان اسکی حقوق شناسلرمزک واسع معلومات دینیہ صاحبی اولمالری طبعی عد ایدیلشدر .
علوم دینیده اختصاص پیدا ایدنلر ، علوم دینیہ مدرسی ، امام ، کرسی شیخی ، خطیب ، مؤذن و قیم و ادبیات عربیهده بهره دار اولانلر بوشعبه معلوماته عائد آناتولی و روم ایلنده مختلف مدرسه لرده کی کرسیلرده مدرس ویا باب فتواده کاتب اولورلردی .
اساساً طی درجات مدارس ایله یینلر ، عینی زمانده دینیات و عربیات وقفهده دخی اکتساب معلوما ایده جککرندن جهت اختصاصه وقف تحصیل ایله یینلر خطیب ویا کرسی شیخی دخی اوله ییلیرلردی .

سلیمانیه جامی آلوسنده کی دارالطب مدرسه سنه کیرمکه موفق اوله ییلنلر ایله سلیمانیه مدرسه سنده اکمال تحصیل ایدنلر طبابت ریاضیات ، هیئت وجوغرافیاده اختصاص پیدا ایدرلردی .

قانونی دورند. حدود وطن شرق و غربده توسع ایتمکده آسیاده و آوروپاده عثمانلی عسکرلری سلطنت مرکزندن اوزاقلاشمقده اولدیقلرندن اوردولرمزله برابر فضله مقدارده طبیب، جراح و مهندس کیبی صحی و عمرانی فن اربانه اهمیت ویریلکده باشلامش و بونک ایچون سلیمانیه مدرسه لرده طبابت و فنون تحصیلنه اعتنا اولونمشدر. سلیمانیه جامی جوارنده اولدینی کیبی احمداول طرفندن برده سلطان احمد عمارتی یاکنده بریکنجی دارالشفا انشا ایدلمشدر. وقتیه تورکیده علمانک رفاهنه آلمانیا و انکلتزده دن زیاده اهمیت ویریلکده اولدیفندن [۱] اوزمانکی آوروپایه نسبتاً تورکیده، اسلامیتده دیناً ممنوع اولان تصویر و کولکلی صنایع نخته (هیکلتراشلق) دن ماعدا بالجله علوم و فنون و صنایع ترقی ایلمشدی.

حقوق و فقهده اختصاص پیدا ایدنلر آئیده کوروله جکی وجهله تحصیللرینک درجه سنه کوره قاضی، مفتی، مدرس، قاضی عسکر و شیخ الاسلام اولورلردی. تکیه لرده متداول فارسییه مقابل مدرسه لرده رسمی تحصیل لسانی عربجه ایدی. آناطولیده عثمانلیلر طرفندن ایلمک مدرسه، عقیب فتمده اورخان غازی طرفندن ازینقده ضبط اولونان کلیسا جوارنده، مناستر بناسنده تأسیس و یاقینه عمارت و مسافر خانه انشا قیلنمشدر.

بو مدرسه نک ایلمک مدرسی شیخ صدرالدین قنوی مریدلرندن شیخ داود قیصری و بعده چندرملی خلیف قائم پدري ملا تاج الدین کردی و بونک وفاتنده قره خواجه لقیله معروف علا الدین اسود مدرس اولمشلردر.

سلجوقیلر و سائر طوائف ملوک طرفندن آناطولیده مدرسه لر انشا اولوندینی شبه سزدر. آطنه و قونیهد و بلاد سائرده بو مدرسه لر دن الیوم باقی قالانلر بک چوقدر.

استانبولده مدرسه تحصیلی فاتح زماننده باشلامش و قانونی دورنده مرتبه کاله واصل اولمشدر. ایکنجی سلطان محمد و برنجی سلطان سلیمان بویکی بویوک حکمدار یکی تورک وطنی بر طرفدن فکر آفریغ و دیگر طرفدن ملکا توسیع ایلمه مشلر، ملک هم بازوسنی و هم دماغنی قویه بویورمشلردر. قیشلار ایله برابر مدرسه لرده عینی زمانده فیضیاب اولش وایکی اوردو بردن سفر بر حاله کلمشدر: فکر اوردوسی و سلاح اوردوسی.

قیشلارک پیش و پسند انشا اولسان مدرسه لک واردیمله ، اون برنجی عصر هجری به قادارتورک اوردوسی آوروپانک الامور والک منتظم وبالنتیجه الک قوتلی کتله عسکریمسی ایدی . بوکون بیه فاتح و سلیمانیه جامعلرینک اطرافنی دأرآمدار احاطه ایدن متعمدمدرسه لک وسعت و کثرتنه باقائلر بو ایکی جهانگیرک تربهلری اوکنده ایکیلیمکده ناچار قالیرلر . بو ایکی پادشاه ایکی ، اوج عصر ملنک اباہ مرقانی عد ایدیلشدر .

درسعادته ایلک تأسیس ایدیلن دارالفیض «تاجخانه» مدرسه سی اولوب فاتحک بنا کرده سیدر . رسم کشادنده ، ابوالفتح کسوه علمای لابس اوله رق برابرنده وزیر اعظم محمودپاشا [۱] و شیخ الاسلام فخرالدین عجمی [۲] ایله سائر وزرا وامرا اولدینی حاکمه حاضر بولنشلردر .

ملاخسر [۳] ایله تورکستاندن جلب ایدیلن علی قوشچی [۴] بو مدرسه نله ایلک مدرسلرننددر .

فاتح ایوبده اللی وایاصوفیهده التمشلی مدرسه لری دخی بنا ایتشدر .

اون برنجی عصرده موجود مدارسک درجاتی بروجه آتی ایدی :

۱ — ابتداء خارج (نام دیگر قیرقلی خارج)

۲ — حرکت خارج

[۱] نامنه اضافتله یاد اولونان محله ایله جامع ، وچارشینک بانسی

[۲] دولت عثمانیهده ایکنجی شیخ الاسلامدر . ایراندن کلشدر . فضل حروفی طرفدارلرندن برقاچ کیهی الحادلرندن طولای قتل ایتدیردیکدن صوکرانمشلرخنی یاقدرمش و آتشی بالذات او فلرکن صالحانی طوتوشدیرمشدر .

[۳] ملاخسرو محمد افندی دولتک اوچنجی شیخ الاسلامیدر . پدري فرامرز ، مهتدیر . روم وایفرانیز اولدینی مختلف فیهدر . لسان هجریده برجوق انادینیه وادیه سی وارددر . استانبولده وبروسهده برخیلی جامع ومدرسه بنا ایتدیرمشدر . فاتح کندیسنه «زمانک ابوحنیفه سیدر» دیردی . بروسهده کندی مدرسه سی حظیره سنده مدفوندر .

[۴] علاءالدین علی قوشچی بن محمد . پدري معهور اولوغ بکک بنده لرندن وکندیسی دخی طوغانجیسی ایدی . سمرقند علماسندن زمانک علومنی واولوغ بکدن ریاضیات وهیئت تحصیل ایتشدر . اولوغ بکک سمرقنده انشا ایتدیردیکی رصدخانه یی اکاله مأمور اولمشدر ، افندیسنک وقتندن صوکرآ اوزون حسنک یاکنه کلش واورادن سفارتله استانبوله عزیمت وایغای وظیفه دن صوکرآ آذربایجانیه هودت ایله مش واورادن کمال توقیر ایله فاتح طرفندن استانبوله دعوت ایدیلشدر . هیئت وادیات هجریه و دینیانه هاند متعدد آثاری واردر ایوبده مدفوندر .

۳ — ابتداء داخل (نام دیگر الیلی داخل)

۴ — حرکت داخل

۵ — موصله صحن [۵]

۶ — صحن ثمان [۶]

۷ — ابتداء آتشی

۸ — حرکت آتشی

۹ — موصله سلیمانیه

۱۰ — خوامس سلیمانیه [۷]

۱۱ — سلیمانیه

۱۲ — دارالحديث .

بونلردن ماعدا بر طب مدرسه‌سی ایله برده دارالشفا موجود ایدی .
بومدرسه‌لرده کرسی تدریسی اولان مدرسلره اهمیتلرینه کوره ییکیرمیدن ، آتشی
آچیه قادار تخصیصات ویریلدیکندن مدرسلر بالا آخره قیرقلی ، اللی لی ، آتشی دییه
یادایدیلیرکن مدرسلرک مخصوصاتک درجه‌سی تلمیح اولونوردی .
قواعد دینه مدرسلری ییکیرمی ، بدیع و بیان مدرسلری اوتوز ، فقه قیرق ، حدیث
اللی ، و تفسیر مدرسلری آتشی آچیه تخصیصات آلیرلردی .

برطالب اول امرده علمدان بر ذاتک رحله تدریسندن استفاضیه باشلار . بوراده
«ابتدا و حرکت خارج» درسلی کوروردی . بومعلومات دین لسانی اولان عریجه‌نک
صرف ونخوندن عبارت ایدی . بومدرسلر برنوع رشدی مکتبلری مقامنده ایدی .

خارج مدرسه‌لری اوج صنف اوزرینه ترتیب اولونوب برنجی صنفده !

تلخیص ایله مفتاحک سائر حاشیه‌لری

ایکنجی صنفده : واقف

اوچنجی صنفده : هدایه .

[۵] صحن ، سلیمانیه ، مدرسه‌لرینه اعداد وایصال ایله دیکی ایچون موصله دینیلشدیر .
[۶] صحن دینلمه‌سی مأذونلرینک صحنه حربه اکثریتله مأمور ایدیلرلرندن وثمان تسمیه‌سی فاتح
جامعک ایکی طرفنده کائ کارکیر مدرسه‌لرک سکز عدد اولماسندن منبعشدیر .
[۷] بش مدرسه‌دن عبارت اولدیمندن خوامس ویا خامسه سلیمانیه نامی ویریلشدیر .

مستلری او قونوردی .

طلبه خارج درس لر نی ا کمال ایتدی کدن سوکرا « ابتدا و حرکت داخل » مدرسه لرینه مدرس لرینک شهادت و دلائل لر یله معیاده تر فیع ایدر لر دی . ابتدا داخل و یا خود اللی لی مدرسه سی استانبولده سلطان بایزید جامعی حربنده در .

داخل و یا اللی لی مدرسه لر ی ده اوج صنفه آیریلیر :

برنجی صنفده : هدایه حاشیه لر ی

ایکنجیده : صحیح و تلویح

اوجنجی ده : کشف و بیضاوی تدریس ایدیلیر دی .

بومدرسه لر یالکیز پای تحت منحصره کیلدی . ادرنه ، بروسه و قونییه ده دخی بودرجه ده مدرسه لر موجود ایدی . بومؤسس سات علمیه ا . کثرتله شهزاده لر ، والده سلطانلر ، نامدار وزیرلر ، طرفدن بنا ایدیلشدی . اللی لی مدرسه لر نده تدرس ایدن طالینه - ایرانه تقلیداً - دانشمند عنوانی ویریلیر دی . داخل مدرسه لر ندن بالامتحان ملازمت رؤسایله جیقانلر مدرس و یا مصر ، شام ، حلب ، مکه ، مدینه قاضیلر ی معیتلرنده یکر می بش آقچه ایلیدی سنه نائب صفتیله ملازمت ایدر لر دی . یکدن قاضی اوله ماز لر دی . یدی سنه ملازمتدن سوکرا یینه عرب بلادندن « الی آقچه لک » قاضیله کچر لر دی . قاضیلق مدتی بدایتده اوج سنه ایکن اون برنجی عصرک اور تاسنده ایکی سنه یه تنزیل ایدیلدی . بو عصرک صوگنده ، مأمورلر چو فالنجه مأموریتلر ده تذبذب اوغراد ی . اوج آیده تبدیل ایدیلن فاضیلر کورولدی . بردانشمند ، ملازم اولنجه سجل دوله قید اولونوردی .

ملازمت طریقیه قضایه راضی اولمایوب تحصیل عالییه دوام اتمک ایستینلر حرکت داخل اتمام امتحانلر نی ویره رک ملازمت رؤسایله « موصله صحن » مدرسه لرینه داخل اولور لر دی .

بومرتبه یه واصل اولان دانشمندلر بومدرسه لر ده :

مفتاح العلوم - سراج الدین ابی یعقوب یوسف ابن ابی محمدک (وفاتی ۶۷۹)

تلخیص المفاح - محمد جلال الدین بن عبدالرحمان القزوی نیکی (وفاتی ۷۳۹)

تجربید الکلام - نصیر الدین ابی جعفر محمد بن محمد الطوسی نک (وفاتی ۶۷۲)

مواقف الکلام - عضد الدین عبدالرحمان ابن احمدک (وفاتی ۷۵۹)

عقائد النسفی - نسفی نک (وفاتی ۵۳۷)

منار الانوار - ابی البرکات عبدالله بن احمد النسفی نک (وفاتی ۷۱۰)
عقائد المعضدی - عضد الدین نک .

فقه : هدايه ، وقایه ، قدوری .

حدیث : الصحيح - بخاری نک ، التلخیص - صحیح شرحی .

تفسیر : کشف من حقیقه التزیل - زعشری نک (وفا ۵۳۸) ، انوار التزیل واسرار التأویل فی التفسیر - بیضاوی نک (وفا ۶۸۵)

کبی رسائلی او قورلردی . سلم عرفانک بودرجه سنه ایریشن دانشمند آرتیق پیشمش . و عرب لسانی تفهم و تحریرده (تکلمده دکیل) کرکی کبی ممارسه و ادبیات عربیه دم بهره پیدا ایدرک ذکا و عرفانی نسیبندده تألیف آثاره مقتدر اوله جق بر حاله کلمشدر . عربیه بو مرتبه صاحب اولان بر دانشمند استعداد و عرفانه کوره آنا لسانی اولان تورکجه نی و دیلمزک سوسی اعتبار ایدیلن فارسی بی دخی تدرس و ثلث و نسخ یازیلرخی تمشق ایچون بعض خصوصی معلمله و تکیه لره ملازمت ایدمده تکامل یولنی بولوردی . مدرسه لک فیاض زمانلرنده طوقوزنجی و اوئنجی عصرلرده ، طلبه نک ، موصله دن صحنه وصول ایچون ادبیاته ، عقائده دائر طبقی عصری دارالفنونلرده کی « تهز » امتحانی کبی تألیفاته موفق اولسی لازم ایدی .

بو صورتله مدرسلرینک حسن نظرینی جلبه موفق اولان « دانشمند » فاتح جامعنک ایکی طرفنده کائن « صحن » تسمیه ایدیلن سکز مدرسه دن برنده صاحب « هجره » اولورده هکبه سنی آصار ، که سنی آثار ، پوستنی سرور ، کتابلرینی رافله صیرالار . دواتی ، کاغدلرینی قاووقلغه برلشدیریر . قید ماسوادن معراجامع ، مدرسه و عمارت آراسندم تحصیلاتی اکیال ایدمده دی . مدرسه نک دهلیزلرنده ویا آرقا باغچه سننده کی دوت و انجیر آغاچلرینک آلتنده ایکی ترصاقاللی دانشمند آللرنده مطول ویا درالختار کتابلری اولدینی حالده خلوص قلب ایله « مامر » قیدلرینی درخاطر و « سیجیئی » اخطارلرینی کشف ایدرلرکن عمان علومه غرق اولمش کبی مست و مغرور کوکسلری قبابیر و بویله جه کونلر ، هفته لر ، آیلر ، حتی ییللر بیتر و کچر و بونلرک تحصیلی بیتمز و توکنمزدی . اکثریسی آناطولی و روم ایلنک کویلو و چیفتچی اولادندن اولان وطن جدا ، طامنه جدا طلبه ، رزق مادیسنی عمارتدن و غذای معنویسنی جامع درس لرندن آزار آزار

تدارک و اکتساب ایدرهک، حیات شبانیمساک و محرومیت اینجده کچیریر و یالیکز درس لرك تعطیل اولدینی اوچ آیلرده (رجب، شعبان، رمضان) صله و سیله سیله یا یا اولار ق کوبنه عودت ایدرکن یوله تصادف ایدن قریه لرده امی امته ارکان دینی و نماز سوره لرینی و دعا لرینی اوکره تدرک علمندن هم وطنداش لری استفاده و هم کنیدیسی استفاده ایدردی. بو صورتله - تعمیر معروفیه - جر ابتدکی بش اون آقچه و یا مانغیری جینه و بش اون قیه ترخانه و بولغوری هکبه سنه آتهرق کوبنه اولاشیردی .

بایرام ایرتسی ینه کویدن کویه قونه رق، کوچه ررك، و قورانه نشر دین و شریعت و مورانه جر ارزاق و ثروت ایله یه ررك فائحه کی هجره سنه عودت ایدردی .
 اصحاب هجره نك قدمیلری مدرسه لرینك مذاکره جیلری عدایدیلوب بونلره «معید» دینیلیر ایدی .

معید عنوانی اکتساب ایدن اسکی دانشمندلر «محن ثمان» مدرسه لرینك آرقا لرندمه کائن «تمه» مدرسه لرندمه کی یکی چومزلره درس کوستریرلر ایدی. تمده سکز هجره اولوب هر هجره ده اوچر کیشی اقامت ایدردی . سکز «محن» ک سکز تمه سی اولماسنه کوره بو تمه لرده جماعاً (۱۹۲) دانشمند اقامت و تحصیل ایدردی . بونلرک آیده اون ایکیشر آقچه معاشلری و عمارتدن چوربا، پلاو، ات لقمه سی تمینلری واردی .
 بوسکز مدرسه یه «محن ثمان» دینیلدیکی کبی «جنبات سبع» و یا «هشت بهشت علوم» دخی تسمیه ایدیلردی .

موصله درس لرینی اکیال ایدنلر بالامتحان «محن» . و بالاخره آلتمشلی ابتدا و حرکت مدرسه لرینه ارنقا ایلر لر ایدی . بورالرده کلام و اصول و فروعده تعمیق تدقیقات ایله تفسیر و حدیثی توسیع و کتب فقهک بعضیلرینی اکیال ایدرلر و هیئت و هندسه دن و اوزمانلر منکشف اولان جوغرافی معلوماتدن دخی بهره دار اولورلردی .
 بوصول اوچدرجه مدرسه لرك مدرسه لرینه «قدوة العلماء المحققین» عنوانی ویریلردی . بورالردن اجازت آلانلر اولاشام حلب، باغداد کبی عرب بلادی قاضیلرینه و بالاخره حسن خدمتی کورولتلر بروسه، آدرنه کبی ایچ ایلره نقل اولونورلردی . مدرسلکی مسلک اتخاذا ایدنلرک منسوب اولدیقلری مدرسه لرده درس او قوتلاری مشروط ایدی . آلتمشلی نك مافوقده اولان مدرسه لرده کی تدریسات منتهای تحصیل عدایدیلردی . بو مدرسه لرك مدرسه لرینه «کبار مدرسین» دیرلردی .

قانونی مدرسه لرینک تأسیسندن صوکر ا ادبیات عربیه ایله فقه و کلام کبی علوم شرعیه ا کتساب ایده جکر ، فاتح مدرسه و تمه لریله اکتفا و فلسفه و ریاضیات و طبابت تحصیل ایله یه جکر سلیمانیه مدرسه لرینه قادار ارتقا مجبوریتده ایدیلر .

اوزمانه کوره ، بومدرسه لر فنون عالیده متخصص بیتشدرن مؤسسه لرعد اولنوردی . ملازملردن مدرسلکه و قاضیلکه قادار هر پایه صاحبی ، اون بشدن بش بوز آقچه یه یوکسان وظیفه یه کسب استحقاق ایدرلردی .

اوائله لباسی ساده و اندیشه علمدن غیری هر قایغودن آزاده اولان بر مدرس یولدن کجه هر کس اوکاتعظیماً چکیلیر و کذرگاهده کی قهوه لرد . اوطورانلر آیاه قالدق حرمت کوستیرلردی .

« العلماء ورثة الانبیا » حدیثی اوزمانلر جای تطبیق بولوردی . بالاخره طریق علمیده خدم و حشم زیاده له شجه حرمت ده زائل اولدی . هر عالم صوکه خواجه سنه اضافه یاد اولونوردی .

مناصب علمیه باشلوجه بش مرحله ایدی :

۱- دانشمندک ، ۲- ملازمت ، ۳- مدرسلک ، ۴- مولویت ، ۵- قاضیمسکرلک . قاضیمسکر اولانلر مشیخت اسلامیه یه نامزد اولورلردی . « مخرج مناسی » اکبویوک مدرس پایه سی ایدی .

اصحاب رؤس ایچون اوچ ترقی یولی واردی :

۱- قضا و فتوی ، ۲- تدریس ، ۳- تدریسک متممی اولان واعظلق . واعظلقده منتها آیاصوفیه کرسی سی ایدی .

استانبول قاضیسی ایله آناتولی وروم ایلی قاضیمسکرلری سیاسی انجمنلره ، مجالس و کلایه دعوت اولونه رق امور دولته مداخله ایتدیریلردی . پنجشنبه کونلری مدرسینک شیخ الاسلام افندی ایله کوروشمه لری عادت اولدیغندن بوکونه « ملازمت کونی » اطلاق اولونوردی .

شیخ الاسلام افندی بی زیارته کیدن مدرسیندن « محن نمان » ایله اونک مافوقی اولانلر حضور مفتی الامامه داخل اولونجه یه قادار خصوصی بر انتظار اوپه سنده آرام ایدرلر . موصله « محن ایله آندن آشاخی درجه ده کی مدرسه لرده مدرس اولانلر صفده بکهرلردی . بورسم قبوله دارالحدیث مدرسی ریاست ایدردی .

فاتح، مدرسه لرینی تأسیس ایدرکن مهن نمانده حاشیه تجرید کیی، شرح مواقف کیی آتارک اوقونماسی مشروط قیلمش ایکن اون برنجی عصرده بودرس لر « فلسفیاتدر » ادعاسیله منع اولنه رق یلرینه هدایه کیی، اکمل کیی برطاقیم کتابلر اقامه ایدیلشدر . بالآخره قاضی بیضاوی اوقوتان مدرسلر اولومله ورؤس امتحانی اجرا ایدن شیخ الاسلاملر عزل ایله تشأم ایلهدیکلرندن هر مدرس قاضی بیضاوی اوقوتاماز . وهر شیخ الاسلام اصولدن اولان ، امتحانلرده حاضر بولونه ماز اولمشدی . [۱]

۹۹۰ تاریخده مراد ثالث دورنده ، غلطه قولمسی تعمیر اولونه رق رصدخانه اتخاذا وراصلغنه اتی الدین مصری تعیین ایدیلش ایکن « عالم غیبک احوالی جست وجو اولونماز » سفسطه سیله بومؤسسسه تعریضاته اوغرامقله الفا ایدیلشدر .

کیت کیده مدرسه لرک اسملری موجود وجسملری نابود اولغله آرتیق مدرسلک برپایه و بر مدرسه دن دیکرینه نقل دخی ترفیع رتبه دن کنایه اولمشدی .

۱۰۰۰ تاریخندن سوکرا « هر مصلحته خاطر قاریشمقله وهر امرده مسامحه اولونمقله » [۲] بر « علمیه زادکانی ، صنفی ظهور ایتدی . بوصف مذسوبینی بابا یوواسنده ، آناقوجاغنده ورؤس ومولویت آلهرق کسب رفعت ایدرلر وطلبه لکدن یتیشلر بکار اوجاغنده وحصیر اوواسنده مأیوس فضیلت قایلرلردی . مدرسه دن اجازت آلانلره توجیه ایدیله جک جهت بولونه مادیفندن طالعی یاور اولانلر ، اوده نادرا ، حال عتہلرنده بر موقع صاحبی اولورلرلدی .

هررؤسک آرپالنی ، آیانی اولدیفندن چالیشادن یاشامق ایسته یین کیشی زاده لره ، ملازاده لره ورؤسلر توجیه ایدیلرلدی . مناصب علمیه اصحابی قتل ومصادره دن وارسته اولدقلرندن ، وزرادن ، وکلادن اکثریسی اوغوللرینی بومسلکه سوق ایدرلرلدی . قاضیلر مأموریتلرینه کیده میوب جاهل نائبلر قوللانیرلر وبونلرده امت محمدک باشنه مسلط اولهرق احقاق حقه بدل اسقاط حقه وادخار ثروت نامستحقه چالیشیرلردی . طریق قضایه نسبتاً ینه مسلک تدریسک حالی اهون ایدی . مشمر اولمایان علوم عربیه اوغورینه دیز و دیرسک جوروتن مدرسلر احتیاجه کافی ایدی .

[۱] تاریخ جودتده سنه ده بردفه اجرا اولونان ورؤس امتحانلرینک تفصیلی حتی ایراد اولونان سؤاللرک ایضاحی مندرجدر .

[۲] تاریخ جودت ج (۵) ص ۱۷۴ .

وقتیله علمادن لیاقتی کورولنلر دفتردارلقلره ، رئیس کتابخانه تعیین اولونورلر و حتی
ایچلرنده کورولور فاضل پاشا کیی وزیراعظمقله ارتقا ایدنلریله بولونوردی . فقط بو عصرک
نهایتلرینه طوغرو دولت چرخنک سائر قسملری کیی مسلك علمی ده بوزولدی .
مدرسه لره دوام ایدن دانشمندلر ، عمومیت اعتباریله ، اصلاً تورک ایدیلر . مکتب
معلوماتلری نسبتنده نائل رفاه اوله حیصللر آرالرنده :

بر خردمند مسلم اوله سین !
جمله یاراندن اعلم اوله سین !
ینه بر جبه ایله پیر اوله سین !
ینه ده لایق تحقیر اوله سین !
چشم حسرتله بالقوب دنیا به .
انتظار آیله سین عقبایه .

مأنی ورد زبان ایدم رک نسیان و ضرورت کوشه لرند ، کتاب قوردی کیی منزوی
یاشارلردی . فقط هر قلرینک مقتضاسی ینه صبر و حمد ایله افای عمر ایدر و جاهل اصالت
اربابنک بشیکلرده طفره صاحبی اولمالرینه سس چیقارمازلردی .
فقط بو عصرک نهایتلرینه طوغرو مدرسه لر برر مشرق عرفان اولمقدن چیقهرق
کانون فساد حالنه کلدی . بورالرده . علم و فن برینه جهل و تعصب تحصیل ایدیلکک باشلانیدی .
تفصیل اولنکی مقاله ده کچن قاضی زاده لر عصیان کیی جامعلرک ، اسراف و احتشام عدیله ،
ایکی مناره سندن برینی ییقمرق ، مدرسه دن ریاضیات و فلسفه یی قالدیره رق رصدخانه یی الفا
ایتدیرمک ، مستحسن بدعتلره مانع اولمق کیی فکرک و علمک ترقیسنه حائل ، بر بلای
صائل تهلککسنی آلدی . بو صورتله خلقک اگر اهنی جلب ایده ایده باقیمسزلقدن حایلزلر
ویوبازلرله دولان بوهؤسه لر کندیلککندن چوککک باشلادی .

منفی اوغلی
احمد حکمت

۲۲ ایلول سنه ۱۳۴۰

ملوکی طیفلر

زاده قر

عالمدرس - نوبرتاری

«تب» ده دیرالبحرینک یالچین اوچوروملریله دیرالمیدینه نك مقدس تپه سی آراسنده مختشم وموخش لطافتده برموقع واردر: بوبر قارتال وادیسدر .

نه سا کن وعجیبه نما ملیکلر وادیسی ، نه وادی ملوکلک وخشی بوغازلری ، نه ده مایمونلر مزارینه منتهی طریقک چتین عظمتی بویالچین التجا کاهک امثالسر تاثیر فسونکاری حقنده بر فکر ویره بیلیر . او وادن باقیلدینی زمان کیمسه بونی کشف واستخراج ایده مز؛ ازلدن بری هر کسه مخفی ومجهول قالمش اولان بومدهش التجا کاهه هیچ بر ذیروح داخله ، لماز . دراح ابولناقه ده کی تحت الزمین مرقدلری تدقیقندن کلیرکن ویاخود سودیکم معبدلرده کچن اوزون زیارتلردن عودت ایدرکن بعضاً قارتال وادیسنه چیقان یولک کنارنده ، طاشلی دولک یرده اوطورمقدن ذوق آلیرم . اورادن تب او واصلنک سحر آمیز انکشافی تماشا ایتمکی سورم . نظر تماشامه معروض منظره بی پایان وامثالسزدر ؛ زیرا روی آسانده آچیلمش جسم بر یلپازه کبی مبذول یشیلکلر ایچندن تبارز ایدن معبدلرک منظره سی درین ماوی فضا ده ترسم ایدر . حرا به لرک سحرار تزییناتله جرجو له ن سور فیاض نوبهار انکشاف ایدرکن ، اثار قدیمه نك قلبی اراحه ایدن لایتغیر سکونی اعماق قلبه حلول ایدر . مصر علیاده آک مغلک اشیایه بیله محبتله نظر ایتمک اونلرک درعقب روحکزه خطاب ایتمی ایچون کفایت ایلدیکنه دقت ایتمدم .

نظره مسحر ونهایتسر بر منظره هرص ایدن « دندره » تراچه سنک اوزرندن ، مختشم « آیدوس » طاغتنک روحی تأثیری آلتنه آلان ، زورقچه موجودتیک ایچنه دالیدینی مدخلی قارشیسند ؛ یاخود « آدفو » ده هوروز معبدینک کوز قاماشدیران ذروه سبند انسانه استیلا ایدن تحسینات هب بر برلرینه بکزرلر . مدرکاتک طاقشکن وسعی اوکنده مفکره نك مراقبه یه واردینی ، مابعد حیاتک ناقابل حلول اسراری قارشیسند اضطراب ایچنده تیره دیکی هریرنده ، بلا تفریق بالجله موقبلرند ، طبیعتک نوازشی حالنده هویدا اولان مجاور قیرلرک منظره حارقه تماسیله انسان سکون وتسلیه بولور . بوسیدله درکه ، اکثریا ، تبک بر بوجاغنده یاریم قالمش بر سیراندن عودت ایدرکن ، ده آ زحمی دوشونجه لرله

کندیمی دیکلندیرمکی سورم، اوزمان دهایو کسکلر، «آسایف» ک قلبکاهنه، ایصسز داروادی نك.
ایچنده کائن اسرار انکیز، قبل التاریخی مغاره نك اعماقه قادار چیقارم؛ واوراده، بو حارق العاده
وخشی قایالریو واسنده، کلوب کچن قارتاللرک بر حشمت طیرانی دیکله بهرک استراحت ایدرم.
مغاره نك اور تاسنده برنوع فوق العاده بر محراب نمایاندر؛ اونی احاطه ایدن صمت و سکون.
بیکلرجه سنه لردن بری دوام ایدیور، مع مافیه موجوداتک نورمولدینه تبعدا احتیاج فطریسی
غیر مشعور صورتده حس ایتمش اولان ابتدائی انسانیتک حیر بخش تاریخی اوزمه حکایه ایدیور.
قیزغین کونشک یالیزلادینی رعنا قایالقرله محاط اولارق، اک ابتدائی انسانلر
طرفدن تقدیس ایدلمش اولان بو محرابک قارشیننده، بو اولچوسز سحری کوردکن
صوکره بنده اسکی مصرلیلرک آمون - رایه تعبدلری آکلیورم.

* *

اکثریاء قارتال وادیسنک قعرنده کچن ساکنانه انفراد ساعتلر مده، بو خاکداندن
بی قرار کچیدلری اثناسنده شرقک مراق آور تاریخنه ناشینده محیفه لر علاوه ایدن آقل
سیمالری فکرآ یاد ایدردم.
وایشه زمان قدیمک بویوک برملیکسی، عامهس - نوفریتاری نك حیاتی بو صورتله
یاد و نذکار ایتدم.

اوه، حیاتک امتداد نجه شهرت شعار اولدی و بوم، لکده عظیم حکم و نفوذ مالک اولدی.
و مماندن صوکره اونکله هر صورتله تماسدن محروم قلامق ایچون ملتی کندیسنی معبودلر
درجه سنه اعلا ایتدی. او زمان تبک اوج معبودلری کبی ملیک عامهس نامنده رسمی
بر آیین تأسس ایتدی آمون، موط و قون سو کبی اونکده بر زورق مقدسی اولدی
و صمدانیلرده مخصوص احتراماته مظهر ایدیلدی.

دنیوی سلطنتی شو برقاج محیفه ده حکایه ایتمک سماوی اعمالی ایکی اوج خطله ترسیم
ایتمک ایسترم.

* *

قارتال وادیسنه منتهی اولان دیرلمدینه تپهسی مدینه امواتک الزیاده تقدیس اولونان
یریدر: تب معبودلرندن بری عد اولونان ملیک عامهس نوفریتاری آیینته تخصیص
ایدلمش اولان محلدر.

ملیکه آه - هوتوب و اوچنچی سکه نهن - رانک قیزی ایدی . قارداشی عامه س ايله ازدواج ایتدی و اونکله برابر ربع عصر حکمران اولدی . معاصره ده کی دیکیلی طاشلرک اوزرند . بو سلطنتک حکایاتی اوقونه بیلیر .

عامه سک و فائنده کنج اوغلی برنجی آمهن هوتوب جالس تحت اولدی . بونکله برابر ، فقط نوفریتاری مصالح عمومیه بی اداره ایتکده دوام ایلدی . بویوک و نجیب بر حکمدار اولدی و ملکنتک راحتنی تأمین ایتکدن باشقه بر شی دوشونمدی . حدودسز بر زندگی و فعالیتله متحلق اوله رق وظائف ملوکانه سنه تماماً محصر حیات ایتدی و دولتک منافعی صیانتدن باشقه برشيله مشغول اولدی . مصرک کچریش اولدینی اغتشاش دورندن و خصوصاً هیق سوسلره قارشی پایلان زحمتلی حربدن سوکره مملکت سکون و اعتماد عرض احتیاج ایدیوردی : عامه س - نوفریتاری یورولق بیلمز فعالیت متدایه سی سایه سنده مملکته بر دور عظمت و رفاه بخش ایتکده موفق اولدی . زمام اداره بی التمه جمع ایتدیکی سنه لر ظرفنده ملتی ایچون آمین و منور بر رهبر لکدن عبارت اولان و طیفه وحدانیه سنی ایضاً ایتدی . بو صورتله عامه س - نوفریتاری محمول مساعی بر حیات اصرار ایتدی ؛ مصرده درین بر ایز براقدی . بو درجه مهم اثرک اکلله موفقیتله برابر سن شیخوخته واصل اوله مدینی اکلاشیلور ، زیرا ، دیر البحریده بولنش اولان مومیا سنک معاینه سیله بویوک ملیکه نک حین و فائنده اورتا یاشده بر قادین اولدینی ثابت اولمشدر .

فقط ملیکه اوله رق سوردیکی دنیوی سلطنتنی ختم ایدن او قادین غیر مرئیلرک حوزه سلطنتدن خیر خواهانه بر تأثیر اچراسنده دوام ایتدی . ملتی اونک نامندن استمداده باشلادی و او آندن اعتباراً مصر ، یکی بر معبوده بولدیغنی اکلایه رق ضیاع الیندن تسلیاب اوله ییلدی . او زمان ، ایکی مصری شان و شرفی احیا ایدن ملوک سلاله لرینک مؤسسه سی ، اولاری تحت حکمنده بولوندردینی ، سودیکی بو محفلرده بوتون مناجاتلری قبول ایدن بر معبوده اوله رق نظراً عباره آلتدی ، و عامه س - نوفریتاری کنديسندن مناجات ایدیلان ، افاده نمائیه سیله هاطور اله سنه معادل ، آمون ، مو ط و قون سویه مشابه بر صورت اولدی . بضمناً ، هر صباح کونشی دوغوران قبه شماک تمثالی بقره مقدسه نک اوک طرفه . ملیکه نک تصویری موضوع اولدینی کوریلور .

مصر سوکیلی حکمدار لرینی اونوماز و اونلرک شان و شرف لرینی در خاطر ایدر ؛ صمیمی بر صورتده ربط محبت ایتدکدرینه قارشی لایزال بر شکران طاشیدینی کورمک

ایچون دقتله نظرایتمک کافیدر. مصر ملیکسی و تهب معبوده سی هاهمهس - نوفریتاری نک عجبیه نما تاریخی احیا ایچون مراجعت ایتدیکم خاطرات ایچنده کندیسى دائماً هاله عجز کاريله محاط اوله رق یاشیور. و حارقه نما اولان آیتنک ایزلربی هر یرده بولدم ؟ آیدوسدن اذقویه قدر او جانلیدر ، و سورتنه کمال کرمی ابله پرستش ایدلشدر .

اونک تصویرینی قارناقدہ کوردم ، و اوراده ، اولجه بویوک بر رهاب اولان ملک هر هورک آمون ، موط و قون سو درجه سنده اوکا پرستش ایتدیکنی فرق و تمیز ایتدم. عینی صورتی غورناده بویوک رواقک اوزرنده ، کونش حولیسندہ و یاخود ظریف سہ تی معبدینک شمال دیواری اوزرنده کوردم : هاهمهس - نوفریتاری آلتون تختنک اوستندہ اوطورمش ، ایکنجی رامهس دیکر تهب معبودلرینه اولدینی کی کندیسنه آداقلر تقدیم ایدیور. و صوکره دراج ابوالناقده اوظریف و بدیی آمون - موصومرقدندہ اونی کوردم. ملیکهنک بیاض لطیف البسه لرا اکسا ایدلش هیکللی مقدس کولده بویوک زورقی ایچنده کزدیریلور . و اونی معبودلر درجه سنه اعلا ایدنلر بخورلرله تمطیر ایدیورلر و کندیسنه پرستش ایدیورلر .

دیرالمبدینک مقدس وادیسندہ واصل اسرارخدا اولانلردن قاسانک مرقدندہ درین کیجهلر سہاسی کی ماوی رنگه بویانمش تصویرینی حیرتله تماشا ایتدم . هر زمان اولدینی کی بیاض البسه کیمشدی . باشنده بویوک آلتون توپلری و بویندہ مشعشع آغیر کردانلی واردی ؟ قاسا علامت تقدیس اوله رق تختنک اوکنده دوریوردی .

تبتک هر طرفندہ و باشلیجه دیرالمبدینده اونک تصویرینه تصادف اولتور ؟ زیرا بوراده بطولمائی بیت مقدسک اولدینی یزده دها اوللری ، امواتک حامیسی بقره مقدسه نک آیین مثلنه و بو آیینک دنیا یوزنده لاهوتی تمثالی اولان ملیکه آمهس و اوغلی برنجی آمهس هوتهب ناملرینه تخصیص ایدلش بر سنا واردی .

تب امواتنک بوسوکیلی حامیلری بویوک آیین ماتم سورلرنده مقام ریاستی اشغال ایدرلردی . اون طقوزنجی سلاله زمانه دوغری واصل اسرارخدا اولانلره مخصوص مشهور طریقت سالک لری بورایه یرلشدیلر . سری تصاویر ابله مزین قبرلری تب الہیاتنک واصل اسرار اولانلره مخصوص اصول تعلیمی حاکیدر. بالقی قبرندہ بر صره نقوش کوردم ، بونلردن تاریخ عالم ، قوای نجوم ، بعث بعدالموت نوری ، مایه حیات و حرکت قوت اساسلرینه دائر اونلرک افکار عجیبه لری کشف اولنیوردی .

دیوارلرده جله‌سی شایان حیرت صورتده بویا ایله رسم ایدلش زمره تصاویر، الهی ملیکجه و آمن هوتوبه عرض لمظیانه کلیورلر .

بوتایه کیفیتی حقنده کی افسانه اودرجه حارق العاده درکه بوراده تماماً قیدایتمه دن کچمه جکم . مصر، مستولیرینه قارشی جداله کیرمش اولدیفی زمان تب حکمدارلری بوتون مصر علیانک قوتلرینی دشمنه قارشی جمع ایتدیلر؛ او حکمدارلر بر چوق زمانلردنبری اوراده اجرای سلطنت ایدیورلردی واونلرک احفادینه بوکون اون یدنجی سلاله عنواتی ویریوروز . طوط معبودینک ولایتده کی هاله حکمرانی نسوانی اونلرله اتفاق ایتدیلر . بو قادیلردن بریسی، آهمهس - نوفریتاری ایکی مصرک حقیقی حاکی اوله جق و بر فرعونی تمثیل ایله جک حکمداری تولید ایده جکدی . دنیا به کتیردیکی اوغلی، که ایلك دفعه اولق اوزره آمون هوتوب یعنی « آموله برلشمش اولان » تماماً مایه بشریه دن دکلدی .

تبک معبود اعظمی بر کچه ملیکهنک اوطه سنه نازل اولمشدی و بو غیر منتظر زیارتک محصولی اولان چوجق اوحوالینک محشم معبودینک مقدرات ملته نظارت ایتدیکنی وهوروز سلسله اخلاقک محوینه راضی اولمادیفی تب قومنه کوستریوردی .

دها اوللری ده، نمرنت حکمدارلری بر چوق عصر اول جیلین قارتال یووالرندن تب اوزرینه ایندیگرلی و مصر وحدتی احیا ایدرک اون برنجی سلاله یی تأسیس ایلدیگرلی زمان ده بویه معجزه لر وقوعولمشدی .

اوزمانلر تاریخچه داخل اولان تبک تختنده معبود اولادلرینک قاعد اولسی مقدراتنک ایجابندن ایدی .

بو حادثیه متعلق شایان حیرت بر صورتده محافظه ایدلش اولان بر تصویری تماشیه کیتمشدم . مقدس طاعنک بوکرینه رسم ایدلش اولان تصویرده، اسمی « ووردی بوتون کوزلاکدر » معناسنه اولان بویوک ملیکه « نوفره ییس » ک چهره سی، هاطور، آهمه سک چهره لری کبی سیاه رنگده ایدی . رسام بو صورتله، ملیکه ایله برلشهرک برنجی تب سلاله حکمرانیسنی تشکیل ایتک ایچون معبودک سعادن نازل اولدیغه تعلق ایدن لطیف افسانه یی خاطر لایمق ایستیوردی . فی الحقیقه، مصر تختی لرزان اولمغه باشلادججه سوکیلی قوملرینک امدادینه یتشمک ایچون معبودلرک آسماندن نازل اولدقلری ظن ایدیلیردی . مصر مشعشع بر دور یاشادقدن صوکره بیلمم ناصل بر قانون اوزان شامتک تاثیرله بر نوع بحران عظامته محکوم اولدیفی پک قدیم زمانلرده ده بویه اولمشدی .

دردنجی سـالـهـنـك صـوك حـكـمـدارلـرى جـيـز. نـك عـجـائـب نـكـسـنى بـنا ايتـش اولانلـرم
 نه قدرت و نه عظمت ده نظير اوله ميورلردى. اون بش سـالـهـ حـكـمـدارى نى تعقياً و دهله
 صـوكـرـه لـرى ده واقع اولدينى كى، هليوپوليس راهبلى يواش يواش كسب نفوذ ايدييورلر
 و بشنجى سـالـهـ حـكـمـرانى ايله بويوك را مـعـبـودىـنـك آيـنىـده برابرلنده كـتـيره رك مصر
 تخته قعود ايتمكه حاضرلانيورلردى. ايلك دفعه اولمق اوزره فراغه تشریفاته ساراه
 «ابن الشمس» عنوان مشـعـشـعنى ادخاله اولنر جسارت ايتديلر. اولنرك تخته صورت.
 جلوسلرى حارق نما افسانده صافيانه بر صورتده تحكيه ايدلمشدر: تأثير هرمله لرزه دار
 اولان ملك كه اويس، اخفادينك قاچقتدن انديشيه دوشمشدى. بر سحرپاز دها اوچ
 سلطنت صوكره غايله يى افرادى تاج سلطنتى ضايـع ايدمـجـكـلـرى مـعـمالى سـوزـلـرله كـنـديـسـنه
 اكلامشدى. هر افسانده اولدينى كى كه اويس بوش يره هر تجربه يه باش اورمشدى.
 انسان مقدار اتندن قورتيله مز. معين بر ساعتده، مصرك وبو عالمك كونش راسطـحـارضه
 ايتش و باش كاهنك قيزينك مايه جسمانيه سنه داخل اولمشدى. بوندن اوچ چوچوق
 وجود بولدى. بونلرده يكي هليوپوليس سـالـهـنـك ايلك اوچ رنجى حـكـمـدارلـرى اوله جـقـدى.

.*.*

ملكه عامهسى - نوفریتارينك بشرى ولاهوتى سلطنت مضاعفه سنه دائر بوتون نحرىاتمى
 اتمام مقصديله مـعـبـديـنـك انارينه تصادف اولونان محلى زيارت ابدرك سلسله تدقيقاتى اكاله
 ايتمكه كيتدم. زيرا عامهس - نوفریتارى ده شرق تاربخنك مهم دوره لرنده كى بالجله
 حـكـمـدارلـر كى كـنـدى نامنه بریت مقدس بنا ايتديرمشدى. بو مـعـبـد بـر چـوق بـويـوكـكـلـرم
 صحنه اولان اووانك كنارنده، غورما ايله راماسوم آرەسندە و بر بقله تارلاسـنـك يانـدە
 كائندر. چيچك آچش ميموزالردن مركب بر كومه آغاچ قيريق ستونلرينه سايه صاليور
 و تفريق قابل اولميان ديوارينك پراكنده طوغله لرندن قالييلنلرك اطرافنه مستهزي رآهنك
 شطارت علاوه ايدييوردي. مقدس كولدن هيچ بر اثر قالمامشدى.

عجبا اوللرى، آوان عظمتنده، بويوك اعياد رسميه اثناسنده ملكنك جسم هيكلنى
 ركوبه مخصوص زورقك ايچنده چيقاريلدينى زمان بو مـعـبـد نه حـالـده ايدى ؟
 مصرك آوان سـعـادـتـنـده بر مـعـبـد حـالى حـقـقـده تام و كامل بر فكر ايدينك و او
 زمانلرده كى دارات و دبدبهي ا كلامق ايچون شيخ عبدالغورناده كى امواته مخصوص.

عبادتگاهلردن قېرى الك مشكل اولان برينه قدر چيقدىم ؛ واوراده ديواره ترسيم ايدلمش
مكمل بر معبد طابولوسنى تماشاشا ايتدم ؛ عىنى بويدىم . بودانمش آغاچلرله دونانمش كوزل
برجاده عظيم ستونلرك قارشيسنه موضوع جسم ايكي هيكل ايله نهايت بوليور . احتشاميله
روحه تاثير ايدىم . نمايان اولان بنا قيزيل وماوى فلامىلرلى حامل سره نلرله دونانيلمش ؛
ديكر طرفدن بويوك راهبىلرك وموزيقه چيلرك آلايى اللزنده دوقوز جنس چالغىلرلى حامللا
و هر برى چالغىسى بر وضع لطيفده طاشياريق ايلريلورلر ، و مستثنا مراسم البسهلرلى
صباحك نفتحى نسيميله آهنگله توج ايديلور .

بوپر عظمت تزيينات واعجاز سالفه لوحه سى باشلى باشنه رجى بر تقدير تجليلكارانه يه لايقدى .
مهد ظهورى مصر اولكسى اولان و دنيانى تنوير ايدىن بومدينك انارى هر نه قادر
تخريبكار عصرلرك الله منتظماً احيا ايدلمشده ، تب شان و شرفى تزييده مدار اوله جق
صورته حكمداران آفله سنك خاطراتى صيانت ايدىلشمشدر . آيدوس ومه نفيس دن
زياده كلرنك جالابى مثالك اهماقده معبودلرينك و حكمدارلرينك خفى تاريخى محافظه ايتشمشدر .
عدمه قارشى ميدان او قويان بونيم معبودلر معماسنك مدفون اولدينى محفظه قبورك
مفتاحى كنديسى تقديس ايدنلره وسوء نلره تسليم ايدر .

يالكنز اوراده ، اونلرك آراسنده ، اسرار انكنز محيطلرلى بنى احاطه ايتديكى زمان
قلبه صداغ بخش اولان تبسملرينك كيزلى معناسى آكلايه بيلدم ، فكرينك هر برندن
انتشار ايدىن عجيب تماميتله روحى املا ايدىلدم . او زمان ، الك عظمتلى خيالرله دها
بويوك حقيقتلرك يكديكرينه مزج اولدينى بو كلرنك الهى جبل او ساكن مائس آقشامى
تماشا ايدر كن طاغك بويوك را انوارينه مستغرق اولدينى فرق و تميز ايتدم . وطن ايدرم
هيچ بر زمان تب او ساعتده اولدينى قدر نظر ربا اولمامشدر . بائجه لرده كى كللك آغبر
دايجهلرلى چيفت ياپراقلى ياسمنلرك مسكر قوقولريله قارشيشور ؛ مختلف رنگلى شعشه دار
قرانفيللر تب معبودينك صوك نواز شلرلى ايچنده باييلورلر ؛ زقوملر ، حارق العاده آى
چيچكلرى و عظيم آيسقورلر چيچكلرينك ثقلى آلتنده اكيلورلر . ايكي بويوك بون سياه
بارلاق الوانيله بوايلاك بهار اقشامك قصواى عظمتنه كال ويرر كن تارلا قوشلريله قومرورلر
نغمات شطارتلرغى زمرده رنگنده يشيل مهاجر قوشلرك نغماتنه بر هلهله سحر و شان
حالنده ترفيق ايديلورلر .
لوکسور ۱۷ مایس ۱۹۲۰ قریب مریه

دینی ادبیات

- مابعد -

کچن مقاله ده « بزده دینی ادبیاتی تمثیل ایدهن آئارده ایکی اوج تورلو شخصیته تصادف ایدیلیور » دیمش و بونقطه نظر دن بعض مثالر کتیر مشدم .

ینه اومقاله نك بریرنده دیدیکم کبی شخصیتلرک مطلق و مقید شکلده ایکی یه تفریق دن چیقان نتیجه مسلك واسلوب فرقلرینی اخطار ایدیور . بالخاصه اسکیلر تصوف مسلکفی چوق کنیش و فیضلی بولشلر ، یکیلر ایسه شخصیت اعتبارله کندیلرینی بویله بر قیددن آزاده کورمشلردر . بو آزاده لک دورلرک محیط وزمانه عائد تأثیرلرندن طوغمشدر .

اسکیلرک اکثریت عظیمه سی مطلقا تصوفک حس و خیالی اک پارلاق جهانلره کوروره ن عرفان و هیجان ساعتلرینی تصویر ایدیورلر . بونلرک اک کامللری اولان « فضولی » ایله « غالب دده » کبی اک بویوکار استئنا ایدیلدیکی حالده ده مثلاً ایکی یوزی متجاوز شرقی یازمش اولان « واصف اندرونی » نکه ده پک مونس ، و « ادای خالص » [*] قیمته مالک سوزلری مناجاة و نعتلرنده اوقونور :

« جله مخلوقه سنکدر کرم وجود و عطا
« در لطفکده قبو یولداشیدر شاه و کدا
« ذاتک برلکنه ایکی جهان شاهددر
« بو قدر ای رب احد مثل و شریکک حاشا
دیین مولوی درویشی و اصفک :

« شراه محبت له طریق ازادر
« سرمزل عشق اسکی مکان و عملدر
« یولدن قویان اما بنی طول املدر
« بوچاک کریبانه سبب کندیم املدر
« هپ چکدیجکم کندی جزای عملدر .

« بردرلو دکل معصیتم قابل تعداد
« هر دم ایدرم بیک کنه و جرم نواجماد
« کندمدر ایدن کندیمه کیمدن کیمه فریاد
« بن ایلدیکم جرمی کیمه ایلیم اسناد
« هپ چکدیجکم کندی جزای عملدر .

[*] فرانسزجه ده (آفسان سه نسر) مقابلی قوللانیلمشدر .

سوزلریله ایچی یانارکن نعت نبی اکرمی ینه عینی حرارتله ترنم ایدر :

« امان ای روح عالم جان سنکدر
 « دل پیارمه درمان سنکدر
 « نه امر ایله ایشه کفرمان سنکدر
 « دخیلک یارسول الله دخیلک

« قولک واصف براوز که مبتلادر
 « دمدام چهره سای خاکبادر
 « شفیع مسین امیدم هپ سکادر
 « دخیلک یارسول الله دخیلک

دیه عرض نیارنده ، وشو آشغیده کی بر قاچ ییتنده معصیتلرینک بار عذاب ایله
 استغفار ایدر ، استمداد ایدر طورور :

« درونم یاره لندی خنجر عشق مجازیله
 « دلمده براوکولم زخم غم وار یارسول الله
 « نه یوزله ایلیم دهوای عشق هر نفس دلمده
 « هزاران آرزوی ملتزم وار یارسول الله
 « نه قریب ایله تحصیل تقرب ایلیم بیکیم
 « نه فکر شب نه ذکر صجدم وار یارسول الله

بو بحثده یکیلره صیرا کلک ایچون علمی و مسلکی سلسله ادا ایله دها ایجه مشغول
 اولوق مجبوریدر . حتی بو تصوفی عشق صوگ زمانلره و بوندن یکرمی اوتوز سنه اوله قدر
 دوام ایتمش ، « قلاسیق » ادبیاتک صوگ شخصیتی و نمثلی « هر سکی طرف حکمت بک »
 ایله قاپانمشدر . بودینی ادبیات ویا دیگر تعبیر ایله « مسلمان ادبیاتی » ، مستقبلده ینه بویله
 آنه یی یوکسه کلکیله طرز واسلوبی باشقه حالده . کیم بیلیر بلنکه یاریم یاخود بر عصر ایچنده -
 یکیدن باشلايه جقدر .

اسکی سلسله ادا ایله مشغول اولورکن قارشیمزه چیقان معظم و محترم اولدینی قدر
 مهیب و کوزمل اثر ، سنان پاشانک تقلیده تقریبی قبول ایتمین « تضرعات » یدر .
 فاتحک ، دها یکرمی یاشنده ایکن ندیم خاصلق پایه سیله ، کندینه معلم یابدینی بو بویوک
 علامه ک دهای عرفانه حیرتدن باشقه برشی قارش کله میور .
 بو بویوک آدامک اوپک بویوک اثرندن برز او قویالم :

« خطابیات » ندن :

« برحاکم سکه که قضاک محکمه سنده عقل کل کاتب امین ، حافظ سکه که حفظک خزانه سنده بر نقطه کتاب مین »

« قهار سکه که جلالک سطوتیله هر موجود مقهور . رحمان سکه که جمالک تجلی سیله هر ذره
« مسرور . سمیع سکه سمعک آلت یوق . بصیر سکه بصرک آفت یوق . مدیر سکه ارادتک
« علت یوق . خالق سکه مخلوقک نهایت یوق . جواد سکه بخششک غرض یوق . حی سکه
« حیاتک مرض یوق . قیوم سکه عالم سنکله قائم . فیاض سکه جهان فیضکله دائم . »
بو بولده علم کلام ، فلسفه ، تصوف ، هپ برابر یوروپور لر .

« باقی سکه که باقیسی جمله هالک . واجب سکه که ذاتک واجب یوق ، صاحب سکه که
« درگاهک حاجت یوق . کبیر سکه کبرک اضافی دکل . صادق سکه وعدک خلاقی دکل .
« ستار سکه عاصیلرک کنهانی . مجیس سکه مظلوملرک آهنی . قاضی سکه یالوارانک حاجاتی .
« سمیع سکه هر فقیرک مناجاتی . کافیس سکه هر مهمی ، دافیس سکه هر ملعی . جبار سکه کیمسه نک
« سکا جبری یوق . قهار سکه قهرکده لطف چوق . قابض سکه بسطکده غرور ایدنی .
« باسط سکه قبضکده شکر ایلینی . خافض سکه ترفع اهلی ، رافیس سکه تواضع ایلینی .
« مذل سکه متعزز لری ، معزز سکه متذلل لری ، والیس سکه ملک سته کده ، متعالیس سکه عز سته کده .
« بدیس سکه ابداعکله نظیر و مثال کرکمز ، عالم سکه علم قدیمک کلی و جزوی بی محیط .
« لطیف سکه لطف عمیمک مرکبه و بسیطه بسیط . »

ادیب عارفک آسمانی بر جذبۀ روح ایله تصویر ایتدیکی معنای الوهیت باقی کز اوکا
دها نهلر سوبله تیور :

« سن اول ظاهر سکه ، که کیمسه نه ایدوکک بیلمز . سن اول باطن سکه که
« کیمسه دن کیزلمز . برحی سکه که عالمک حیاتی سندن اولور . بر قیوم سکه که جمیع محتاج
« حاجاتی سنده بولور . »

بو بویله دوام ایدیور . اسماء الهیه بی ، تعریف قرآن ایله تهلیل و تکبیر ایتدکدن
صوکر ا برکون بو دنیانک آرتق قالمیجغنی کلام حق ایله اخطار ایدیور و دییور که :
« هانکی سرو بالای اقبال درک قوت باد اجل آنی بیجبال ، آنی دوتا ایتمه مشدر ؟
« و هانکی شکوفۀ باغ جمال درک سطوات خزان مرک وبال آنی یره دوشورمه مشدر ؟
« و هانکی صورت ماه سیادرک طریان موانع نکبات سفلیه ایله رونق

« و ضیائی تغیر و انتقال بولمامشدر ؟ هانکی جال مردم دیده عزتدر که دیده مردم ، اول
 « زینک لطافتند حیران ایکن ناکهانی بادفا اسوب ، خاك ایچنده خور ایتهمشدر ؟ وهانکی
 « قوت دولت جوان بختدر ، که پیرو جوان اول صاحب دولتک رکابنده روان ایکن
 « آخر شیر اجل زور نیچه سیله زار ایتهمشدر ؟

« نیچه خلیفه لرك عمامه دولتلری واردی ، که برکون سرنکون اولوب ، بوینسلری
 « باغلادیلر ؟ نیچه پادشاهلرك کر عزتلری واردی ، که ناکهان اسیر اولوب بللرینه زنجیر
 « ایلدیلر ! نیچه دلبر بهادرلر اولور کیم قلیج لریله کردنلری چلینور ، نیچه عاقل مسدیرلر
 « اولور کیم تدبیرلریله خانه لری ییقیلور !!

« هانکی شهریار نیک بختدر ، که دنیا هوسنک هواسنده یلرکن
 « بی رخت و بخت قالمادی ؟ وهانکی تاجدار صاحب تختدر که ، جهان سراینک سریرینه
 « آلدانوب یاصلانمش ایکن بی تاج و تخت قالمادی ؟ هانکی آیین دولت شاهاندر که منسی
 « اولوب کچمه مشدر ؟ وهانکی آیت مصحف خوباندر که منسوخ اولوب کیتمه مشدر ؟ »

*
* *

حکیم کاملک بونلری متعاقب « انفعالات » ی کلیر :

« قبه سهاوت بوصلایتله آخر منشق اولوب ییقیلسه کرک ! روی زمین بو طراوتیه
 « عاقبت خراب اولوب بوزولسه کرک ! طاغیر که کوررسک طاغیرله کرک ! صولر که
 « کوررسک صاورولسه کرک ! هر کارگاه که کوررسک بی کار و بار قالسه کرک ! و هر جماعت
 « که کوررسک تارمار اولسه کرک ! .

« نیچه دلیران ایام و شیروان آجام کلشدر ، که آهنگ پلنک
 « تهورلری جیننده شیر چرخنی نیچه دعوی ایله زبون ایدرلردی ؟ آخر ساغر افلاک
 « بر قاچ دورینه قانیوب مست و بی هوش اولدیلر ، کوکده ایکن خاك زمین اوزره
 « مفروش اولدیلر . هان وجودلرندن زمانده برقصه یاد و زبانده بر قوری آد قالدی .
 « کیتدکجه هم یوکسه لوب هم دهرینه لشن تفکراتی ، نهایتده تصوفه ملاقی اولیور .
 بلاغت ایجاز ایله طولوب چوشان شو بازچهلر اسلام ادبیاتنک مدار افیخاری اولسلر
 « کر کدر :

« الهی بن یوق ایکن نه اوله جغمی ، بی یاراتمه دن نه ایده جگمی بیلوردک ! بنم نه

« قولہ یا پیشہ جفی باشمہ یازمش ، نہ یولہ کیدہ جکمی ازلدہ چیزمشدک ! اگر ازلدہ
« قوللغہ قبول ایتدکسہ فضل سنکدر ؛ نعمت بکا . واکررد ایلدکسہ عدل سنکدر ؛
« حسرت بکا .

« الہی عاصیلرک معصیتہ قدرت ویا کناہہ آلت نزدہ بولوردی ،
« سن استعداد ویرمسہک ! ویا عابدلرک عبادتہ قدرت وطاعتہ استطاعت نزدہ بولوردی
« سن ارشاد ایتسہک . »

« الہی اگر قبول قابلیتہ کورہ ایسہ قابلیت سندن ! واکررد استعدادہ
« موقوف ایسہ استعداد کیمدن ؟ »

« الہی ! عشقک مست و حیرانلری عدمدن وجودہ سرخوش و بادنوشان چیمشلدردہ
« و محبتک سرکردانلری ازل اقلیمندن بی ہوش و دستار کشان کمشلدردہ . »
« الہی ! کوکلم اودنہ نہ یاقدکسہ اول قوقار . الہی ! وجودم باغنہ نہ دیکدکسہ
« اول بیتہ .

« الہی ! طاعت ہدایتسز اولماز ؛ ہدایت سندن . عبادت عنایتسز اولماز ؛ عنایت
« سندن . نجات توفیقسز اولماز ؛ توفیق سنک انعامک . استقامت ارشادسز اولماز ؛ ارشاد
« سنک اکر امک !

« الہی ؟ سن اول غنرت تنقندہ بی نیازسک ورحمت نسیمیلہ دلنوازسک
« کہ کاه برفاسقہ میخانہ ایجرہ آم ایتدیروب معصیتی طاسخانہ دکشورسک ، کاه برزاهدی
« مغرور ایدوب عبادتی معصیتہ کچوررسک ! کاه آنی ظلمتدہ ایکن نورہ چیقاررسک ، کاه
« بونی نوردہ ایکن ظلمتہ آتارسک !

« سوکرا : « الہی عشق جامی طولو صون ! الہی غرور شرابن صولوصون . »
« دیہہ نیاز ایدیور . بونی متعاقب « عشق » ی آکلانیور :

« عشق افسانہ و افسون دکلدرد م عشق صنمت ہردون دکلدرد . ہر عشق دعواسی
« ایدن عاشق اولماز ، ہر محبتدن دم اوران صادق اولماز .

« الہی ہر کشتی مرد عشق اولماز و دکہ قلبدہ درد عشق بولتماز . عشق بر کیمیادرد
« آنک معدنی جان اولور . عشق بر جوہردر آنک مکانی کان اولور .

« عشق بر ذوق در آنکدہ بشقہ دلی وار ، عشق بر شوق در آنک دہ آبرو اہلی
« وار . عشق بر جوشدر آنک دہ شیدالری وار ، عشق بر خروشدردر آنک دہ دریالری

« وار . هر دل كه عشقه خانه اولا تير بلايه نشانه اولور ؛ و هر كوكل كه محبت مقام اولا
 « محنت آنده مدام اولور »

*
 *

برسمل ممنوع آبدوسی ، وبرعلم وعرفان شاهقسی اولان « تضرعات ، ی ، اوزون
 تدقیقلمه ، اسلوب ومعنا وبالخاصه علمی انسجام ونظام اعتباریله تشریح وتحلیله دکرچوق
 بویوک بر اثر اولق اوزره ادبیاتمك بر معبد بدیی کورورم . لسان علمك عظمتیله آهنگ
 ادینك رقتی بونده اوقدر کوزل قاریشمشدرکه هیئت مجموعه سنده کوكلمه حاصل اولان
 ایلك انطباع و صوك تأثر يك آزاره ویرلمش بر نصیبه قیمت و برهای مغنویتدر . یازیق اولان
 برجهتی وارکه اوده بوجوال و فیاض ، ومطلق ومعلا نزه آرادره بر نظم قاریشدیرلمش اولماسیدر .
 نژده سوسی یاخود یوکسهك بر اسلوبه مظهر اولان بویله موضوعلر هر نه دنسه ،
 نظمك آرایه کیرمسنی روحیات اعتباریله قولای قبول ایتمه یورلر . آیرجه ، کوزل
 بر سهولت نظم ایله یازیلدینی وقت لذتله اوقونان یته بوموضوعلر ، نژك قیدتمیز فورانلری
 یاننده ضعیف قالماق ایچون هر حالده یالکیز قالمالیدر .

دینی ادبیاتمك « ادای خالص ، قیمته بحق مظهر ، ساده فقط کوكلمه کی عشق
 و حرمتله سوبلنمش اولانلر میاننده عاشق « یونس امره » ومولدنی فاطمی اومتواضع
 ومبارك سلیمان اقدی البته اونوتولماز .

الهی چیلدیره سیه سهوون عاشق یونس اوبسیط اولدینی قدر روحلی وجلوه لی
 سوزلری ، عشقنك یوکسهك کلکنی نه قدر جابوق و کندیته مخصوص برخلجان ایله آکلانیر .
 نفس فاطمه سنك ترنمی ایشیتدیرن بلبلنی :

بیلورم عاشقك كه ، سنك حالکدن کیم ییله
 باچه مزده اولان كه دولاشوب سوز آتمه بلبل

کبی کلفتمیز اینجه لکله مخاطب ایدین قوجه درویشی دائما یاد ایتمه مک ممکن دکلدرد .
 بوجوق قیمتی ، بویوک کوكلی شاعری تصویردن زیاده تصور ایتك خوشه کیدبور .
 او سکز اون یابراق جنات عدن کلنك دائما کوزل و طاطلی سسلرک روحه سرپدیکی
 صوبی شمه قلب ایله قوقلایان جاعتك فاتمه لرینه مظهر سلیمان اقدی بی جوجوقلتمیز دنبری
 سهوهرک الهی غائبانه نوپدی کمز ، غایت مسعود ومحترم ، یوزی کوزل ونورلی ، نازک
 برذات تحیل ایدرم .

اول ربیع الاول آیت کیجی
 دیدی کوردم اول حبیبک آنه سی
 اون ایکنجی کیجه ائنین کیجه سی
 برق اوروب چیقدی اومدن ناکهان
 هم هوا اوزره دوشندی بردوشک
 بو سنک اوغک کی قدر جیل
 اولو دولت بولک ای دلداره سن
 برعجب نورکم کونش پر وانه سی
 کوکلره دک نور ایله طولدی جهان
 آدی سندس دوشه یی انی ملک
 بر آناه ویرمشدر اول جلیل
 طوغسردر سندن اول خلق حسن

سوزلریله والده رسالته ناهی حوریلره تبریک ایتدیررکن ؛

بوکلن علم لدن سلطانیدر بوکلن توحید عرفان کانیدر

وصفیه البته یوره کی چاریمشدی .

بوموضوعده یازیلش آتاردن مولدی نعیم دده ، « معراجیه » سنده مع الاسف موفق اولامامشدر . « بنم یوسف بوکون کنعان ایلندن بدن مصرنده کی زندانه کادم ، دیهن اشرف اوغلی رومی ، نسیمی دن صوکر ا درویش شاعرلرک شهبه مز بو یوکلر ننددر .

قدمانک دینی ادبیات بختنده هپسندن بحث ایتک اوزون سورده جکی ایچون بوصف آثار ایچنده بری دیگرینک عینی اسلوب وعینی مسلک اوزرینه حق بری اوتنه کینه پلک بکزه یی آتاردن مثاللر ایرادینه لزوم کوردم . بویله اولماسه دیدی وقعه نویس (سامی) نک ، شیخ الاسلام (یحیی) وحق دهامشور ودها بو یوکلرینک قصائدندن ایراد امثله ایجاب ایده جکدی (یحیی) بو وادیده آریازمش وحق برغزلنده (فضولی) دن قوییه ایتشدر . ادبای متأخرینه کلنجه ، (شناسی) ، (ضیاپاشا) ، (کاظم پاشا) ، (لسقوویکلی غالب بک) ، (هرسکلی عارف حکمت بک) ، وپک قیمتلی استادم (رجائی زاده اکرم بک) ایله صفا بک ومعلم ناجی کی دنیادن کوچمش اولانلردن بحث ایتک ، وزمانمز کی ادبیاتک هر تورلوسندن بی نصیب بردورده ، برشی یازماسه بیله یالکیز صاغلی بو یوکل تسلی اولان ادیب اعظم عبدالحق حامد بکک مخلصاتی بر کرده دینی ادبیات نقطه نظرندن او قومق وبومقصدی استهداف ایله تدقیق ایتمکده ثروت ادبیه جه البته بو یوکل کارلره مظهر اولاجمزه شهبه یوتدر .

بومتأخرین زمره سندن از جمله (کاظم پاشا) ، صوکر (عارف حکمت بک) متصوف شاعرلردندرلر . بونلردن ایکنجیسی برنجیسه فائق اولدینی کی طرز قدیمک صوکل شاعری اولوق اعتباریلده تاریخی برخصوصیتی حائزدر .

مابعدی وار علی معاد

آسیانك روحی

كوجك حكايه :

محترم شيخم كركوكلى عبدالجليل افندى ، عددى محدود دوستلارندن باشقىسى
 ايچون مجهول بر شخصيتىدى . اوپير عارف ، افق ساوېمزدن كچركن رۇئى يالكز
 برقاج كىشى يە نصيب اولمش ، ماهيتى كلاشيله مامش بريلىدركى دوغمش ، كچمش و كىتمشىدى .
 كالانته مفتون اولانلرجه زمانك قطبى عد ايدىلردى . فى الحقيقه بويوك عرفانى ،
 احاطه لى ذكاسى وعقل سليمى ايله حيات مخراسنك ديكىنلى وقارا كلك سساحه مشكلاتنده
 ثابت ومستقر نوريله وجدانلره رهبرلك ايدن بر قطب يىلىدىزى ايدى .
 حياتكم كوزل تصادفلارندن برى بنى ده شيخك دائره خصوصيته ادخال ايتمشدى .
 سنه لرحه كندىسندن فيض آلم .

شيخ مرحوم دنيانك هر طرفى كزمش ، هر شيشى نافذ بر نظرله تدقيق ايتمش
 جهانديده بر بير كاملىدى . دائره محرميته داخل اولانلر مصاحبه لرينه دويا مازلردى . شيخ
 عبدالجليل كچن سنه عالم بقايه كوچدى . ضياع ابدىسى كندىسنى سوه نلرى زياده سيله دلخون
 ايتدى . بر جوق فضائلنك ياننده مرحومك بويوك بر قصورى ده واردى : سياحتلارنده كى
 مشهوداتى وانطباعاتى پرا كنده اوراقه قيد ايتمكله ا كتفا ايدر وهىچ بر زمان اونلرى جمع
 وتصنيف ايتمزدى . بو اوراق پريشانى ده هر سياحتدن عودتنده دوستلارندن برينه توديع
 ايدر وينه نظردن غائب اولوردى .

صوك سياحتندن عودتنده باناده بردمت اوراق و برمشدى . بونلرك اوستنده كى قيددن
 عراق سياحتنده كى انطباعات و مشهوداتنه عائد اولدقلى ا كلاشيلوردى . بو يازيلرى
 وفاتندن صوكره آچق و او قومق نصيب اولدى . بوميانده غايت عجيب و مراق آور
 بر رۇئى حاكى نوتلر واردى : شيخ عبدالجليل اليوم اوروبا علماسنى پك زياده مشغول
 ايدن « سبرتيزما » نك هنوز ايضاح ايديله ميهن عجيبلرندن برينه شاهد اولمش و مشاهداتى
 قيد ايتمش . مشهوداتى غايت وضوحلى و مفهومي ده پك صريح ...
 شيخك پرا كنده يازيلرىنى همان صره سيله يازمقله ا كتفا ايده جكم :

*
**

مرحوم نوطلرينه شويله باشليور :
 بغداددن همدانه كيديوردق . كربلادن عجمستانه عودت ايدن ويول آرقاداشلارمىزك

اکثریتی تشکیل ایلین ایرانیلرله آرامزده هنوز جان یولداشانی حاصل اولمامشدی . بغداددن چیقدیغمز کوندنبری کروانمز قاتیلش اولان فقیر برهندلی دیگر یولجیلردن زیاده نظردقیمی جاب ایتشمسدی . بیلر سکز که هندیلر بغدادده سید عبدالقادر کیلانی مرقد مبارکنی زیارت ایچون اورایه قادار شد رحل ایدرلر . فقط بوزاثرلرک اکثریسی هند اغنیاسیدر ؛ حالبوکه یول آرقاداشمز آرقاسنده کی تک کوملکندن ، یرتیق عباسندن والنده کی دکنکندن باشقه ثروتی اولیان بر مرد غریبیدی . کروانی یایا اولار ق تعقیب ایدیور و غداسنی شرقیلرک تعاون فضیلتی سایه سنده تأمین ایدیوردی .

هندلی یولداشمز اسمر ، ضعیف ، اوزون بویلی و عضلی برآمدی ؛ یاشی قیرقی کچمش کوریدیوردی . باشنه اویدورمش اولدینی صرب کفیه سنک کنارلرندن طاشان لوله لشمش قویو سیاه صاچلریله چرچوله لن قورو یانیق سیاسنده الک زیاده نظردقیمی جلب ایدن شی ، ابدی حما آتشرلرله پارلایان ایزی سیاه کوزلری ایدی . کسکین و دوز کون بورنی ، اینجه سیاه بیقلرله مزین دوداقلری ، کوچوک و سیرک صاقلنک تماماً ستر ایدم مدیکی ایکی گوشه حالنده نهایت بولان چکسی ، چهره سنده عزم و قدرت خطلرینی ترسیم ایدیوردی . هندلی سیاحک ایلک تصادفده اوزرمده حاصل ایتدیکی تأثیر لهنه ایدی . پزمرده لکنه رغماً سواد اعظمک فوقنده ولادی بر اصالت روحه مالک اولدینی حس ایدیلوردی . دالغین نظرلری کندیسنی محاط اولان اشیا ایله مشغول اولیور ، اونلری کورمیور ظن اولتوردی ؛ علی العاده فایلر ایچون غیر مرئی برعالمی تماشایه دالمش کبی ایدی .

کروانمز ایلک مرحله ده حان بن سعیده واصل اولادن هندلینک مستثنا شخصیتی نظردقیمی جاب ایتشمسدی . کندیسیله الفت پیدا ایتک ایچون هر وسیله دن استفاده ایدیوردم . صوگ درجه صبور ، متحمل و قناعتکار اولان بو ذات کندیسنه تکلیف ایتدیکم شیلری صمیمیتی اشکار برشکران ایله قبول ایدیوردی . قوناقلر تعاقب ایتدیکجه آرامزده تأسس ایدن انسیت هندلی بی یمکه دعوت ایتکه و برابرجه جای ایچمهرک اوزون اوزادی به قونوشمه مساعد بر درجه بی بولمشدی .

اکثریا اقشام یمکندن صوکره کروان منزلدن اوزاقلاشیر ، باش باشه قونوشوردق . قاطر جیلر مزک ماواللری اوزاقدن عکس ایدرکن هندلی رفیقمی دیکه مکدن بویوک برذوق درونی حس ایدردم . یول آرقاداشمک سوزلرنده ، حکایه لرنده هندک سری روحی تجلی

ایدردی . الك جوق سودیكى مافوق الطبیعه مباحثی ایدی . الك زیادہ نظر دقتی جلب ایدن
حالی سوزلرنده کی قوۃ تلقینیه ایدی .

برکون سیاحت رفیق ارواحی جابه مقتدر اولدیغنی ادعا ایتدی . بن سوزلرینی
شبهه ایلہ تلقی ایتدم ؛ بوصورتلہ مقابلہ مبدن مغیر کورونمندی و بوجت برقاچ کرہ آرامزده
تکرر ایتدی . نہایت براقصام یکدیگریمزدن آریلیرکن مناسب برزمانده مدعاسنی فعلاً
اثبات ایدہ جکفی بانا وعد ایتدی و « سزی بویوک روحلرلہ انسیت ایتدیرہ جکم » دیدی .
کروانمز قیزیل رباطہ واصل اولدیغنی اقشام یول آقادم دعوتی بکلمہ دن برابر جہ
طعام ایتک اوزرہ یانمہ کلدی . قصبہ نک جنوب کنارندہ سسزجہ یمکیزی ییدک . هلال
اووانک طحنده برتمساح کبی اوزانوب یانان جبل حمیرین صرتلرنده غروب ایدیوردی .
تلاک خط امتدادی اوزرندہ یاواش یاواش نظردن غائب اولان هلالک نصفی قیزیل
بر حنجرہ بکزیوردی . دیالہ نہرندن تصمد ایدن و اووانی قابلایان بخاک آراسندہ
ییلدیزلر کوز قیریوردی . سنبلہ کوه سلسلہ سنک ظل کشینی برپردہ حالندہ شرق طرفزی
قایور و شمالده قاراطاغ صرتلری اووالرک منہاسندہ کوریلوردی .

ظلمات اورتانی تماماً استیلا ایتدیکی زمان ہندلی یوزیمہ باقدی : - بویکجہ سزہ
بویوک روحلر کوسترہ جکم ؛ آسیانلیکی تمیل ایدن ارواحی ، دہا دوعریسی آسیانک
روحنی کورہ جنک واکلاہ جقسکسز ، دیدی و علاوہ ایتدی : - هولاکو اوردوسی
بغدادی استیلا ایچون یدی عصر اول بورادن بویکجہ کچمشدی . ایسترہ کز او اوردودہ
بولنمش ، حرب ایتمش ، جان ویرمش موغوللرک ، تورکلرک ، بوتون آسیا اقوامنہ منسوب
جنکاورلرک ، امرا و رجال دولتک و بالذات خاقانک طیفلریلہ قارشیلانمشق ، روحلریلہ
قونوشمشق ممکندر . حتی بوروحرلرک تکنون و ظهور ایتدکلری محیط طبیعی و اجتماعی دہ
کورہ بیلرلر ؛ روحلرہ نافذ بر نظرلہ باقق اونلرک تکنونلرنده کی اسراری کورہ بیللمک
ایچون کافیدر .

ہندلی بر ایکی ثانیہ توقفدن سوکرہ برازدہ سرزنشلی بر ادا ایلہ سوزینہ دوام ایتدی :
— روحلرک دعوتی قابل اولدیغنی سزہ سویلدکجہ دائماً سوزلریمی شبهہ ایلہ تلقی
ایتدیکی کزی حس ایدیوردم . سسوزیمک دوعریلغنی اثبات ایدہ بیللمک ایچون قصبہ نک
کورولتیسندن براز اوزاقلاشلیم ؛ دیالہ کنارندہ ایصسز بر نقطہ یہ کیدلم . اورادہ آسیا
روحنک تجلیسنہ شاهد اولورسکسز .

بر لحظه تردددن صوكره صوردي : - بو تجربه دن قورقارميسكنز ؟
 صوك سوزينه تبسمله مقابله ايتدم ؛ وفعلی بر جواب اولق اوزره همان آياغه قالقدم
 و اونی الندن چكرك يوريمكه باشلادم . هندي برندن قالقاركن يوزيمه باقيوردي ، نظرندم
 عجيب بر درينلك واردی . يوله قويولمادن علاوه ايتدی :

— روحلری كوره بيلمك ... بونك ايچون نه لازم بيلورميسكنز ؟ مغكره كزی
 بالجه دنيا علائقندن تجريد ، روحلری اراده كزك بوتون قوتيله دعوت ايتك لازم ...
 انجق اوزمان روحكز ارواحی كوره بيلير .

او ائنده قصبه نك دار و قراكلق سوقاقلرينه داخل اوليوردق ؛ جواب ويردم :
 — تجربه ايدم جكم .

هندي رفيقم ، ضعيف وجودی ديوارلره سورينه رك بر خيال ساير كي ياندم
 يوريوردی . بر كله بيله تعاطی ايتمه دن قصبه نك دار وقاراكلق سوقاقلرينی قطع ايتدك .
 بر مدت دهـا يورودك ؛ قاطيرچيلرمزك كيتدكجه اوزاقلاشان و دريندن عكس ايدن
 ماواللرينی ايشيده مز اولدق . آرتق قيرلرك صمت و سكونی بزی تماماً احاطه ايتمشدی .
 او كمزده كي قيرلر ، اوزاقده افقك بخار برده سی ايچنده ترسم ايدن جبالك ظل كشيغه
 دوغری انكشاف ايد يورودی .

قصبه دن چيقدقد نصكره هندي دپاله كنارينه توجه ايتدی ؛ كنديسني تعقيب ايتدم .
 بر مدت بو استقامتده يورودك ؛ يولك نهره الك زياده تقرب ايتديكي نقطه ده قوملی بر زمين
 انتخاب ايدمرك اوطوردق .

قر آرتق غروب ايتمش ، اورتالی درين بر قراكلق قابلامشدی . نهرك صولری
 قويو زيتونی بر رنگ باغلامش ، قيرلرك كثافت سپهرنكنه قارشمشسدى . هوا طبقاتی
 استيلا ايدن بولانيق بخار كتله سنی دله رك صو سطحنده ترسم ايدن بر ايكي ييلدیزك
 عكس مرتعشی اولماسه عنصر مایعی ديكر لرندن تفريق قابل اولمه به جقدی . قيرلرك سطحه
 چوكن اسمر سنجابی ستره نك آئنده هرشی اسرار انكيز بر صورنده يكديكرينه مزج
 اولمشدی . يد خلقت بو لوحه سياهه صوك عصبي بر فورچه ضربه سی وورمش و ترسم
 ايلديكي اشكالی بر برينه قاريشديرمش دينيله بيليردی .

هندي يانی باشمده باغداش قورمشدی ؛ يوزنی الاری ايچنه آلمش ، ديرسكلرينی

دیزلرینه دایامشدی. نظری افقده تیره شان بیلدیزلره منصوب بر جسم جامد کی دوریوردی؛ هندك طونج صنملرینه بکزییوردی. حیات ایله علاقه سی کوستردن یکاه علامت نظرنده کی ثابت بارلئی ایدی .

بنده اونك نظر ایندیکی استقامته باقیوردم. بزی محاط اولان اشیا کیندجه قاریشیور، یکدیگرینه حلول ایدرک استوا بولیور، یکرک بر بولوط حالئی آلیوردی . یالکز بو بولوطده درجه درجه متزاید بر آیدینلانمه، بولانیق ولئی بر بیاضلق حاصل اولیور، آجیلیور، کینشلییوردی .

هندلی یوزیمه باقدی. یازماغیله اوزاقلری، چوق اوزاقلری کوستره رک اشارت ایتدی. فیصلدار کی خفیف بر سسله : - ایشه آسیانك روحی اویانیور، دیدی . هندلیك سسی مابعد حیاندن، عالم ارواحدن کلیورکی درینلردن عکس ایدیوردی. آسیانك روحی کورمک، اونی طانیق ایچون بوتون اراده قوتی بر نقطه یه جمع ایتدم؛ و اوروچی کوکلك اك حار و اك شدید آرزوسيله دیلهدم و چاخردم .

آرتق بنده کورییوردم : اسکی دنیانك بل کیکی تشکیل ایدن پامیرک، معظم هیالایانك، آلتون طاغک؛ دیگر طرفده آلتایک محشم خیالی، سماواته سر چکن بوزلی شاهقه لرله قارشیمزده شکل وصورت آلیوردی. آیاقلری دیننده اوزانوب کیدن اووالری چوللری، دها اوزاقده خیرچین دالغه لرله سواحلی دوکن عمنانلری مغرور نظرلریله تماشا ایدن بودیو چه عودلر یوکسک آسیا یایلارینی قوتلی قوللریله سماواته رفیع ایدیورلردی. بو معظم مسندلر بام ارضی تشکیل ایدن او جسم آسیا یایلارینه یاقیشیوردی . بریده ایران یایلارینک ضرب چوره سی تشکیل ایدن جبال، شالده قافقاس زروه لری بو عظمتک او گنده سرفرو ایدیور و دها غریبه دوضری آوروبانك طاغ بیغینلری دیولرک دیزلرینی اویمکه چالیشان جوجه لر کی کوریندورلردی .

بو علوی شاهقه لرک بوزلی سطحندن قوپان سرین بر روزکار قوملی چوللرک بی نهایه فسحتلرینی طی ایدرک کلیور، سلاسل جبالک یاماجلرینی تزین ایدن چاملرک معطر نفسلرینی بزه قادار کتیرییوردی . آسیانك بو سرین وسرت نفسی اوکزده کی پرده بی داغتیور کی ایدی : قارشیمزده کی لوحه شیمدی دها بویوک بر جیادته جانلانیوردی .

روی ارضده فرمانفرما اولان یوکسک یایلارلردن، عالی طاغلرک لایه کچیدلریندن،

جودیه صولرینک ازلی چاغیتیلرله ایکنه ین درین وادیلرندن والحاصل بام دنیانک سینه عظمتنده کی بیکلرجه شرحه لردن بشرینک لایعدسیول اقوام حالتده ظهورینی و قول قول صحرالره ، اووالره ایندیکنی کوربیوردم . بشر دالغه لری فاصله لره یکدیکرینی تعقیب ایده رک چوللره ، اووالره داغلیور و اوراده دواملی کوشش لری ، جدال لری ایله بویوک آسیانک مجهول داستانی انشاد ایدیورلردی .

اوطوردیقمزیر فسونکار بر قوتک تأثیریه سهاوته یوکسلمش کی بوتون بو منظره یه حاکم بولتیور ، نظر من عصر لری چرچولور ، حادثات گذشته یی احاطه ایدیوردی . پیش انظار مرزده تحصیل ایدن معکس شتون اوزرنده عصر لک امتدادی فوق العاده قیصالمش حادثاتک قاتلری اوفالشمشدی ؛ دورلر باش دوندروچی سرعتله تعاقب ایدیور و فقط حیاتک معشری سجه سی هیچ تبدل اتمیوردی .

ایصنر ، قوملق چوللرک اراسنده کی ضعیف اوتلاقلرده ، شالاک یاغلی اوتلره مستور کنیش مرعالرنده کوچوک ، بویوک بشرکتله لرینک ابدی حرکت ، دائمی برجدال ایچنده ناصل یاشادقلرینی کوربیوردم : هر طرفی قالین بر قار کفنی ایله آیلرجه اورتن آمانسز قیشلر ، نباتی فرون نفسی کی قاووران ، سطح ترابده شرحه لر آچان جهنمی یازلر بلا فاصله توالی ایدیورلر ؛ افقلره دوغری بلا انقطاع دوام ایدن قاره مستور اووالرده سبریانک کسکین وقاتل ، بوزلی نفسی ، بردن قار پارچلرینی صاووران « قارابوران » ایچنده افسانلر ، حیوانلر داغلیور ، دوکوب اولیور ، زمینی اورتن طبقه برفده جسدلرک حاصل ایتدیکی تومسکلر بر آن صوکره غائب اولیور ، چوللرک قارلی سطحی یکی جسدلری کومک ایچون یکیدن دوزه لیور ؛ یازک یاقیجی کونشی هر طرفی قوروتدینی زمان چوللرک سطحی لایعدجسدلرک آغارمش کیکلرله دونانیور ؛ سام یلنک صاووردینی قوملرک اراسنده یولنی شاشیرمش کروانلر ، ارکک ، قادین وچوجقدن مرکب رحیلرندن یولارینی غائب ایدنلر ، صوسزلقدن تلب اولانلرده قیشک قربانلرینه قاریشیور وقاتی طوبراغه دوشیورلر . اوراده اقلیم و موسملر انسانلرک بویوک دشمنی . . . تحت حکمنه آله میه جنی دشمن عناصرله محاط اولان ، هر کون اولومه برابر یاشایان بوانسانلر حیاتی بلاشکایت اولدینی کی قبول ایدیورلر . مرعازده حیوان سوریلرینی کال توکله سورمکده دوام ایدیورلر . موسملرک شداندندن ، وبالرندن حیوانلرینی ضایع ایدنلرک بر : ینه هجومی ، حیوانلرینی

دشمن اقوامه قایدیره رق طاغ حیدودی اولانلرك ، چوللرك قوملی فسحتلرینه التجا
ایدن قازاقلرك دائمی آقینلری و بدوی و بلدی هر کون باصقین تهلکسنه معروض اولانلرك
آبدی اندیشه تحفظی والحاصل بوتون بو کوششلر کوزمرك اوکنده کی لوحیه عکس
ایدیوردی .

برایندن ده یوکسک یایلامعظم طاغ کچیدلرندن متعاقب اقوام سیلارینی اووالره دوککده
دوام ایدیور . . .

صایسی معلوم اولیان عصرلردنبری دوام ایدن بوجداک تمادیسنه شاهد اولیوردم .
آسیانك کنش اووالرنده ، قوملق چوللرنده کی بشریت بر طرفدن مهد ظهوری اولان
محیط طبیعی نك شدائیده دیگر طرفندن ده بنی نوعیه دائمی بر حرب حالنده یشایوردی .
بو کیرودار ایچنده فردلر عائلهلری ، عائلهلر اویماقلری ، اویماقلر اولوسلری ایچنده علی
الدرجات دائمی بر تعاون سایهسنده بقا بوله بیلدکلری و آنجق عائله ده آتایه ، جماعته
اولولره اطاعت سایهسنده هم طبیعته همده انسانلره قارشى فاصله سز دوام ایدن حربده
مظفریت قابل اولدیغی قارشیمده جریان ایدن وقایع سلسلهسندن آکلایوردم . آتالر
واولولرك امری آلتنده عائلهلر و جماعتلر ایشلیور ، چالیشیور ؛ بر حرب جههسنى مدافعه
ایدر کی جمعیك ایشلرینی بر امر آلتنده ایفا ایدیورلر .

اوجسز ، بوجاقسز آسیا اولکلرندنه بودونك سلامت و بقاسنى تأمین ایدن توره لر
معنوی قوه تأییدیه استناد ایدیور . دولته خاقلانك موقعی ، یورده آتالرك موقعه
یکزییور . دولت قوتی وسائط ماده سندن دکل افرادینك روح اطاعت و مربوطیتندن
آلیور ؛ و بویوزدن آسیائیلرك دولتیلیکی خاقلانی برسجیه آلیور .

آسیا سینه سنده طاشیدینی انسانلری و جمعیلری بویله جه تضیق آلتنده طوتارق
اونلرك روحنه مؤید تمغاسنى اورییور . . .

او ائاده قارشیمزده کی منظره ده کیشمکه باشلادی . قیشك قار تیپلری ، یازك قوملی
سام یللری ایچنده علی الدوام چالقانان ، دونن اقوام بیغینلری ، انسان کتلهلری کیتکجه
حتراید و محشری بر قارغاشالق ایچنده قایناشدیلر . صحرالر ، معظم سلاسل جبال ،
واسع اولاقلر بر برینه کچدی و قاریشیدی . درین بر اوغولتی عکس ایدمرك بزه قادار
ککدی .

هندلی یوزیمه باقیور ولسان حالیه : ایشیدیورمیسك ؟ دییوردی .

بنده ایشیدیوردم : اوزاقلردن عكس ایدن محشرنما غلغله هوا طبقاتی تهیزز ایدرك
داغلیوردی . یوزلرجه انسال بشرک زیر زمیندن چیقان آوازه شکایتی برستون مناجات،
حالنده سهاوته یوکسلور ظن اولتوردی :

— ای اولوتا کری ! طوبراق قاتی آسمان اوراق ... سن بوبوکلریمزدن بیلک
ایشیغی اسیرکمه ؟ اولرده بزی قوروسونلر . یوردمنه بوزغونلق کیرمه سین ...

بو مناجاتی درین بر سکوت تعتیب ایتدی . یکیدن خیالدر وضوح پیدا ایتشدی .
فقط معظم سلسله جبال خیالدری ، نهایتسز اووالر ، صوسز ، ایصسز صحرا و ایچنده
قایناشان اقوام بیغینلری کیتدکجه اوزاقلاشمغه کوچولمکه باشلادی . کشف سیس طبقه سی
ایچنده مبهم بر سیما آلیورلردی . بو لوحه بر مدت دها قارشیمزده بوبله جه قالدی
و صوکره بو متباعد اقوام کتله سندن آریلان انسان جماعتلری نهایتسز عسکر قوللری
حالنده بزه دوغری ایلرله مکک باشلادیلر . بو اوردو سرعتله یاقلاشیور ، یاقلاشدکجه اولاً
بوبوک و صوکره دها کوچوک اقسامنه قادار سچیلجک برحاله کلیوردی . نهایت یورویش
قوللرینک باشی حذامنه تقرب ایدرك جبل حرین ایله ایران جبالی آراسنده کی اووایی
دولدرمغه و دیاله بویجه جنوبه ، عراقه دوغری طاشغین بر نهر حالنده آقغه باشلادیلر .
بیک کشیلک آلایلر ، اون بیکلک فرقلر یکدیگرنی ولی ایدیور ، اووایی دولدریور .
بو محشر اقوام آت طیرناقلرینک قالدیردینی ستون غبار ایچنده متلاطم طوائف ارواح ایدیلر
سسسز ، صداسز ، یالکز امراک ، سردارلرک بر قلیج اشارتیه آچلیور ، یاییلور
تکرار طوبالانیور ، یوریورلردی . بوتون آسیا اوراده کوزمک اوکنده بر اوردو حالنده
طوبالانش ، بر روح ایله متحرک کورینیوردی .

جبل حرین اتکلرینه قادار بوتون اووایی دولدران انسان سینک افرادینی تشخیص
وتفریق ایتک قابل اولیوردی . قورو وعضلی آتلرینک اوستنده قیصه بویلی ، ایری
کووده لری ایله چکمه بادم کوزلی ، آماجق کیکلری فیلاق ، بالمومی رنکنده وسیرک تویلی
موغوللر دری البسه لر کیمشله ، ایری یایلیر اللرنده ، اوق قووانلری بویونلرینه اصیلی
اوله رق بیکر کشیلک آلایلرله کچورلردی . بو آلایلرک اراسنده نسبتاً اوزون بویلی ،
صاریق بیقلری ودها صیق تویلرله آچق رنکلی تورکار وهر قومدن دیگر تورانیلر زرهلر
ومغفرلر کینمش ، قلیجلری اللرنده یوریورلردی . قونی نک تیتک موغوللری ، آلتایک

ایصیق کولك توركاری ، طاریك او یغورلری ، شمالده آجلق سته پلرندن جنوبده عجمستان چوللرینه قادار اورتا آسیا اووالرینك قیرغزلری ، نوغایلی ، باشقردلری ، تورکمنلری ، تاجیقلری هب اوراده کوریلوردی .

یارادیلدینی کوندنبری یبانجی اسارتی طانیماش ، اجنبی تحکم وتسلفی قارشیسنده سرفرو ایتمهش حر و مستقل آسیانك اولادی ابدی جدال ایچنده چکیجله نن ، پولادلاشان روح اجدادینك سوقیله بر امره اطاعت ایتش وبو اوزاق یوردلره بر وظیفه ایفاسنه کلهشدی . بونی اوراده کیلرک یوزلرنده اوقویوردم . او محشر اقوام بر امره حرکت ایدن ، ییقان ، ده ویرن ، پشینده کی حائللری خاك ایله یکسان ایدن جسم بر ما کنه یه بکزییوردی . اونك روحی ، مفکره سی بر الله طویلاشمشدی ؛ اولده بودونك باباسی خاقانك الی ایدی .

براز صوکره اقوام صفلری یکدیگرینه صیقیشدیله ؛ هر کسك نظری شماله توجه ایتدی . اللرنده طوغلر ، رنگارنك سانجاقلر طاشیان محشم برموک اوکنده ساکت قارملریله یاواش یاواش بزم طرفه یاقلاشیوردی . بو آلایک پیشدارینی مهیب ومهیکل برطیف تعقیب ایدیوردی . آرقاسنه حرب لباسی کیمشدی ؛ اوموزلرینه آتش اولدینی شاهانه بیاض برکورک ایکی یاندن صارقارق آتنك مذهب رختی قسماً ستر ایدیوردی ؛ بو حکمدار طینی بویوک جنکیزك حفیدی هولاکوخان ایدی .

خاقانك ارقاسندن طاقم طاقم آغالر ، بکلر ، طارخانلر کلیور ویاننده سرداری قیت بوغا یورییوردی ؛ دهاکریده معیت خاقانی خدامی ، هر ملتدن منتخب محافظ آلای ، سایلر وقوشجیلر واردی . خاقان کچدکجه سانجاقلر اکیلهرک کندیسنی سلاملیور ، یوزبیکلرجه اللرده شیمشک چاقان قیلجلر هوایه قالدیوردی .

هولاکو ، طور وخیلاتی نهرکنارنده وقارشیمزده کی ساحلده یوکسک بر نقطه یه سورهرک توقف ایتدی . ساکت وصامت ، خاقانك نظری آلتنده دوکش کی حرکتسز دوران محشر اقوامی برمدت نظریله سوزدی وصاغانی اوردوسنه دوغری اوزاترق کور وطنان سسیله خطاب ایتدی :

— ای بویوک آسیا اولادینك روحی ! اولو تا کرینك خاقانلره تودیع ایتدیکی وظیفه اوغرنده یدی عصر اول بزمه برابر بودیازه سفر ایدن ارلرک ، جنسکاورلرک روحی ! سزلره سلام اولسون ! . . .

اووایی قابلايان محشر اقوام رعدآسا برغله ايله خاقانلرينه مقابله ايتديلر ؟ قلیجلر
تکرار هواده ساللاندی ، سانجاقلر ا کلدی . خاقان ، مثلاطم عمانی بر ال اشارتيله
نسکین ایتدی وسوزینه دوام ایلدی :

— ایچکزده اسلام ، نسطوری خرستیان دینه سالک اولانلر ، بودا ومانی یه اینانلار ،
یوکسک آسیا اقوامندن اینن و آ تا کوك و آ نا طوپراقدن حیاتك حاصل اولدینه اک اسکی
زمانلردن بری ایمان ایدنلر ؟ هیکز سزلر ! بلالفرق خاقانکیزك بویروغه اطاعت ایتدیکز
وبنله بو اولکله کلدیکز . چونکه بزم ایچون وظیفه بر دیندر . چونکه آسیا ملتلرینک
دینی انسانلره جمعیت حائزده یاشایه جق ، دولت تشکیل ایده جک اساسلری تعلیم ایتمشدر .
سزك میراث اجداد اولان روحی استعدادیکز دینك بوتأسیسی ايله او یغون اولدینی
ایچون وظیفه سنی ییلن خاقانلره هر وقت اطاعت ایتدیکز . خاقان بودونك باباسیدر ،
وظیفه سنی ایفا ایتدیکه تا کرینك الی اونك اوزرنده در .

ا کر خاقان بودونی قورومز ، بسله مز ، چالیشمسی وقارشیلقلی یاردیمیی تأمین ایتمز
بودونده صیره سیله اولولرینه وخاقانه اطاعت ایلر سه فساد یوردیمزی قابلار . وظیفه سنی
بیلمین لیاقتسز خاقاندن تا کری یوزینی چویرر و اونك یرینی آله جق دیکر بر لایقه
توجه ایدر .

آسیانك هر طرفنده تا کری ایشینی ، تا کری بو بروغی انسانلری دولت ایچنده
یاشانه جق تأسیسات دینه حائزده ظاهر در ؟ بویه جه مشعور غیر مشعوره موافق دوشر ،
روحلرده آهنگ ، جمعیتده استقرار حاصل اولور .

بن و بندن اولکی آسیا خاقانلری ده انسانلرک آنحق شعورلری نسبتنده تا کری معرفته
ایره بيله جکلرینی بیلر . بز آسیادینلرینک دنیوی تأسیساننده خاقانلرک و بودونك وظیفه لرینه
موافق اولان مشترک اساسلرینی تطبیقه مأمور اولدیمیزی ده بیلر . بونک ایچوندر که هر دیندن
و فقط روحیاتی بر برینه بکزه بن ملتلی هر وقت توره لرمنله اداره ایتدک .

آسیانك مجهول داستاننه زینت ویرن بوبوک خاقانلر هب بویه یایدیلر . جدم جنکیزخان
کندیسندن اول کلوب کچمش اولان خاقانلرک اک بویوکی اولدی . براوجندن او بر اوجنه
قادار آسیاده کی ملتلی معظم خاقانلغنك التنده جمع ایده رک یر یوزینه صاح و مسالمت ویردی .
چونکه خاقان کندی یاصاسنه هر کسدن اول بالذات اطاعت ایتدی . بوتون آسیانك
اولادلری — اجدادیکز جنکیزك شخصنده قوطلو خاقانلرینی طاییدیلر ، یاصاسنه

اطاعت ايتديلىر . بويلهجه جنكيزدن اول يريوزنى يىللرجه صاران شر وفساد نهايت بولدى . طوبراغك يوزى ياغلى اوتلرله قابلاندى ، چنلر چيچك آچدى ، تارلار دولتون باشاقلرنى سزدن اسيركهمدى . ايران وتورانك چوللارنده ، اورتا آسيانك طاغ يوللارنده ، يوكسك يايلازلارنده كروانلر محافطسز سفر ايتدى . ، سورولر بكجيىسز اوتلادى ؛ قوردله قوزو يولداشلق ايتدى .

كچه بورلك آلتنده چولوق ، چوجوق راحت كوكاله اويودى . زيرا خاقانك ياصاسى هر طرفده كوزجى ايدى .

نه نفسى ايچون نه كيمسه حقتده خاقان مساحه نه در بيلمىدى ؛ او يالكز وظيفه سنى طانيدى . نروده فساد اوجاڭى ، غدارلق ، سرکشليك اوجاڭى وارسه اوراي قيزغين ديمرله داغلادى .

آتا يورديمزك اوزاولادلىر ! تا كرى اولولريكزه بودونك راحت وسلامتنه كوزجيك و جمله كزى قورومق ايچون بكجيك امر ايتمشدر . خاقان قليجي آلتده سزك سلامتكنز ايچون كيجه كوندوز بكجيك ايدركن ، خاقانك آدى قيرده اولسون ، شهرده اولسون كوتورك ، اغوزلورك ، قازاقلرك يوره كنه قورقو سالاركن بودونك وظيفه سنى اوخاقانه اطاعتدى ؛ اجداديكز بونى بيلديكلرى ايچون آتا يورديمز يىللرجه سلامت ؛ راحت ايچنده ياشادى .

فقط فرسك ديارينه ، روما ايللرينه كيرن آسيا اولادى باشقهر و حلكه تاثيرينه دوشدى . آق دكزك قيبلىرنده اوروپانك صولرى آسيانك ككيلره قارشيدى يردهر و حلكه چوق بولانمشدى . جديمك قوردىني معظم دولك بر پارچه سنه خاقان اولديم زمان ايران ملكنى دولديران آسيانى اقوام بويوك برفساد ايچنده ياشيوردى . وظيفه سنى اونوتان خانلر ، سلطانلر بر آووج اسماعيللرك كيزلى تهديدى قارشيسنده سرايلرينه صاقلانمشلردى . حسن صباح فرس طاعلرينك تپه سنده صاقلاندينى قارقال بوواسندن كيزلى درنكيه طاله حكم ايدىيور ، دنياي قورقوتيوردى . جانيلرك خنجر تهديدى سرايلره حلول ايدىيور ، وقتيله جنك ميدانلارنده قليچ مزراق شيمشكلىرندن قورقيان خانلر ، سلطانلر كيزلى جانيلرك خيالنندن اوركشلىر ، ملتارنى اونلرك آله براقشلردى . شر و فساد ، غدر و اعتساف اومالكي باشدن آشاڭى قابلامشدى . بن ، جنكيزك خفيدي هولاكو خان وظيفه مى بيلدم ويايدم . طامه نك راحتى سلب ايدن ، يريوزنى افساد ايله ن جانيلرك وجودىني قالديرمغه عزيم

ایتدم . و بالجملة امرایه ، خانلره ، سلطانلره اردومه التحاق امرینی ویردم . بر چوغی کلدیلر و خاقانلغیمک ایرکلمز سانجاقلرینی تعقیب ایتدیلر . اسماعیللرک غدر و فساد اوچاغنی بر یوزندن قالدیردم ؛ کوکلرینی قازیدم .

یالکیز وظیفه سنده قصور ایدن عباسیه نك خلیفه سلطانی اولدی . لایعد اقوامی قدرت معنویه سبله تحت حکمرانیسی اطرافنده جمع ایدن شوکتلی هارون الرشیدک کوچوک حقبدی اسماعیللرله علیهمزده افاق ایتدی ؛ برخاقانک ایقاع ایده جکی اعظم جنایتی ارتکاب ایلدی . تا کرینک جزاسی ده بزم قلیجمزده تجلی ایتدی ...

اوردورمه اولان سز مسلمان تورکرده بوتاکری جزاسنک معناسی اکلادیکنز . و بزمه سفره اشتراک ایلدیکنز . جدم جنکیزخان بخارالیلره :

بن تا کری طرفدن کوندریلدم ، عملکنزک جزاسیم ، دیمشیدی . بن ده بغدادک اهل فسادینه بویله دیدم ؛ سزده دوغریلغنه شاهد اولدیکنز .

بوتون اوردویک آواز اوله رق مقابله ایتدی . بیکلرجه کوكسدن چیقان صدای تصدیق افقلره یاییلدی .

خاقان بوسوزلری سویلرکن بن بغدادک فلاکتلی سرانجامنی دوشونیوردیم . رسول - اللهم و بویوک خلیفه لرینک زماننده کی ساده والهی عظمی ایچنده ابدی بر نورله پارلایان مدینه نبی کوز اوگنه کتیردم و ایپکر ، آلتونلر ، مجوهرلر ایچنده قانی بر شعشعه یه مظهر اولان عباسیه خلیفه لرینک پایتختی یله مقایسه ایتدم . بغدادک، دنیایه و حظوظاته طابان ، خودیین و بازرکان سیرت اهاالیسیله ، دینی منفعتلرینه آلت ایدن مرانی و کاذب علماسیله ، دولتک امورینی آنجق شخصلرینه محتشم سرایلرینی محافظه ایچون اعوان و انصار جمعندن عبارت عد ایدن حکمدارلریله فی الحقیقه او مرکز غدر و اعتساف ، او بلده ظلم و سفاهت سلفی اولان بابله هرجهتله لایقدی . بونکله برابر عباسیه پانتختنک هولاکو اوردوسی النده ناصل ایکنله مش اولدینی خاطر لاقینه آجیقلی برشیدی . مأمونک دور عظمتنده بویوک برانکشافه مظهر اولان بغداد عرفاتی ، یونان فلسفه سنک اقوام مستعربه النده آلدینی کشایشی ، و برده فرسک ، یونانک غربی آسیا ممالکنه حلول ایتمش اولان فکر جریانلرینی سینه سنده جمع ایدن بغداد کتبخانه سنک اوغرادینی تجاوزی نظر مرده یاشانم . هولاکو بودوشونجه لریمی اکلامش کی طرفرزه توجه ایتدی و پروقار برسکینتله سوزینه دوام ایلدی . — ازلی مقدراتی یالکیز انسانلرک ظاهری اعمالیله اولچمن ، فردلره و ملتله یقییجی

هوایی وظیفه‌ار تودیع ایده‌ارک موازنه‌عالی تأمین ایلین یدقدرتی کورمه‌مین غافل فانیلر!... سزده شیمدی بزم کورمه‌بیلدیکمز کی کورمه‌بیلسه کز حیات فانیه کزک معناسی کلاردیکمز. اوت، تا کرینک بوتون موجوداته شامل اولان دیکشمز قانونی بانا دنیاده بروظیفه ویرمشدی. بن‌حیاتده ایکن تا کرینک بشره دنیوی سکون ورفاهی تأمین ایچون احسان ایتدیکی مؤسسائی افساد ایلینلری احایه مأمور اولشدم: بن فنا اولتری کسهن بر طیربان اولدم؛ کسینلر اوتلر طیرباندن نمون اولورمی؟ بن ایچنه کیرن مضر کوکوری چیقارمق ایچون طوبراغی یاران بر صاپان اولدم؛ چیقاریلان کوکلر صاپاندن خشنود اولورمی؟ کسینلر، قوباریلانلر نمون اولیه‌جق دیه طیربان، صاپان ایشندیمی قالیر؟ چونکه اونلر حیات مستقبل ایچون زمینی حاضرلامغه مأمور اولشلردر.

او زمانلر طغیان اوجاغی اولان بغداد تجزیه ایدیلیرکن دجله‌نک بولانیق صولرینه آتیلان بیکلرجه کتابلره آجییانلر، بویوکلرک بویوکی خلیفه عمری اسکندریه کتبخانه‌سی آتشله‌احایه سوق ایدن یوکسک الهامک معناسی آکلایانلردر. اسکندریه کتبخانه‌سی محو ایدن صرصر لهیب معظم بر دومان ستونی حالنده سبواته یوکسلیرکن اوقارا بولوطک ایچنده بر لمعه نور کورنلر اولمدی؛ دجله‌نک یوزی‌ده یالکز بغدادک کتسابلرندن آقان سیاه برصوباله قاراردی... بوکونده انسانلر یازیورلر، دورمادن دیکلنمه‌دن یازیورلر. بو یازیلری قوتلی بر پنجه قاوراسه وصیقسه عجبا قاج دامله حقیقت آقار...

بوسوزلری سوبلرکن خاقان قولنی اوزاتمش، یومروغنی صیقمشدی؛ یوزنده، قوت صرف ایتدیکنه دلالت ایدن تفصصات کوریلوردی. صانکه هرکون دنیا یوزنی دولدران میلیونلرجه صحائف مطبوعه‌یی صیقورمش کی یومرولان اوغولانه پنجه‌دن آنجق بر قاج داملا سیاه مرکب آقوردی.

شیمدی هولاکونک سسی ده‌ادریندن و اوزاقلردن عکس ایدیورمش کی کیوردی: — مضر اوتلر تارلائی صارنجه بوغدای فدائی بوغولور، باشاق بوغولور، نعمت بوغولور. هرکس حقیقی بیلیم دیدیکی زمان حقیقت بوغولور؛ چونکه حقیقت بردر و اونی یالکز تا گری الهامنه مظهر اولانلر بیلیر. بغداد کتبخانه‌سی، اسکندریه کتبخانه‌سی حقیقی بوغان سفسطه‌لرله دولو دکلیدی؟ تا کرینک بیلکی نوری انسانلرک غلطایله بوغولماشمی ایدی؟ بو اولکده‌کی فسادى ازاله‌یه، فساد قایناغی اولان غلطائی

محایه بنی مأمور ایدن تا کری بنم قیلجمله تأدیب ایندیکی اقوامك وجدانلرینی صارانہ بحرانی ده بوصورتله ازاله ایتمکی مراد ایتشدی .

بر ملت کندیسنه بکزمه مین ملتلك فکدرلرینی ، یاشایشلرینی ، اصوللرینی آلدینی ، کندینه مال ایتمکه چالیشدینی زمان میراث اجداد اولان روحیانه ضد شیلری آلمش اولور ، روحنی تضییق آلتنه قور ، روحیله تضاد حالته کیرر ؛ بوندن ده وجدان بحرانی حاصل اولورکه بوتون بشری بحرانلرك منبعیدر . ایشته زیر حکمده اولان واسع دولتک حدودلرنده کی ملت بر حالد ایدیلر . بن ، خاقان هولاکو ، زمانمده فرس و روم دیارنده ، بویوک آسیانك غریبنده قوزغون دیکزدن آق دکره قادار یر یوزینی افساد ایتمش اولان آسیالی ملتلك تجزیه سنه مأمور اولدم . چونکه اونلر آسیالیلره بکزمه مین ملتلك تحت تأثیرینه دوشمش و وجدان بحرانیله معلول اولمشلردی . قلیچمک دوزلندیکی زمینده و آرقامدن بوش براقدیغ آسیای غریبده باشند باشه مختلف ملتله راحت وامینت بخش ایدن بویوک خاقانلقلر تشکل ایتدی ؛ چونکه تارلا تمیزلنمشدی .

بر کون ینه یر یوزینی فساد قاپلارسه بویوک آسیا وظیفه سنی یاپار وینه بر جنکیز بر هولاکو آسیایی برانده طوبالایه رق میدانه چبقار و قیلنجی چکر . ملت بر بوقلیجی دعوت ایتدیکلری زمان تا کری اونا بر ال خلق ایدر

*

بو سوزلری سویلدکن سوکره هولاکو الیه غرب طرفنی اشارت ایدرک آتیه سوردی . خاقانک رکاب آلائی ، سانجاقلری و طوغریله دالغه لانه رق حرکت باشلادی . تقاریرلر عالم ارواحه لایق ماتی بر آهنگله ایکلیورلردی . خاقان و معینی امراسی ، خدای ، سایشلری وقوشجیلری یاواش یاواش اوزاقلاشیورلردی

موکب خاقانینک آرقاسندن اووایی دولدیران لشکر اقوامک فرقه لری حرکت باشلادیلر . فرقه لره ، آلایر ساکت وصامت بر برینی تعقیب ایدیور و غریبه دوغری اوزاقلاشیورلردی . بو یکجید بویه ساعتلرجه دوام ایتدی ، نهایت ایلک فجرک سماوی ایشیقلری افق شرکیدن ظهور ایدرک ظلمات لیلی غریبه ، آوروپا طرفنه سوررکن آسیانك طوائف ارواحی ده بو ظلمات دیارینک اقلرنده نظردن غائب اولدیلر .

بیک ۲۸ آغستوس ۱۳۴۰ هجری

ایکی مجهول شاعرہ

۲

آنی خانمك خصوصى حیاتى حقندہ اُلہہ هیچ بر معلومات یوقدر . اصل اسمی فاطمہ درہ .
تاریخ ولادتى ، پدرى حقندہ برشى بیلمہ یورز . بالکز تذکرہ لرك برندہ یاووزك ندیم
خاصی حسن جانك سلالہ سنہ منسوب اولدیفنہ دائر بر قید واردر .

آنی خانم کنجلیکنندہ شعرہ بویوک برشوق ایله صاربلش ، اجتماعى محیطده تمیز ایدن
دیگر بوتون قادین شخصیتلری کی خصوصى اوله رق تحصیلہ باشلامشدر .

مائہ سنك شهرتى ، شعرلرنك قازاندینى اعتبار ایله آرتدی ، عرفان مجلسلرنده نامى
ذکر ایدلدى . معناً ماده یوکسك برسویہ نائل اولمشدى .

آنی خانمك کندیسى ایله هیچ متناسب اولمایان بریسى ایله ، عمر آغا ایله ، اوله ندیکى
اوکرہ نیورز . تذکرہ لر بونى قید ایدرکن « حسب القدر » دیورلر .

ادبی یازیلری ، زمانندہ بر جوق مناقشہ لری موجب اولمشدر . شاعرہ یی ، سالم تذکرہ سی
زینب ایله مقایسہ ایدبور ، فقط بومقایسہ نك بی لزوم اولدیفنى ، چونکہ آنی خانمك زینبہ
مفتون اولدیفنى سویله یور . و « زینبک کاسه نمکچہ شوق ، آتینک جام فرجام طبعی کی اصلا لبریز
ودلاویز دکلدہ » دیور . سالم بوکا مثال اوله رق شاعرہ نك دیوانندن شوغزلی نقل ایدبور :

فراموش ایتدی خیلی دمدر فریاد ایتهدن قالدی	بنم چوق سودیکم محزونى دلشاد ایتهدن قالدی
قوله تعمیرینه قصد ایتسه شاه جهانبانم	بیور کیم خاطر ناشادم آباد ایتهدن قالدی .
قالوبده بھر غمده فلکدن یوق ساحل مقصود	حیفلر روزکارم بکا امداد ایتهدن قالدی
دوشلدن راه عشق یاره زار و ناتواندر دل	سرگوینده حالم یاره فریاد ایتهدن قالدی
یحیون ذری اولور آنی که حال قهس بیلمزی	اوبچاره بتوردی کندین ارشاد ایتهدن قالدی

آتینک « میان زمانہ ده خیلی نام و شانی ، اولدیفنى آکلایورز . اوغلی محمد افتدی .
کندیسنك توسطی ایله منصب قازانیور و پایه پایه ، علمیه مسلکندہ ترقی ایدہ رك یکی شهر
قاضیسی اولویور .

شاعرہ من ، اوغلنك طشرمہ مأمور اولسی حسیبلہ استانبولدن آیریلارق بیکشهرہ
کتمشدر . بوکا نظراً استانبوللی اولدیفنہ احتمال ویریلہ بیلمر . بلکہ ده زوجی تولدیکى
وکیمسہ سز قالدینى ایچون کتمک مجبوریتندہ بولمشدر .

غزللرنی ، قطعہ لرنی جامع بردیوانی وارمش . فقط کتبخانہ لرده بوکا طائد بر ایز
مع تأسف بولونه مامشدر .

آنی خانم یکشہرہ برآز اقامتدن سوکرا ۱۱۲۲ ہجریہ وفات ایدیور .
 عین دورده باشامش اولان بو ایکی شاعرہ قارشیلشدیرلدینی زمان آرالرنده او قدر
 برفرق کوریلہ من . یالکز صدقیہ دہایانیق ، وصیمی در دینہ بیلیر .
 سالک آنی یہ ویردیکی اہمیت ، ونڈ کرہ سندہ پامش اولدینی قید برآزلو ومندن فضلہ اولدینی
 کی زینب خانمہ ہائفکری دہ حقسزدر . آینک دیوانندن آلہرق نقل ایتدیکی برقطہ یی او قویہ لم :
 خیال عارضک ایلہ سینہ سخن کستانمدر آجیلش شرحل سینہ مدہ نخل ارغوانمدر
 امید وصلتک آی قاشلری سینہ دن چیقمز خیالہ تیر غمزہ ک آنیا خاطر نشانمدر .
 کرچہ بو پارچہ آینک شعری قیمتی نامنہ بر فکر ویرہ بیلورسہدہ ہر حالہ زینبہ
 فاقیتنی اثبات ایدہ جک قادر اولدینی دہ اعتراف ایتک لارمدر .
 زینب ہنوز مجهول اولان شاعرہ لر تاریخمزدک اک جوق موفق اولمش بر صحیفہ سنی
 تشکیل ایدر . دیوانندن آلدیغمز شو پارچہ یہ باقیکنز :

آب حیات اولیجق قسمت آی کوکل بیک پیل کرکسہ حفر ایلہ سیر سکندر ایت
 دہ پرت لبکی چوشہ کتیر حوض کوثری عنبر صاچکی چوز بو جہانی معطر ایت
 ہر حالہ آنی ایلہ زینبک ٹولچیلہ میہ جکی آکلاشیلور . ہرنہ قدر اُلدہ موجود برقاج
 پارچہ ایلہ شاعرہ لرہ بر حکم ویرمک طوفرو دکلسدہ « مصرع برجستہ » لڑک یاردیمی دہ
 انکار ایدیہ من . آنی ، زینبہ باقلاشہ مدینی کی ، صدقیہ نک یانیق صمیمیتدن دہ محرومدر .
 معافیہ حرم اوطلہ لرنده ، نفس آرقہ لرنده عرفان و ادبیات عشق ایلہ کوردکاری تحصیلہ
 براقدقلری آثارہ نہ قدر ممنون اولسوق یریدر . طبعی حقارندن محروم اولہرق او قویان
 مطالعہ ایدن ، صکرہ رہبرسز و مرشدسز اولہرق علمی و ادبی حیاتہ آتیلان قلم
 نادرہ لرینہ حائد بر کمالک تنقید بیلہ حقسزلق تشکیل ایدر . فضلہ اولہرق اونونیمہ لم کہ
 محیط بو کی موجودیتلری یتشدیرمکدہ جوق فقیر ایدی . سالم بو فقر ایچندہ یتیشن
 شاعرہ لر ایچون ، بالخاصہ آنی ایچون حیرت و بہت ایلہ شو سطرلری قید ایدیور :
 « زہرہ زہرای سپہر عرفان ، زبدہ زمان ، نادرہ اقران برشاعرہ معرفت عنوان اولان
 مشار الہانک بوتغزل شاعرانہ سی بی ہابا ارککلک دکلدہ ہدر ؟ » بو دوشونجہ لر ایچندہ ؟
 صدقیہ امہ اللہ ، آنی یہ خواجہ زمان دین خلک ممناً آلقشلا ییجی تلقیسی انسانی تعجبہ
 دوشورمکدہ ، بوتون کنایہ ملتدن ، خلقدن زیادہ کندیسنی ادارہ ایدن مشنوم ذہنیہ ،
 ادارہ آداملریہ تحمیل ایتکدہ در .

سیماونه قاضیسی اوغلی شیخ بدرالدین

— مقدمه —

برایکی سنه اول استانبولده منتشر یومی غزنه لرك بمضیلرندۀ [۱] (سیماونه قاضیسی اوغلی شیخ بدرالدین) د دائر رقاج مقاله انتشار ایتمش ایدی .

بو کونه قادر هنوز لسانمزده حیات و مسلکی حقدۀ تبعات اجرا ایدلامش اولان بوذاته دائر بومقاله لردۀ کوریلان معلومات شقائق نعمانیه ترجمه سنک همان همان برتکرارندن عبارت اولقله بالطبع تمامیلۀ یکدیگرینه بکزه بور وینه بالطبع علی العاده بیلین معلومات تاریخیه فضلۀ هیچ برشی علاوه ایتیموردی . بوسیراده ایدی که برکون کندیلرله شرفیاب اولدیغ عزیزو محترم ارقداشمز کوریل زاده محمد فؤاد بک ؛ جدأ تدقیقه محتاج اولان بوسیهای تاریخنک آثارینه مراجعتله حقیقی جهره سنی میدانۀ چیقارمه نك ؛ مشارالیه بتون اثرلرینی عربجه یازمش اولقله ؛ داهاجوق عربجه بیلنلره عائد اولدیغنی سویلرکن بنی اونوتما مشلرایدی . محرر عاجز بو تشویق سائقه سیله او کوندن اعتبارأ بو اسلام و تورك عالمک ترجمۀ حالی یازمق ایچون تحریاته باشلامش ایدیسه مده الله متداول اولان اثرلرک اصول علمیه ایله یازیلماش اولمسندن طولای ایشک مشکلات عدیده ایله محاط اولدیغنی کوره رک توقف ایتمش و بو بابدۀ یازمش اولدیغ یازیلری برطیفه برافمش ایدم .

بر مدتصکره (شیخ بدرالدین) د دائر اجرا ایتمکۀ باشلامش اولدیغ بو ایلک تدقیق ایله - هر نه قدر نا تمام و ناقص اولسه ده ؛ هر ناقصک کامله اولان احتیاجی کوسترمکده بر تأثیری اوله جعندن - استقبال عالمترینک وجوده کتیره جکلری مکمل اثرلرۀ بر خدمت ایتمش اوله جفنی دوشونه رک الله بولان آثار تاریخیه یی تنقید و تصحیح ایتک صورتیله شو ناجیز آری وجوده کتیردم .

*
**

[۱] علمدار ؛ تاریخ ۱ شباط ۱۳۳۷ ، نومرو ۱۹۲۱ ، ایلری ، تاریخ ۳۱ کانون ثانی ۱۳۳۷ .

۱

(شیخ بدرالدین) ك بدری سماونه قاضیسی (قاضی اسرائیل) کیمدر

شقائوق نعمانیه ؛ (شیخ بدرالدین) ك بدری (قاضی اسرائیل) ك (سلطان علاءالدین سلجوق) ك قزنداشی اوغلی اولدیغی سوبیلورسه ده بو بابده یگانه مراجعتگاه اولان (تذکره اقسرای) ده مذکور سلطانك قزنداشی اوغلی اولوق اوزره بونامده برکیمسه کورلمدیکی کی (الطبقات السنیة فی تراجم الحنفیة) [۱] و (تاریخ جنابی) [۲] ده یالکز (شیخك اجدادنن برینك ساجوقیلره وزرانده بولمش اولدیغی سوبلندیکی) مقید اولمسه نظراً (قاضی اسرائیل) ك سلجوق خاندانه منسوب اولمیدینی محقق عدایدیله بیلیر . شقائق صاحبی بوذاتك فتوحاته اشتراك مقصدیله عثمانلی دیارینه گلش و (سماونه) [۳] فاتحی اولمقله بورانك هم والیلکنه و هم علم و فضلنه بناء قاضیلغنه تعیین اولمش اولدیغی سوبیلورکندیك (سماونه قاضیسی) شهرتیه معروف اولمسه باقیلیرسه صفت فقهیه سنك سائر اوصافه غلبه ایدمك درجه ده اولدیغی آکلاشیلمغله برابر مؤرخ (ابن عربشاه) [۴] ك

[۱] ولی الدین افندی کتبخانه سی ؛ نومرو ۱۶۰۹

[۲] نورعثمانیه کتبخانه سی ؛ ۳۰۹۹

[۳] بولکه ؛ (هشت بهشت) و (تاج التواریخ) ده (سماونه) و شیخ بدرالدینك (جامع - الفصولین) و (تسهیل) نامنده کی اثرلیله (تاریخ جنابی) دیه مشهور (العلم الزاخر فی احوال - الاوائل والاواخر) ده وشمعدانی زاده ك (مرئی التواریخ) وکاتب چلبینك عربجه (فذلکه) و (کشف الظنون) نده (سماونه) صورتیه کوریلور .

[۴] (ابن عربشاه) نامیله معروف اولان بوذاتك اسمی (شهاب الدین احمد بن محمد) در (عقودالنصیحه) نامیله متنی وشرحی کندی طرفندن وجوده کتیرلمش اولان منظوم ترجمه حالنده کندینك اصلا (دمشق) . منسوب اولوب اوراده طوغدینی آکلاشیلمقده در . ولادتی (۷۹۱) و وفاتی (۸۵۴) تاریخ هجرینه مصادفدر . يك چوق سیاحت ایتمش و برچوق مشاهیرایله کوریشمشدر . ابتدا (سمرقند) ده قرآن کریمی وبالاخره (سید شریف جرجانی) دن اوقومش اولان برذاتدن صرف ونحوی وبوشهره ورودنده (شمس الدین ابن جوزی) دن علم حدیثی تحصیل ایتمش ایدی . بوندنصکره سیاحته جیقوب کندینك افاده سنه کوره (چین) . قدر بتون تورکستانی دولاشمش وبو اثناده ملاقی اولمش اولدیغی [خواجه عبدالاول ؛ وبونك عمجه سی اوغلی هصام الدین و شیخ حسام الدین ؛ خواجه محمد الزاهد ؛ مولانا نورالله ، حافظ الدین البرازی کی] برچوق ذواتدن مختلف علوم اسلامیه اخذ و اقتباس ایتمشدر . عثمانلی دیارینه ورودنده دخی (مولانا برهان الدین حیدرالحوائی) دن اوقومشدر . کندینی بو اثناده (چلی سلطان محمد) ك شهزاده لرینه ؛ خصوصیه (مراد ثانی) یه معلم تعیین اولمش ایدی که بونك نامنه فارسیدن (جامع الحکایات) ی لسانمه ترجمه ایش ایدی .

(عقورالنصیحه) سندن نقلاً مذکور (الطبقات السنیة) سندہ (تقی الدین افندی) بو ذاتک (عنفوان شبابتہ) طلب علم خصوصندہ فوق العادہ سعی و اہتمامی اولوب صرف بومقصدلہ (سمرقند) قدر کیتمش واورا علماسندن و خاصہً ہدایہ [۱] صاحبک احقادندن (صدر سمرقند خواجہ عبدالملک) دن تحصیل علوم ایتمش اولدیغنی سوبلیور .

۲

(شیخ بدرالدین) نرہدہ دوغری

ینہ (شقائیک) دہ کوریورزک : « بلاد رومیہ دن (سپاونه) نام قلعه باباسنک النہ فتح اولنمش ... و اول جامع مراسم تبیغ و قلم سعادت ریاستین ایلہ مستسعد ایکن مرحوم شیخ بدرالدین وجودہ کجشدی . » بورادن (شیخ بدرالدین) ک سپاونه قلعه سندہ دنیاہ کلدیکی اکلاشیلیورسہدہ بو قلعه نیک موقعی مجہول قالیور . بوکا رغنماً (ہامەر) [۲] بو قلعه نیک بالاتحقیق کوتاہیہ جوارندہ کی (سپا) اولدیغنی سوبلیش و (مراد بک) وسائرہ کبی صوک دورک عثمانی مؤرخلری بوکا تبعیت ایلشلردر . [۳]

عین زماندہ (چلی سلطان محمد) ک کاتب الانشاسی اولوب اطرافہ عربجہ ، فارسی تورکیہ نامہ لری یازیور ایدی جدأ عالم ، فاضل ادیب ومؤرخ بر ذاتدر . علم کلام و عرب لسانیتہ دائر اثرلری اولدیغنی کبی (تیمور) . عائد سطوع (عجائب القدر فی نواب تیمور) نامندہ کی تاریخ خصوصیسی وینہ مطبوع اولوب تورک تاریخی ایچون مہم معلوماتی محتوی اولان (فاکہ الخلفا) تسمیہ ایتمش اولدیغنی ملتقطات تاریخیسی مشہوردر .

(ابواللیث سمرقندی) تفسیرینی لسانمزہ ترجمہ صورتلہ دخی بر اثر وجودہ کتیرمشدر .
(منتہی الارب فی لغة الترك والعجم والعرب) نامندہ کی اثرینک لسانمزہ نقطہ نظرندن بیوک براہیتی حائر اولدیغنی قوتلہ تخمین اولنہ یلیور .

[۱] فقه حنفی کتابلرینک اکمہملرندن اولوب مؤلفی (۵۳۰) دہ تورکستاندہ کائن (مرغینان) دہ تولد ایلہ (۵۹۳) دہ (سمرقند) دہ وفات ایتمش اولان [ابوالحسن برہان الدین علی] در . اصلاً (بداية المبتداء) نامیلہ یازمش اولدیغنی بر اثری اوزرینہ بالآخرہ بو (ہدایہ) یی شرح اولہرق یازمش ایسہدہ شرحی دہ متن یرینہ کچمشدر . استانبولدہ شیخ یحیی مطبعہ سندہ و (۱۲۳۴) دہ (قاککوتا) دہ و (قازان) دہ مختلف شرحلریلہ برابر طبع اولنمش اولدیغنی کبی (ہاملتون) نامندہ بر انگلیز طرفندن انگلیزجہ ترجمہ اولنہرق (۱۷۹۱ م) دہ (لوندہ) دہ درت جلد اوزرینہ طبع ایدلمشدر .

[۲] کوتاہیہ سنجاغندہ پدرینک قاضی بولندیغنی (سپا) دہ طوغمش اولان بدرالدین

ہامەر ترجمہسی ج ۲ ، ص ۱۹۴

حالبوکه تدقیقات تاریخیه به نظر آ بوقلعه نك کوتاهی ده کی (سماو) اولامایه جفی آشکاردره . چونکه (سماو) ، (شقائوق) صاحبك خبر ویردیکی کی عثمانیلر طرفدن فتحاً آلتیش اولان ممالکدن اولیوب (کرمان اوغلی یعقوب) بکک (بیلیدیرم بایزید) و ویردیکی کریمه سی دولتشاه خاتونك جهازی میاننده [کوتاهی ، اگری کوز ، طاوشانی] وسائر محللر ایله برلکده صلحاً وحقی تقدمة عثمانلی مالکی عدادینه داخل اولان یرلردندر . [۱]

بوملاحظه تاریخیه بزه صوك دورك عثمانلی مورخلرینه اتباع ایتماك خصوصنده کافی کشر بوقلعه نك موقع حقیقیسی تعیین ایچون تتبعاته سائق اولمش ایدی .

شیخك مصردن عودتتی متعاقب پدر ووالده سی (ادرنه) ده بولسی [۲] نظردقتمزی روم الی به جلب ایتیش اولمغله بوقلعه نك آناطولیده دکل روم ایلیده اوله جغه دائر قوتلی بر ظن استحصال ایتیش ایدك . بوشانده ایدی که ینه مذکور (الطبقات السنیه) صاحبی (تقی الدین افندی) نك (ابن عربشاه) ك (عقودالنصیحه) سندن نقلأ شیخك مسقط رأسی اولان (سماونه) نك (ادرنه) قیرنده اولدیغی تصریح ایتدیکی کوردك .

اساساً (شقائوق) صاحبی سماونه قلعه نك زرده اولدیغی سولمیدیکی کی بالفرض سولیش بیله اولسه تقی الدین افندینك مذکور اثرنده دیدیکی کی (شقائوق) صاحبندن « اوئوق واصر ف » اولدقدن بشقه قدم تاریخی اعتباریله (شقائوق) صاحبی پك کریده براقش وبالذات [اسفندیار بن ابی یزید - کوتوروم بایزید] نزدنده (شیخ بدرالدین) ایله ملاقات ایتیش اولان (ابن عربشاه) ك بو خصوصده کی افاده سنك فوقنده قیمت تاریخیه یی حائز دیگر بر افاده اوله میه جفی بدیدر . بونکله برابر (۱۸۶۰) ده (یارس) ده طبع ایدلمش اولان (Atlas du for) نامندکی تاریخی جغرافیانك عمومی آطلاسنده (ادرنه) قیرنده یعنی بالقانك اوک طرفنده یانبولی ، اسکی زغره وقرانلق آره سنده (غرنویج) . نظرأ تقریباً (۲۶،۵) و (یارس) ده نظرأ (۲۴) درجه طول شرقیده کائن (سیاولی) صورتیله یازیلش سماونه قلعه سی کوریلکده در . [۳]

[۳] کشیش طاغتك جنوب غربیسنده کائن (سماو) ده طوغمشدر .

تاریخ ابوالفاروق ج ۱ ، ص ۲۳۶

[۱] طاشق پاشا زاده تاریخی ص ۵۷ وهامهر ترجمه سی . ج ۱ ، ص ۲۲۵

[۲] تاریخ جنابی وشقائوق

[۳] (مهمم الفقهاء) صاحبی ادرنه لی کامی افندی دخی (سماونه) نك ادرنه قیرنده اولدیغی

سویلدور . (مهمم الفقهاء) عمومی کتبخانه نومرو ۵۰۶۱

۳

(شیخ بدرالدین نه زمانه طوغری)

(شقائق) و (شقائق) صاحبندن اقتباس ایدن اثرلر (شیخ بدرالدین) ك مراد خداوندكار زماننده تولد ایتمش اولدینی سویلرلیله برابر بو خصوصده بزه بر افاده ده بولمئورلر دیمكدر .

بونلره كوره بو پادشاهك اوتوز سنه دن زیاده دوام ایدن سنین سلطنتك هر هانكیسی شیخك سنه ولادی اوله رق قبول ایتك جائز اولیوركه تعینی ایجاب ایدن برسنه نك بویه اوتوز ویا داها زیاده احتمالاً بیانی عدم بیانله مساوی دیمكدر . بو خصوصده کی مسئولیتی بزم اسکی وؤرخلریمزه آتوب كچمكدن ایسه (شیخ بدرالدین) المرده بولنان (جامع الفصولین) نك مقدمه سنده كندیسك بو كتابه (۸۱۳) ده باشلامش و بوكادها اول تألیف ایتمش اولدینی (لطائف الاسارات) ندن ۷۰۶ لره اجرا ایتمش اولدینی سویلسنه باقرق (لطائف الاسارات) کی متبحرانه یازیلش بر اثر فقهی اوتوز بش وحتی قرق یاشلرندن دون برسند وجوده کتیرمه كه قدرت بشریه مساعد اولمديغندن هر حالده (۸۱۳) دن اول اوتوز بش ، قرق یاشلرند بولنان (شیخ بدرالدین) ك تولدی (۷۷۰) اطرافنده اولمق لازم كله جگنی قوتله تخمین ایتك ممكندر .

(شیخ بدرالدین) ك مسقط رأسی حقه ده کی صوك دورك عثمانی مورخینه مخالف اولان بو تبعاعزى اولجه (اقدام) ك ۲۷ حزیران ۱۳۳۷ تاریخ و ۸۷۲۳ نومرولو نسخه سیله نشر ایتمش ایدك ، شیخه دایر یازمش اولدینی اثری کوپرلی زاده احمد جمال بك طرفندن سبق ایدن رجایز اوزرینه (درگاه) مجموعه سنده تفرقه ترجمه ایدلمش اولان موسیو باینسکر بو كره موزه مدیر محترمی فاضل یكانه خلیل بك افندییه كوندرمش اولدینی برمكتوبده شویله دییور ایتمش « شیخ بدرالدینك آفاطولیده کی سهاوده تولد ایتدیکنه قطعاً فانم . بناء علیه شرف الدین بكك نظریه سنه شدله معارضم . چوقنددر بو مسئله دایر بر مقاله حاضر لامش ایدم . فقط طبع اولنمادی و اولونمايه جقدر (؟) » شرف الدین بكك ویردیكى مأخذلر ایکنجی درجه ده در (؟) بو مأخذلرک طاش کوپرلی زاده نك مضبوطاتندن مقتبس بعض آثارندن آلدیغنی اثبات ایده بیلیریم (؟) وقتله فکریمى دو قنور مورتانده ده عرض ایتمش ایدم اوده فکریمى تصویب ایلدی . شرف الدین بكك تألیف ایتدیكى اثرک انتشارینه صبر سز قلعه منتظرم . »

بز شیمدیلک بوراده کی بالواسطه مأخذلر اولان (ابن عربشاه) ك (عقودالنهیجه) سنك طاش کوپرلی زاده نك مضبوطاتندن و آندن مقتبس آثاردن چوق اقدم اولدینی موسیو باینسکرک شیمیدییه قدر اوكرنماض اولدیغنه تأسلفه اكتفا ایدرز .

۴

(شیخ بدرالدین) ك تحصیل

بو خصوصده ینه بالضروره (شقائیک) صاحبنی تعقیب ایدم . بو ذات ، ابتدا (شیخ بدرالدین) ك پدردن او قومغه باشلابوب بونك «همم علیاسی برکاتندن قرآن کریمی حفظ ایتمش» اولدیغنی ذکر ایله بوندنصکره (مولانا شاهی) و (مولانا یوسف) ناملرنده ایکی ذاتک اسملرینی ایراد ایدرک بونلرک برنجیسنندن مبادی علمی وایکنه جیسنندن صرف ونحو او قودیغنی سویلورکه صرف نحوی مبادی علومدن نه اعتبار ایله تفریق ایتمش اولدیغنی تعیین ایتک بزم ایچون ممکن دکلدر . بو ذاتلرک هویتلری ده تعیین اولنمیوب یالکیز اسملری ذکر ایدلش اولدیغندن بو خصوصده محافظه سکوت ایده جکمز کبی (کنه الاخبار) صاحبک (مولانا شاهی) بی (شیخ بدرالدین) ك جدی اوله رق کوسترمه سنی دخی محتاج تأیید بولیوروز . [*] (شقائیک) ی برقاچ سطر داها او قویه حق اولورسوق بونلردن صکره «پدرینک عمجه زاده سی (مولانا مؤید بن عبدالمؤمن) ایله برای تحصیل مصره کیدرکن (قونیه) ده (مولانا فضل الله) ك تلامذه سنندن (فیض الله) نام فاضلدن بعض علمی و علم نحوی درت آی مقداری تحصیل اوزره اولدیغنی «کورییوروز بو استاذلرک کیملر اولدقلرینی بیلدیرمین بو کتاب کبی (قونیه) دن بشقه بر محل تحصیل دخی ذکر ایتیمور . محل تحصیللری تعیین و خاصه اساتذه سنک هویتلرینی تعریف بزی بر جوق نقطه لرده . تنور ایده جکی ایچون بک بیوک قیمت و اهمیتی حائز اوله بیلیر ایدی .

(قونیه) ده کندیسندن درس آلدیغنی سویلدیکی (فیض الله) نام ذاتک استاذی اولان (فضل الله) ك حروفیلرک ربیسی بولنان (فضل الله) اولدیغنی او کرئممه مرز (بدرالدین) ك مسلك تصوفیسنی تحلیلده مستتبا براهمیته ملک اولورایدی . اکر (شیخ بدرالدین) المزده بولنان (واردات) نده حروفیلک قاریش دیرمش اولسیدی بونك (فضل الله حروفی) اولدیغنه - زمین وزمان مساعد اولدیغندن - بزرجه هیچ شبهه قالمیه بیلیر ایدی .

ینه بو کتاب صاحبی «(قونیه) ده کی استاذی (فیض الله) ك وقاتیله دیار مصره واروب [سید شریف جرجانی ۷۴۰ - ۸۱۶] ایله بطریق الشرحه (مبارک شاهه منطقی ۸۱۶ وفات) - دن نلنمذ ایتدیکنی «بازیور .

(سید شریف) (مبارکشاه) دن (قاضی سراج الدین ارموی ۶۸۹ وفات) نك حكمت و منطقدن باحث اولان (مطالع الانوار)ی اوزربنه (قطب تحتانی) ناميله معروف (قطب الدین محمود بن محمد ۷۶۶ وفات) ك (لوامع الاسرار) نامنده کی شرحی اوقومش اولدیغندن (شیخ بدرالدین) ك دخی (مبارکشاه منطقی) دن بو کتابی یعنی منطق، حکمت و علم الهی درس لرینی اوقومش اولدیغنی اكلایه بیلرز. [۱]

(هاممر) ایسه (شیخ بدرالدین) ك مبارکشاه منطقیدن دكل بالذات (سید شریف) - ن اوقومش اولدیغنی افاده « مشهور (جرجانی) نك منطق درس لرینی تعقیب ایتشدرد » [۲] دیور .

(شقائق) عبارده سنده کی مشکلا نك بیوکی بوندن صو کره باشلا یور . دیور که : « مرحوم مرقوم شیخ بدرالدین مبارکشاه ایله حج ایدب مکة مشرفه ده شیخ زیاهی حضرتلرندن اوقودقدن صو کره کیرو قاهره مصره کلوب شیخ اکمل حضرتلرینك محفل فضائل حافل و مجلس معارف کاملارنده سید شریف ایله تحصیل علوم عالیه و تکمیل فنون سامیه ایلدی . »

[۱] (سید شریف) بو کتابی ابتدا ، حیاته بولنان شارح ، قطب تحتانیدن اوقومق عزیمله شیرازه کیتمش ایدیه ده شارح کندیسنك یاشلیغی مناسبته برتوصیه مکتوبی یازده رق سید شریف کوله سی و تلید خاصی بولنان بو (مبارکشاه منطقی) یه کوندرمش ایدی . اوتاریخده مصرده بولنان (مبارکشاه) استاذی و افتدیی اولان (قطب تحتانی) نك توصیه سی موجبجه بو کتابی - قاضی ارمویك مطالع الانواری اوزربنه قطب تحتانینك شرحی اولان لوامع الاسراری - سیده اوقوتغنی قبول ایتمش ایدیه ده یالکز سامعین صفتیه بولنوب قرائت و مباحثه اشتراك ایتمه سنی شرط قوشمش ایدی . سید کال تواضله بو شرط داخنده درسه دوام ایدیور ایدی . برکیجه مدرسه ایچنده طولاشان (مبارکشاه) حجره لک یرندن ایشیتدیکی برمباحثه علمیه نظر دقتنی جلب ایلش اولغله توقف ایله دیکلمه باشلامش ایدی .

دوام ایدن مباحثه ده هرآن بر درجه یه یوکسلن باحثک بو یکی زائر اولدیغنی اكلایجه فضیلتنه و عین زمانده یالکز استماع ایله اکتفا ایتسندن طولای تواضنه حیران اولمش و بویه برفاضل تلیده نالیتندن طولای سونچیندن اویتامش و ایرتسی کونی کندیسنی قرائته مأذون ایتش ایدی . سید بو کتابی اوقورکن اجرا ایتش اولدیغنی تدقیقاتی برحاشیه صورتیه تثبیت ایتشدرد .

[۲] هاممه ترجمه سی ، ج ۱ ، ص ۱۱۴

تاریخ ابوالفاروقده کی ، ج ۱ ، ص ۲۳۶ ده « مشهور (جورجانی) نك ممتاز طلبه سندن ایدی » خورتیه اولان - جرجان اسم خاصی (جورجانی) تحویل ایله - معلوماتک هاممه دن آیتنش اولدیغنی میدانده ایسه ده (هاممر) ك بونی نرهدن آلمش اولدیغنی تعیین اولنه مدی .

زیلی [۱] نك تاريخ وفاتی (۷۴۳) و (بدرالدین) ك تاريخ اعدامی (۸۲۳) اولسنه نظراً زیلی دن صوکره (بدرالدین) سکسان سنه یشامش اولیورکه اصغری ولزقه یکرمی یاشنده ایکن (زیلی) دن او قومش اولدیغنی قبول ایده جك اولورسه ق کندیسی تام برعصر یشامش اولق لازم کلیر . (شیخ بدرالدین) اعدامنه تقدم ایدن سنه لرد کی فعالیت کندیسنك پك یاشلی اولدیغنی کوستمکه کافی اولدیغنی کی بوتقدیرده یعنی (زیلی) دن هیچ اولمازسه یکرمی یاشنده ایکن درس آلمش اولسی اعتباریله ده (۷۲۲) ده دنیایه گلش اولسی ایجاب ایده جك که بوده ینه (شقاق) صاحبك - (شیخ بدرالدین) ك مراد خداوندكار زماننده دوغمش اولدیغنی - سولسیله قابل تألیف دکلدر .

معلوم اولدیغنی اوزره (مراد خداوندكار) (۷۶۱) تاریخنده جلوس ایتمش ایدی که بوتاریخن تام اون سکز سنه اول (زیلی) وفات ایتمش بولنیور ایدی .

بز بومؤلفی دوچار اولمش اولدیغنی تضاددن قورتارمق ایچون بو رنجی (زیلی) نك تلمیذی (نصب الراهیة لاحادیث الهدایة) صاحبی ایکنجی (زیلی) - جمال الدین عبدالله بن یوسف - ی در خاطر ابتدك ایسه ده ینه تضاد و تناقضی قالدیرمق قابل اوله مدی . چونکه؛ بو ایکنجی (زیلی) ده (۷۶۲) ده وفات ایتمش اولقله (شیخ بدرالدین) ك ؛ تاریخ اعدامنه نظراً بوندنصکرده (۶۱) سنه داها معمر اولسی واصغری اوله رقینه بوندن ده یکرمی یاشنده درس آلمش اولدیغنی تقدیرده بو عدده یکرمی داها ضم ایلمك صورتیله بولنه جق اولان تاریخ ولادتك (۷۴۲) ایتمشی ایجاب ایدیورکه ینه (مراد خداوندكار) ك زمان سلطنتندن اول (شیخ بدرالدین) ك دوغمش اولسی لازم کلیر .

مکدن عودتندن صکره (قاهره) ده (شیخ اکمل الدین [۲]) دن او قومش اولسنه

[۱] حافظ الدین نسفی ۷۰۱ یاخود ۹۱۰ وفات نك (اکثر الدقائق) نام اثرینك شارحی اولان (فخرالدین ابو محمد عثمان بن علی الزیلی) در . کتب فقهیه مترك الك مشهورلرندن اولان بو کتاب (۱۳۰۹) ده قاهره ده طبع اولمش اولدیغنی کی اولجه (کیورتون) طرفندن (۱۸۴۳) ده (لوندره) ده طبع ایلمش ایدی .

[۲] (بابورت) لیدر . اسمی (محمود بن محمد) در . مذکور (هدایه) اوزرینه (عتابه) نامنده بر شرحی وارد . مصرده (خاتقاء شیخونیه) مشیختنده ایکی (سلطان برقوق) طرفندن تکلیف ایدیلان حتی قاضی القضاثلغنی قبول ایتمامش ایدی . پك موقر و محترم برعمر یکیزوب (۷۵) یاشنده وفات ایتمش و جنازهمی ، باشده مذکور پادشاه یایان اوله رق داخل اولدیغنی حالده بتون مصر خلقی طرفندن کمال احترام ایله تشییع ایلدشدر .

کلنجه؛ (شیخ اکمل الدین) (زیلی) لرك هر ايكيسندن ده خلی زمان صكره یعنی (۷۸۶) ده وفات ایتش اولمسیله؛ شایان قبول کوريله بیلیر. [۱]

۵

(شیخ بدرالدین) معلم

تحصیلی مصرده اکمال ایتش اولان (شیخ بدرالدین) سنه لرحه بوراده قالمش و هیچ شه سز بو محیطده بیوک بر شهرت علمییه مظهر اولمش ایدی. کندیسک بوراده بولندیغی ائاده ملوک مصریه دن (الملك الظاهر سيف الدين برقوق) ك اوغلی (فرج) ه [۲] معلم انتخاب اولمش اولدیغی کوریوروز.

فقط هیچ بروقت بواتخابی کندی فضل بی یانیله علاقه دار عدایمه جکمز کی بونی؛ (شیخ بدرالدین) ك (سیدشریف جرجان) یه علماً سبب فائقی عدایمك خصوصنده مؤرخ عالییه اصلاً اشتراك ایده جك دکلز. [۳]

سن رشنده واصل اولمزدن اول پدرینك وفاتیه تحت سلطنته کچمش اولان (فرج) ك [قلت دین و کثرت جهل] ایله توصیف ایدلمسئه [۴] باقیلیرسه شهزاده لککنده کی تعلیم و تربیه سنك جدیدته جریان ایتامش اولدیغی تظاهر ایدرکه بو حال پادشاه علم و دانش اولان (سیدشریف) ه سبب فائقی اولمق شویله دورسون (شیخ بدرالدین) ك دخی دفتر حسناته کچرلماك لارمدر.

[۱] (اکمل الدین) ك وفاتیه (بدرالدین) تاریخ اعدای آرمسند (۳۷) سنه لك بر زمان اولمسنه نظراً بوندن ده یکریمی بش یاشنده ایکن درس آلمش اولدیغی قبول ایدیه جك اولورسه (بدرالدین) ك تاریخ تولدی (مراد خداوندکار) ك ایلك سنه جلوسنه ویا متعاقب سنه لدن بر قاجنه مصادف اولمچفدن یوقاریده (۷۷۰) اطرافنده اولدیغی حقنده کی تخمینمزنك قوتی بو واسطه ایله بوراده برکده داما اثبات ایتش اولوروز.

[۲] (هاهمر) بو (فرج) کلهسنی یا ککش اوله رق (فاروق) صورتیه ضبط ایتشد. ج ۲، ص ۱۱۴ مراد بك دخی (تاریخ ابوالفاروق) نده (فرخ) دیور. ج ۱، ص ۲۳۶

[۳] بو حقیر مطالعه سنجه ملای مزبور شریف جرجانییه غالب اولدیغی بوندن معلوم اولدی که زیرا تعلیم سلطانه افضل واعلم ... عقل کامل ایله تعین بولور. کنه الاخبار ج ۵، ص ۱۴۶

[۴] وكان الملك الناصر فرج شجاعاً بطلاً مقدماً كريماً غير انه كان سفاكاً للدماء مسرفاً على نفسه منهمكاً في شرب الخمر وسباع الزمور. عنده كثرة الجهل مع قلة الدين. ابن اياس تاريخی ج ۱، ص ۳۵۶

(شیخ بدرالدین) ك (فرج) ه معلم تعیین اولمسنك سبی ؛ (شیخ حسین بن اخلاطی)
[۱] به سلطان (رقوق) ك فوق العاده اعتقاد و حرمی اولسی و (شیخ بدرالدین) ده (حسین
ابن اخلاطی) نك مریدلرندن بولمسیدر .

۶

(شیخ بدرالدین) درریشه

(شیخ بدرالدین) (قاهره) ده ایكن اوراده بولنان مشایخن (سید حسین ابن اخلاطی) به

[۱] بو ذات حقنده (ابن حجر) (الدررالكامنه) سنده شو معلوماتی ویریور :
(حجر لا زورد) ی حل ایتك اصولی بیلدیكندن طولایی كندیسه (لا زوردی) دینلیرایدی .
مملكتی اولان (اخلاط) دن یلیان اوله رقی (دمشق) ه واورادن (قاهره) به كلوب (سلطان
بر فوق) ك فوق العاده مظهر احترامی اولمش و بو پادشاه طرفندن كندیسه تخصیص اولنان خانه
وایلنی قبول ایتماش ایدی . بونكه برابر دائما خلقه واسع صورتده انفاقده بولنور ایدی .
محدث (الشیخ برهان الدین) ك خط دستیله شویله كوردم :

« بن شامه برنجی سفرمده كندیسیله كوروشمش ایدم . بكا ؛ : (ایشلریکی بیتیرنجه مملكتك
دون ! ..) دییه بر توصیهده بولوندی . بن كندیسه (قاهره) به كیدوب (بلقینی) دن اوقومق
آرزو ایتدیكمی سويلدم . (خیر ..) (حلب) ه ایت اوراده (اذری) دن اوقو ... چونكه
(قاهره) صیجا قدر . سنك مزاجك اویماز) دیدی . بو توصیه سندن صكره بندن ایکی حدیث
شریف صورددی . بن بوبایده محدثك سويلش اولدقلری سوزلری سويلدم . (بونلر جواب دكل ..)
دییه استخفاف ایتدی جوابك نه اوله جفنی كندیسه صوردم (بشقه وقتده سويلرز ..) دیدی كندیسندن
چوق شایان تعجب شیلر روایت اولمقده در . « اوزون مدت (قاهره) ده اقامت ایتمش اولسنه رغما
کیسه احوالنه مطلع اوله مامش ایدی . زهدن کچیندیکی معلوم اولدیغندن (لا زورد) طاشنی حله
موفق اولدیغنی و (الكیمیا) بیلدیكنی سويلرل ایدی . ولایتنه معتقد اولانلر اولدیغنی کبی طبابت
و امثالی علومه واقف اولدیغندن كندیسی اطبا و حکمدان عد ایدنلر دخی وار ایدی . یانته امرأ
وا کابر و سائر ناسدن برچوق کیسه لر مناوبه ایله کیروب کیمی دوا و کیمی دطا طلب ایدر ایدی .
(شیخ حسین ابن اخلاطی) نك داخل اولدیغنی سکن یوزنجی عصر مجری رجالنك تراجم احوالی حاوی
اولان (ابن حجر) ك (الدررالكامنه) سنده بو ذاتك ترجمه حالی موجود اولسنه رغما موسیو
باینسکر بونك ایچون « فعالیت و حیاتی حقنده مع الاسف معلوماتمز مفقود کیدر » دیور . بونكه
برابر [انجمن دانش قرالینك ، فلسفه - تاریخ اجتماعی راپوری ج ۳۲ ، ۱۸۵۹ ، ویا نه ۱۸۶۰
ص ۱۶۱] ده (سید حسین) ك (تیمور) حادثاتی اولدن کشف ایله کیندی طرفدارلرندن
۱۲ بیك عائله ایله مصره هزیمت ایتمش اولدیغنی اوقودیغنی سويلورسده (ابن حجر) ك بونی ذکر
ایتماش اولسی بزجه کیفیتك صحتی حقنده قوتلی بر شبهه تشکیل ایدر .

انتساب ایتمش ایدی . (هشت بهشت) صاحبك دیدیكنی قبول ایدجك اولورسقی
(شیخ بدرالدین) ك فطرتی ذاتاً سلوك و مكاشفاتہ مائل ایدی [۱] . اویله اولمسه بیله
عصرنده کی الكیوك عالمك افاضه ایتدكری فلسفه و علوم السیه دن متفیض اولدقدنصرکه
کندیسى ایچون ریاضت و مكاشفه طریقه ذاتاً صیرا كلش دیمك ایدی .

(بدرالدین) ك ظاهرى اولان سیای علمیسنى تقدیر و تعین ایچون استاذلرینی
اوكرنمه من نه قدر حائز اهمیت ایدیسه ؛ داها زیاده داعی مراق اولان سیای معنوی
و تصوفیسنى بیلمه من ایچونده شیخك هویتنى اوكرنك بالطبع داها زیاده اهمیت حائزدره .
شیخك معاصرلری طرفلرندن حکیم ، طیب وولى اولق اوزره تلقی ایدلمش اولمسی
بوذاك یالکیز صوفی اولیوب عین زمانده برطیب و فیلسوف اولدیغنى ده کوسترمکده دره .
سنه لرجه حکمت و فلسفه اوقومش اولان (شیخ بدرالدین) مده ذاتاً فیلسوف اولیان
دیگر بر شیخ کافی کیز ایدی .

شونی ده سویلك لازمدرکه : (شیخ بدرالدین) ك صفحه روحیه سنده بو شیخك
الیه یازلمش حکمت و فلسفه الیه قاریشقی معلومات تصوفیه اولق لازم کلیرسه ده (واردات) نده
(سرقدیر) اساس اوله رق قبول ایتدیكى ؛ اسماء و افعال وصفاتك استعداداته تابعیتنى ؛
سویلرکن بو کجی مسائل غامضه ده هیچ بر تعلیم و تعلم سوریه متدار اولمیدیغنى افا .
ایتمسنى [۲] بو روح سر آزادك شیخی (حسین ابن اخلاطی) یده تمامیه منقاد اولمامش
اولدیغنى بك آشکار اوله رق کوسترمکده دره .

۷

(شیخ بدرالدین) نمبر حضورده

(شقائق) ك [حکایه اولنورکه ...] دییه باشلادیغنى برمنقبیه کوره (شیخ بدرالدین)
(سید حسین ابن اخلاطی) نك امریله برای ارشاد (تبریز) . کیتمش ایدی .
اوصیراده (تیمور) (تبریز) . کلهرك قادنى وجه اوزره بوراده کی علمایه دخنى حضورنده

[۱] وچون اصل فطرت اومائل بطور سلوك و مكاشفات بود . هشت بهشت ، اسعد افندی

کتبخانه سی نومرو ۲۱۹۷

[۲] الحمد لله الذی اطلعن على هذه الامور من عنده لا باختر من مطالعة الكتب ولا من تعلیم
و تعلم سوریه (واردات)

علمی مباحثه لر اجرا ایتدرمش و بر مسئله ده موجود علمانک جمله سی اظهار عجز ایتمش اولدقلرنده (تیمور) ایله برابر بولنان (جزری [۱]) نك توصیه سیله (شیخ بدرالدین) جلب اولنوب مسئله یی حل ایلش و بوندنطولانی (تیمور) کندیسینه فوق العاده حرمتله برچوق احسان وانعامده بولمش ایدی . کوردیکمز (تیمورنامه) لرده بووقعه عینله موجود دکلسه ده (تیمور) ک (تبریز) . و رودیله یکریمی کون دوام ایدن مدت اقامتی اثنا سنده علمایه حضورنده مباحثات علمیه اجرا ایتدیردیکی موجود اولسنه نظراً [۲] وقعه نك صحته حکم ایتمکه برمانع یوقدر . کرجه (تیمورک) ک حضورنده (شیخ بدرالدین) ک بویله فائق برمرزیت علمیه اظهار ایدیشی (تیمورنامه) یازانلر طرفدن بالخاصه قید ایدمک لزومی وارد خاطر اولورسه ده (بدرالدین) ک بر عثمانلی عالی اولسی وقعه نك عدم قیدینه سبب اوله یلیز ظننده یز .

۸

(شیخ برالمیه) نكه شیخی

ینه (شقائق) صباحی ؛ (شیخ بدرالدین) ک (تبریز) دن (تبلیس) . و اورادن تکرار (قاهره) یه کلوب شیخیله ۸۰ قات ایتدیکنی و شیخنک وقاتیله آنک یرینه شیخ [۱] (۷۰۱) ده (دمشق) ده دنیایه کلشدر . مملکتنده و (مصر) و (اسکندریه) ده قرأت و علوم عربیه و شرعییه تحصیل واکمال ایله (شیخ الاسلام بلقینی) و سائردهن افتایه مأذون اولمش ایدی . کندیسسی علم قراشته زمانک فریدی ایدی . (مصر) و (شام) ده برچوق کیسه لر بو علمی کندیسندن اخذ ایتشلردر . (۷۹۸) ده معروض قالدیغی برظلم و تعدیدنطولانی اوتاریخده عثمانل پایتختی اولان (بروسه) یه کلش و بوراده دخی کندیسندن بو علمی برچوق کیسه لر اخذ و اقتباس ایتمش ایدی (۸۰۵) وقوع بولان (تیمور) حادثه سی اوزرینه بو حکمدار کندیسینی آلوب (کش) . کوتورمش اولدیقندن بورا و (سمرقند) ده و (تیمور) ک و فاندنصکره (هرات) و (یزد) و (اصفهان) و (شیراز) ده دخی برچوق کیسه لر بو علمی کندیسندن اخذ و تفاق ایتشلردر . کندیسسی (۸۳۳) ده بوسوک بلده ده وفات ایتشدر . علم قراشته دائر قیمتدار برچوق آناری اولدیغی کیم (غایه النهایه) نامنده برده تاریخ قراستی واردر .

[۲] ومدت بیست روز در آن نواحی توقف افتاد . و چون آنه وافاضل اطراف واکتاف بدرکاه اسلامیه جمع آمدند و خاطر خاطر حضرت اهلی بکشف عقائد دینی و تحقیق مسائل شرعی میلی عظیم داشت درآن مدت اکثر بحالس درپایه سریر خلافتنصیر منقصد میکشده بمباحثه علمی و مناظره اهل فضل و فتوی میکشدشت . ظفر نامه - شرف الدین علی الیزدی ، نور غمناهیه کتبخانه سی نومرو ۳۲۶۶

اوله رق آلتی آی قدر او مقامده قالدقدنصکره هیچ بر سبب بیلدیرمیه رک (حلب) ،
 (قونیه) و (تیره) به کیتدیکی و متعاقباً ده روایت اولتورکه . . . دییه (ساقز
 اطهسی رئیسک برای اهتدا شیخی دعوت ایلدیکی و شیخک اورایه کیده رک رئیس مرقومک
 اهتدا ایله شیخه انابت کتیردیکی یازیورکه شیخک (حلب) و (قونیه) کی بیوک شهر لره
 بالذات کیتسی و (ساقزه) دخی کندیسسی کیتمش دکلسه بیله (هه) ک یازدینی کی [۱]
 بورکلو جه نك مهتدیلر جلی ایچون بو آطیه آدم لر کوندرمش بولنمی هر انقلابی ایچون
 فخر و مقصدک نشر و تعمیمی ضمنتده ضروری حرکتلردن اوله جنی آشکاردر .

۹

(شیخ بدرالدین) ک طریقت سلسلهسی

(عثمانی مؤلفلری) نام اثره (شیخ بدرالدین) ک طریقت سلسلهسی شو صورتله
 ضبط ایدلمشدر :

شیخ بدرالدین ، حسین اخلاطی ، ابا الفتح السعیدی ، ابومدین مغربی ، ابوسعید .
 اندلسی ، ابولفضل بغدادی ، احمد غزالی ، ابوبکر نساح ، ابوالقاسم ، ابوعلی کاتبی ، علی
 داود یاری ، جنید بغدادی [۲] الخ

بوسلسلهده کندیسندن اعتباراً اولق اوزره (طبقات مناوی) نک [استاد اعظم]
 عنوانیله یاد ایتدیکی ؛ (محی الدین بن عربی) و سائر کی اکابرک شیخی و استاذی اولان
 (ابومدین شعیب) حضرتبری کوسترلش ایسهده (۵۸۶) ده وفات ایتمش اولان بو ذات
 ایله سکنزنجی عصر هجری اواخرنده برحیات اولان (بدرالدین) ک شیخی (حسن ابن
 اخلاطی) آره سنده ایکی عصردن زیاده برزمان بوشلنی واردرکه بونی طولدیرمق ایچون
 آرده دیکر بروحتی ایکی ذاتک اکسیکلکنه حکم ایتک ایجاب ایدر .

بوندیشه بو کتابده کی سلسلهده حجة الاسلام (محمد غزالی) نک برادری (احمد غزالی)
 دن اعتباراً یوقارویه طوغری اوچنجی اولان (ابوالقاسم) ایله دردنجی (ابوعلی الکاتب)

[۱] هامه ترجمهسی ج ۲ ، ص ۱۳۴

[۲] صوکن اولکی اسملردن برنجینک (ابوعلی رودباری) و ایکسینک (ابوعلی الکاتب)
 صورتیله تصحیحی لازمدر .

آره سنده دخی (احمدغزالی) نك (كتاب [۱]) ده کی ترجمه حالده (ابو عثمان مغربی)
نامنده بر ذات دها مشهود من اولغله بو ذاتك دخی سلسله یه ادخالی لازم كله جكنه حكم
ایده بیلیرز .

۱۰

(شیخ بدرالدین) ك (واردات) نه نظراً طرز سلوك و تسلیکی

(شیخ بدرالدین) (واردات) نامنده کی اثر معروف دین اكلاشیلدینی وجه اوزره
بالموم صوفیه نك عمده اساسیه سی اولان ریاضات و مجاهدات ایله اشتغال اییدیور [۲] و
« بنای طریقه لایع التبعین ریاضت و مجاهده مطلقه » اولدینی [۳] سویلیور ایدی .
« دنیا مشغولیتنی براقه یی مبتدیلر ایچون وسائل و وصولك اعظم اصولی » اوله رق
قبول اییدیور ایدی [۴]
« خوارق عادات اظهارینه ترك عاداتی اساس عایدیر » [۵] و موت اضطراریدن اوله
موت اختیاری توصیه ایلر [۶] دیدی .

دارالفنون السیات فاکولته سی کلام تاریخی مدرسی

(مابعدی وار)

محمد شرف الدین

[۱] (کتاب الاعلام فی اخبار مذهب ابی حنیفه النعمان المختار) راغب پاشا کتبخانه سی

نومرو ۱۰۴۱

[۲] (قطب الدین المکی النهروانی) نك (منتخب التواریخ) نده (شیخ بدرالدین) نك (موسی
چلبی) یه قاضیمسکر اولدقد نصکره ترك منصب ایدره ك طریقه سلوك ایله (ادرنه) ده یدی سنه
تحت الارض ریاضت ایله مشغول اولمش اولدینی کوریلیرور [موسیو بایسکرک نقلیه (له یدن)
نسخه سنده] حالبوکه اوله طرفزدن یازیلدینی وجه اوزره (شیخ بدرالدین) (قاهره) ده ایکن
طریقه سلوك ایتمش و شیخی (حسین ابن اخلاطی) نك و فائده بونك مقامنده شیخ دخی اولمش
ایدی . بر آرز آشاغی ده کرامات و واقعاتی صیراسنده کوریله جك اولان برواقه سنده (برقوقیه)
(شیخونیه) مدرسه لری مدرسلرینی ذکر ایتمکده اولسی دخی (قاهره) ده ایکن طریقه سلوك
ایتمش اولدیفنك آیری بر دلیلی اولدینی کیم واقعه نك شکلی اعتباریه بو شهرده ایکن کندیسنه
مراتب سلوكی اتمام ایتمش اولدینی دخی قبول ایتمك ممکندر .

[۳] و اعلم ان مبنی الامر علی الریاضه و المجاهده المطلقة لایع التبعین (واردات)

[۴] ترك الاشتغال بال دنیا من اعظم اصول و سائل الوصول الی الحق (واردات)

[۵] اخرق العادات تنل خارق العادات (واردات)

[۶] مت قبل ان تموت حتی تحي ابدأ (واردات)

آناطولیده صیجاق ، صوووق معدنی صو پوکارلی

بر مملکتک ، زراعی استعداد ، معدنی ثروت ، تجاری مساعده موقعی کبی طبیعت خزینه سنک بخشایش و مواهبی میاستند دوائی ماهیتی حائر معدن صولری ده بر موقع اشغال ایدر . حال اجتماعی و مدنیت درجه سی یوکسک ملئر قدرتک کنیدلکندن احضار و تقدیم ایتدیکی بو خواص شفائییه مالک صولردن ییقانق و ایچمک صائمق صورتیله اعظمی انتفاعی فوت ایتزلر .

صولرینک یالکیز کیمیو ، حکمی اوصافدن ناشی بوتون دنیا ده شهرت آلمش ؛ کندینه جلب ایتدیکی خسته وزائرلر دولایسیله بویومش ، زنکین ، معمور اولمش برچوق شهرلر واردر :

آوروپاده : قارلسباد ، ویسبادن ، ویشی ، بادادان ، شانل کویون ، روایا بوربول ، مون دور ... الخ کبی قصبه لر معدنی صولریله معروفدر .

هر ییل بورلره دنیانک هر طرفدن برای استحمام برچوق خلق هجوم ایتدبکندن ییقانق ، اکلنمک اطرافنده عصری بوتون احتیاجات و اسباب حضور و راحق تأمین ابدجک حاملر ، اوتلر ، بارق ، اورمان تیاترو ، سینه مالر ... الخ تأسیسات و تکملات صحیه وجوده کتیرلشددر . حق بورالرنی طانیانلر بیله شیشه لر ایچنده بو صولری سفره لرنده ویا احتیاجلری آننده یانلرنده حاضر بولورلر .

*
* *

وطنمزده ؛ بو قییل معدن صولری اعتباریله چوق زنکیندر ؛ فقط تشکیلاتک نقصانی ، اهل و لاقیدی کبی مملکت می سجه لندرن اسباب دولایسیله منسی ومتروک قالمقده در . باشلیجه بروسه ، طربزون ولایتلرنده کیلرله تقریباً اوچ درت دانسی مستثنای دیگر حوالیمزده کی میاه معدنیه خلغمزجه پک آزایشه تیلدیکی کبی بونلرک برچوقلری ده مجهولمزددر . هر نه قدر خلغمزک ایلجه لره رغبی محدود اکثر سفرلیمزده معدن صولری استعمالی متعامل دکل ایسه ده احصائیات بونوع صولرک هر ییل مملکت مزده ده افضله ادخال ایدلایکفی وخارجه پاره ویردیک می کوستریور . معدنی صولریمزدن استفاده ایدیه مه سنک باشلیجه سبیلری موقعلرینک اوزاقلنی ، بویله اولماسه بیله وسائط نقلیه نک فقدانی ، اُک صوکره

استراحت وامینتی احضار اید. جک تأسیساتک بولناممی در . حالا مملکتتمز قابلیجه لرینگ تشکیلاتی ناتمام ایسه ده بونلر ترقی یولنه کیرمشلردر . مع هذا دیگر منابع حاره - بونلر ایچنده بعضیلری چوق مشهوردر . هرشیدن محروم برحاله در: نقلیات، خسته لرك التجاسی ایچون اولر ، آسخانه و سازه .

بورالرده استحمام ایچون کلنلرک زحمتلی برسیاحتدن صو کره چادیرلر قورمق، بیه جگنی برابر کتیرملری ایجاب ایلر . اهلینک محنت و نفاذ قیله برابر منافع اقتصادی اقطاعی ضمننده حکومت و بلدیهرک بوصولرک محلی جزئی فائده لرینی تشمیل ایتملری شایان تمنی در.

*
*
*

کتابیات - . میاه معدنیه منر حقنده خصوصی تبغنامه لره تصادف ایدمه مدم . یالکیز محمد ضیا بکک بروسه دن قونیه یه سیاحت آدلی کوزل برارنده بروسه قابلیجه لری حقنده تاریخی معلوماتله صولرک اوصاف کیمیویه و دوائیه لری حقنده ایضاحات ویرلکده در . (صولرک تحلیلات راپورلری ده واردر .)

مقدما نشرینه همت اولنان ولایات سالنامه لرینه محلی میاه معدنیه حقنده مختصر معلومات درج ایدلشددر . فقط بونلر برر فنی تدقیق محصولی اولمقدن چوق اوزاق، بنابرین شایان احتیاج دکلدر .

برقاج جزء نشر اولنان ولایات جوغرافی معنی اجتماعیلرنده ده بوبابده معلومات موجوددر . فقط مملکتتمزده معدن صوبی تجارتی ویرلی معدن صولری حقنده جدی وفائده لی تبغاتی شرقده غایت فعال تجارتی ، اقتصادی روللر ایضا ایدن استانبول فرانسه تجارت اوطه سنک آیلق (شرق تجارت مجموعه سی) طرفندن یاییلهش مذکور مجموعه نك یکریمی دردنجی سنه سنک ۲۸۲ نومروسنی معدن صولری عنوانی آلتنده بوبخه حصر ایتمشدر .

*
*
*

معدن صولری عنوانی آلتنده قعر ارضدن نبغان ایدن خصوصی علم منافع الاعضائی (فیزیولوژیک) اوصافه مالک بوتون صولر قصد اولنور . بناء علیه بوصولر خسته آدملره دوا مقامنده قابل تطبیق در . بمض منبع لرك تأثیر و اوصاف شفائیمی اسکیدن بری معلوم ایدی ؛ فقط اوزون مدت معدنی صولرک بواوصافی ایضاح ایتک یولی بولته مدی ؛ تحلیل کیمیوی بوصولر ایچنده کی معجزه وی اسراری ظاهره چیقاردی ؛ ذها صو کره کیمیایک

ترقیسیله شیمدییه قدر مجهول قالان بوصولرده کی پره نسیپلر کشف اولندی ؛ بنابرین بو معلومات سایه سنده هر خسته لئه کوره بوصولردن بری انتخاب اولنور .

*
*
*

بوصولرک ترکیب و محتوات معدنیه سی اعتباریله تصنیفدن اول نبعانلری حقنده براز فیزیک معلومات ویرمک موافقدر :

میاه حاره Source termale ؛ اولاً سخوتی نقطه نظرندن : عادی درجه حرارتده معدنی صولر ؛ عادی درجه حرارتک فوقنده معدنی صولر اولقی اوزره ایکییه آریلور . بز بونلردن یالکمز سفره لرده ایچیلنلره معدن صوبی دیرز . آنادولوده بوقبیل صولره عمومیتله آجی صو ، ایچمه ، ایچمه جه اسمی ویریلور . چونکه عادی صودن طعمی نسبة فرقلی در .

مخلنده صیجاق ایکن استحمام ایدیلنلره ایلیجه دینور ؛ شاید ایلیجه لر اوزرینه حمام وینالر یالیش ایسه قابلیجه دینور . آنادولوده بومثللو صیجاق منبعلره کوبولریمز چرموک آدینی ویرلر .

منابع حارمک ره زیملری بوتون مراسم مدتیجه منتظم اولمقله عادی صولردن فرق اولنورلر . بوصولر ، هر کون ایچدی کمز صووق ، طوزیلینی آز صولره نظراً غیرطبیعی برحال عرض ایدر .

میاه حارمک ظهوری خصوصیه Disloqué اولمش منطقه لر ویا اندفاعات برکانیه ایله اقیقی زائل ایلر ق آلت اوست اولمش نواحی ایله مترافق در ؛ علی العاده معن چاتلاقلر نها بتنده چیقار ؛ اکثریا بونوع یاریقلرله (انشقاقات) مناسبتدار بولنور . حال سکوننده کوزیکن برکانلرک کوکورتلی ، طوزلی صیجاق صولره مالک اولدقلری معلومدر . بو حال کره مزک داخلی قسم آتشیی ایله سطح ارضک اشتراکنه دلیلدر . اندفاعات اولماسه بیله چاتلاقلر آرسندن قعر ارضه صیزان صولر اوراده تماس ایتدکاری لایو وسائر مواد مذابه ایله تماس ویا بونلرک اوزرنده طویلانان غیرقابل نفوذ صو طبقه سی بالواسطه متأثر اوله جغندن سطح ارضه چیقدقلرنده آلدقلری حرارتی قسماً محافظه ایدرلر .

بونکله برابر ارضک سخوتی هر ۳۳ متره درینلکه ایندکجه حرارتک (۱°) تزاید ایتدیکی ده مثبت برکیفیتدر ؛ بطن ارضک غایت درین یرلردن کلن صولرکده صیجاق اولمی طلیعیدر . [۱]

مع مافیه بوکون بو ميه حازه نك ارضك درینلكنه ایندكجه آرتان حرارت طبعیه ایه اندفاع محصولی اولدیفنی تفریق ، آرده کی مناسبتك محنتی تحقیق کوجدر ؛ فقط حرکت و تزلزلات ارضیه ایه صوبك جیقیدینی چاتلاق خطك (Faille) اینه و چیمه سی نتیجه سی منبعك حرارتی ده یو کسلدیکی ویا آلچالدینی واقعدر : نته کیم ؛ ۱۶۶۰ ده Bagneres - De bigore منبعلی صو وودی ؛ بالعکس ۱۷۵۵ حرکت ارضی متعاقب رهن منبعی (لوشون ده) حرارتی ۸° در حده دن ۵۰° جیقیدی . شمیدی به قدر معلوم اولان اُک صیجا صو منبعلی مکسیقاده آغواس دولای به تری شهر ۹۷° ، جزایر ده حمام مسکونین ۹۵° شوردوغ (اووورنی) ۸۱° ، قازلسباد ۷۵° ، ویسبادن ۷۰° ؛ بوربون له بون ۵۸° - ۶۵° به نه مس ۵۶° قوتوره ۵۵° ؛ بارژ ۴۵° در .

بو صیجا صولر اولدقجه یو کسك حرارتلری حسیله لاولرک بخار حالنده کی ترکیباتی ویا آره لرنده جریان ایتدیکی طبقات محوریه نك جواهر معدنیه سی محل وظیفه سی کوره رك تحلیل و استصحاب ایدر . بناء علیه بو صولر ترکیبات کیمیوه نقطه نظرندن مختلفدرلر . ده قوتور (L. hm) معدنی صولره دائر یازدینی شایان دقت برتبعنامه سنده بو صولری ترکیبات کیمیوه لری اساسنه مستندآر وجه آتی منطقی بر صورتده تصنیف ایتشدرد :

د حامضی غازی یا خود قاربو غازوز صولر : Saint - galmier بو صولر اندفاعات جدیده صو سی اولان محلولده بواورلر ؛ قاریات ، آپه نین ، اووورنی کوکورتلی صولر : سولفورده سودیک ، سولفورده فالسیک

قلورلی صولر : ۱ قلوره سودیک (شاتل کویون) ۲ قلوره سودیک بی قاربوناته (لابوربول) laBourboule ، قلورسودیک سولفات ، قلوره سودیک سولفورده (اوریاژ) Oriage

مضاعف قاربونلی صولر (قلو ی) : بی قاربوناته سودیک Vichy ، Vals ، Spa بی قاربوناته فالسیک Saint - galmier . مختلط مضاعف قاربونلی Montdor . بی قاربوناته قلوره Royat بی قاربوناته سولفورده قلوروروره (شاتل کویون chatel-guyon) بو صولرده حاکم اولان سودك فضله لئی در .

[۱] پاریسی ده غره نل بورغو قویوسنك صوبی (۲۵۴۸ م) ۲۸° ؛ زه نیس داغی تونه لی (دوروغنك ۱۰۶۹ متره آشاغیسنده) ۲۸,۰° ؛ سن غوتار مرکزنده (۱۰۷۹ م ۳۰,۸° در . مون بلان آلتنده آجیله بقی بر تونك درجه حراتی (۵۰°) ودها فضله اوله جنی حساب اولوغشدره .

کبریتی صولر : سولفات سودیک و مسهل اوله رق قوللانیلان سولفات دومانیازی (Sedlitz) سولفات فالسیک (بانیهردوبی غور)

بو طوزلی صولرده منحل املاح چوق مقداردهدر :

قلورور دوسودیوم (عادی طوز) ، سولفات دوشو ، دوسود ، دومانیازی (اوسوی) چلیکلی دیمیری صولر : (اوره ززا ، پوغ Pouques ویشی ، شاتل کویون) بوصولر دیمیر طوزلربی احتوا ایدر .

بونلردن ماعدا کلسی صولر وارذر : حاض قاربونی حسیله قاربونات دوشوبی احتوا ایدر . بوغاز سربستجه هوایه انتشار ایدنجه کلس ترسب ایدر ؛ بوصولرک ایچنده بولنان موادک اوزری کلس ایله اورتولور :

جزایرده حمام مسکوتین ایله مملکتتمزده بلکه دنیانک اک مشهور بر عجبیه ارضیه سی اوله رق عرض وجود ایدن پاموق قلعه تراوده رته نلری (ازمیر جوارنده) بو جهه دندر : ۱۰۰ م ارتفاع ، ۴ ک . م کنیشلکده شلاله لر .

برکانی منطقه لرده سیایسلی منبعلر واردر :

یری معدن صولری - معدن صولری میزی طی خواص و کیمیوی ترکیلرینه کوره تصنیف ایتمک بحث و صلاحیتیز خارجی در . ذاتاً شمیدیک امکانسردر . یالکز مملکتتمزده اک مشهور و مستعمل معدن صولری میزک چیققدقلری محللر ایله عمومی اوصافی حتمده معلومات و برمهک چالیشه جغز :

مملکتتمزک یکاهه موقف حاری ایزمیت کورفری ساحلنده (آدالزک قارشیننده) قوری - یالوادر .

یالوا کویلری برقاج کیلومتره مسافده اولدیغندن بو نامله یاد اولنور . یرلیل بورایه داغ حامی دیرلر .

بو حماملرک مؤسسسی و مسدیری دوقتور Z . F . Siotis اسمنده بر رومک [۲] ویردیکی تفصیلاتی ترجمه عرض ایدیورم :

بو حماملر بیتیا Pytiha وپیه پتیا Pylepythia ایلچه لری نامیه پک اسکیدن بری معلومدر .

[۲] بو متشبت ، غیور روم ؛ مملکتتمزده پک اسکیدن بری بو ایشلرله سوره کلی ، عزمکار بر صورتده اوغراشمش ، بو یوزدن پک چوق ثروت ادخارینه موفق اولمشدر . مرقومک الیوم پک اوغلی - کوچوک پارمق قاپوده بو قبیل بانیولری معروفدر . متشبتلریزه عبرت و غیرت !

بو حاملر، اساساً بورالی اولان ایمپراطور قوسطانتین و آنهسی نه لن طرفدن خلته رعیت ایتدیرلشدیر . قوسطانتین مضطرب اولدینی روماتیزمه و بر جلد خسته لنی ایچون بو صولر آبی کلدیکندن منتظماً بو حاملره دوام ایدیوردی . بو حشمتاب مشتریک پيله بیتیا حاملرینه صیق صیق دواچی بیزانس صنوف خواصی (آریستوقرات) آره سنده موده حالی آلدی . ژوستینین ؛ صولری طوبلامق ، جدوللر آچق خصوصنده بویوک مساعی صرف ایتدی ؛ حق Procop بو ایمپراطوره عائد مداحده آیاه و فیه نک انشاسی یاننده بو مهم مأزی ده ذکر ایدیور . ایمپراطور یچه تماودورا بو یکی تأسیساتک رسم کشادی ایچون ۳۰،۰۰۰ کیشیلک معیتله بورایه کلشدر . [۳]

صلیبون دورنده بوتون بیتیا حوالیسی تخریب ایدلیدیکندن بیتیا حاملرینک ده بر جوق عصر انساننده بولوندقلری لرلر اونوتولدی . حتی اونک حقیقی یری بیله بیلنمور . بو حاملری آجان سلطان محمودک هکیمی Milingen در . والده سلطانی تداوی ایچون بورایه کوندردی . اوزمان اورمان قلع ایدلدی ، ژوستینین تأسیساتی خرابه لرنده بعض حاملر وجوده کتیرلدی . وسائط نقلیه نک مشکلاسه رغماً استانبولک کبار خلق اوروبا صولرینه کیتک مساعده سی منع ایدلش ایکن سریع تداوی ضمنتده زمان و وسائطک مفقودیتنه رغماً ایلک بهارده قوری - یالوایه کلیرلردی .

۱۹۸۱ ده حکومت بو منبعلری برارزو نامنده بر فرانسه کیرالادی ؛ بو آدم صولری زمانک جمعیت طیه شاهانه سنده تدقیق ایتدیره رک بک اوغلی سوسیته سفی علاقه دار ایتدی . ۱۹۱۰ ده بر اوستریا شرکته ویرلدی . بو شرکت کنیش بر حمام ، مؤسسسه سی ، مسافر خانه لر ، منفرد شاهلر بایدیردی اورمانه ، قوری و یالوایه ایکی جاده آچدیردی . قوری ده بویوک بر اولل غازیو ، یازین آچیلاجق دکر حاملری انشاسنه باشلادی . حربدن اول بوراده خسته لقلری تداوی ایدمک خصوصی بر مؤسسسه طیه وجوده کتیرمک متصوردی : بخار ماء دوشلری ، فسقیلی بانیولر ، الکتریک تطیقانی والحاصل اوروپانک بو قییل تأسیساتنده کی مکملیتله رقابت ایدمک بر حاله افراغ ایدیله جکدی ؛ بو صورتله خارجه کیتک زحمندن ، باره طرفدن مستغنی قاله جقدق .

یالووا قابایچه لری صولرینک اوصاف کیمویه و طیه سنه کلنجه :

[۳] یونان تاریخ و ملتک مبالغه سنه بوراده تصادف ایدیوروز . بو مقداره قولایچه ایی صفر فضله قولدیننی محقق کورملیدر .

صولر چوق صیجاقدر ۶۳ - ۶۸ تحول ایدر .

فرانسهده Neris آوستریاده Gartienner مشاهدرد. کوتلی رادیو آفیو خاصه سی واردرد. بو صولرک ایچنده متوفق بر پرنسیپ یوقدر . احتوا ایتدیکی معدنک مجموعی .

۱.۵۰۴۴۵۷ در .

۰,۰۰۱۶ ایدروژن سولفورده

۰,۴۶۷ سولفات دو قالسوم

۰,۶۱۳ سودیوم

۰,۱۴۲ کلورردو قالسوم

۰,۰۰۰۶ نی قاربونات دوفر

۰,۰۰۵۰ آسید - الیسیلیک

شایان ذکر مهم مواد بونلردر .

بوموادک ألم اعصاب ، آغریلی روماتیزمه ، ضعف اعصاب سطحی بعض جلد خسته لفرینه (حاد اکز. ما ، کفکی یوز تخریشاتی) چوق مؤثر اولدینی تأین اولنیور .

عمومیتله بو صولر جلد ایچون چوق نافعدر . خصوصیه جلدده قدیفه کی یوموشاقلق طراوت بخش ایتدیکندن بالخاصه قادیسلرحه چوق مقبول و مرغوبدر .

دیگر لرنی کله جک نسخده ذکر ایدر جکیز . ۱۳ - ۹ - ۴۰ م. شرف

« ابن خلدون ، ده اجتماعیات

- مابعد -

- ۶ -

عصری مورخلرک نتیجه تدقیقاتنه نظر آفرون وسطاده کی آوروپا حکوماتی مؤسسلرینک تأسیس ایتدکاری حربی و عسکری تشکیلات ایله مترافق نفوذلرینک محافظه سی نقطه نظرندن ابن خلدونک « فاتح » لره توجه ایتدیکی تدبیرلر جدأ تدقیق و مطالعه یه شایاندر . دییورکه : « یکی بر - لاله نك طرفدارلری ، یعنی بوسلایلی تأسیس ایدن واونک محافظه سنه چالیشان مظفر برملت ، مملکتک اطرافنه طاغیلمالی ، وهرولایتده یکی فتح ایدیلان قلعه لری

اشغال ایتمه لیدرلر ، فی الحقیقه تاریخی واقعاتکده اثبات ایتدیکی بوندن باشقه برشی دکلدرد .
المستأنك حقیقی مؤسسی اولان بوله -لاو شویری B. chebyr نك خط حرکتی ده بویه
اولمشدر . له مورخی بیه قوزنسکی بونی بوتون تفصیلاتیه قید ایتمکده در .

کوریلورکه ابن خلدون فاتح ملترك قازاندقلری غنیمتلی تحت امنیته آلق ایچون
پایه جقلری شیئی اطرافیه ابضاح ایدیور . بو مطالعاتی اوروپا حکوماتنك تأسسنه تطبیق
ایتمک کوجدر . چونکه وقعه نویس راهبر طرفندن یا ککش و طرفدارانه معلومات درجه سنه
ایندی ریلن موثوق دلائلک اصولی بر صورتده تخریب و تخریفندن صوکرابوکا امکان اولاماز .
طبیعی بو وقعه نویسارک باشقه دوشونجه لری ده موجود بولنه مازدی . آنجق مناسترلرینک
و کلیسا مؤسسارینک احوالی ، ولی نعمتلیری مدح و توصیف ایدرلر ، دیگر طرفدن بونلرک
کلیسا و مناستری فصل ونه ایچون تأسیس ایتدیکنی ، آلرنده موجود اموال و املاکی فصل
قازاندقلری تجسسده امال ولاقیدی کوستریرلردی .

ماکیاول ایتالیا ده حکومتیه بر جوق توصیه لرده بولونیوردی . بونلر مشهور برکتابی
تشکیل ایدر : حکمدار . حالوکه کندیسندن بر عصر اول عین نصیحتلری دهامعقول ،
منطقی أساسلر داخلنده حکومتلره تکلیف ایدن ابن خلدون بونقطه نظرندن ده شایان دقتدر .
حق اشیا و حادثاتی بویه حقیقی بر طرزده ، بر آز جوق سرت اولان حقیقی ایله نظر
اعتباره آلق خصوصنده ، هر اجتماعیا تجیسی ، ایتالیالی سیاستچی ایچون برموده اولابیلیر ،
فقط شبهه سز بر برلری طانیایورلردی .

موضوعک دهایی آکلاشیلیمسی ایچون ابن خلدونک فکرلری تعمیق ایده لم : « مختلف
ملترك و قوملرک بولندینی برملکتده ، بالخاصه بوعرقلر و قوملر استقلال فکری طاشیرلر ،
فردلری آرلرنده تساند حصوله کتیریرلر سه تأسیس نفوذ جوق کوچ اولور . افریقا و
مغربده هرملرک نافذ اوله ماملری بو یوزدن اولمشدر . چونکه بو ملکتلر ، یوقاریده
سویلدیکمز خاصه لری فضله سیله طاشیان متعدد بربری ملترلره مسکوندر . بشقه بر یرده ،
مثلا سوریه و مصرده بواش ، یعنی نفوذ تأسیسی پک قولایدز زیرا اوراده تماماً تعضی
ایتمش ملترلر یوقدر . کذا عین سبیدن مصر سلطانی غائله سز اوله رق یاشیور . نه بر عصیان
نده قورقوله حق برکشمکش واردر . حکمدارلق ، رفاه و استراحت ایچنده ، برندن دیکرینه
استقال ایده کلکده در . »

ابن خلدون اجتماعی بنیه نك اهمیتی بيلمه یورد دكلدر . نته كیم دیور : « نافذ اولوق واداره ایتمك ایسته بن کیمسه ، صنفلر آراسنده کی تخالفی ده محافظه ایتملیدر ، « یکی آلدی ایدیلن اراضی ایله اسکیدن بالوارنه انتقال ایده کان طوبراق صاحب لری آراسنده برفرق موجوددر و نظر حقه آلملیدر ، « حکومتك مدافعه سی ایچون ضروری اولان وطنپرورلك ، برجماعته منسویت حسنك بر قسمیدر . انسانلرك عین ملت ، عین قومه ، منسوب اولدقلرینه عائد شعور رینك تأثیریه آرتار و چو فالیر . آمر ایله مأمور ، باطرون ایله عمله آراسنده کی مناسبتلردن منتج اولان جماعته منسویت حسی رینه تدریجاً ملت ، عرقه منسویت دویغوسی قائم اولور . فی الحقیقه هر نه قدر بالذات طبعیت طرفندن قان رابطه لرینك تجمیهز ایدیلدیکی ظن اولتور سده عادت و اعتبار قدر مؤیده سی قوتلی دكلدر . بونك ایچون حقیقی اشتراك حسی ، اجتماعی مناسباتك و مشترك حرکاتك نتیجه سنده دوفار . و بو کی حسلرده مشترك بر تربیه نائل اولانلرده وجود بولوب انكشاف ایتمکده در . بونلر بالاخره موجودیتلرینك مقدراتی آارلنده تقسیم ایدر لر . « نهایت بونلرك نتیجه سنده یوقاریده عرض ایستدیکمز « بویوك آدم » ایضا حته تماس ایدیلور . حکومت برطاقم احوال و شرائطك سلطه سی آتنده مؤسس اولان ، بالضروره کنديسك بر ریشه و بر قدرته مالکیت آرزوسی انتاج ایدن انسانی برجماعتدر . »

- ۷ -

ابن خلدون اجتماعی بنیه قارشوسنده آفاق دوشوسون بر اجتماعانچی کی بر وضعیت آلدقن صوکر ا بونیه لرک اداره سنه عائد قانونلرك وضعی مسئله سنه کلور . بو وضعك منشأنه دائر مؤلفك و بر دیکی ایضاحات تماماً ره آلبزمك نقطه نظریدر . « بردفعه تأسس ایتمش اولان حاکمیت ، حکمدار امر لری - دیور - کونك برنده خلقتك سعادت ایچون مضرو غیر عادل اولور . بعضاً حکمدار شخصی غایه لرینی استحصال ، کندی احتیاصاتی تطمین ، مختصر بالانلرینی تطبیق ایچون آغیر ویرکولر وضع ایدر لر . بوجبر و تهدید طریق حکمدار لرك شخصه کوره دیکشیر . نهایت خالق بو آسارته تحمل ایده مز . اوزمان عصیان و اختلال باشلار . بوندن صوکر ا حکمدار ملتك سکوتنی تأمین واعاده ایچون اولنلری تطمین و محافظه نه خادم قانونلر وضعی مجبوریتده در . ایرانده باشقه حکومتلرده جریان ایدن احوال و وقایع هب بوقیلدندر . « هر بویوك حکومتده ابن خلدون هیئت عمومی سی ماتی ، خالق تشکیل ایدن مختلف عرقلر و نسللر تمیز ایتمکده در . مثلاً شوسوزلره باقیكز : « عربستانده

نسبك اكهيميتلىسى قريشيلر تشكىل ايدر . بوتون عرب قومى اونلرى طائير وقوتلرى اوكنده انقياد ايلردى . اكر واضع قانون قوتى باشقه برنسه تايمين وتوديع ايتسه بونك نتيجه سنده خلق وملت اينجده نفاق ، شقاق اولاجقدر واضع قانونك بيله جكي شى بودر . نته كيم اوزمان قانون وضع ايدنلر بوتون قدرت وصلاحي قريشيلره توديع ايدرك عرقلر آراسنده صاچى تايمين ايدبور ، مى حسى يوكسلتهرك عين زمانده قراللىك استقرارى تايمينه چالشيوردى [۱] ، بونقطه عرب اجتماعيائيجيسنك معاصر دشراللىل - Polyuatianaux اولان حكومتلك مواجهه سنده بولندينى ظنى ويرمه يورمى ...؟

كورولوركه « حكومت » ، « قانون » ، ديديكيمز اجتماعى موجودلرك منشألرینه عائد ايضاحات خصوصنده ره آلزم ، ابن خلدونده كنديسنك برمئلنى بولمى . فى الحقيقه قانونلرك منشأى بو طرزده ايضاح ، حقوق علمنك تاريخى وعلمى اصولنه تماماً مطاقدرد . بشيوز سنه اول ابن خلدون بى ، ايرنده اشيا وحادثاتك بو طرزده جرياندن خبردار ايدبور . بوكونده انكلتره ، فرانسه ، اوسترياده بوكى احوال وقايع ، عرب اجتماعيائيجيسنك ايضاح ايتديكى صورتده جريان ايتكمده در .

*
**

كله جك مقاله ده دينى تلقيلر ايله اجتماعى كشفلرك تعارضى ابن خلدونك اصل حل وتاليف ايتديكى ، روحانى و جسمانى قوتلرك منشألرينك ماهيتى اصل دوشونديكى كوستردكن صوكرا برنتيجه ايله مطالعائمه نهايت ويره جكز .

- بيشمه دى - ضياء الدين فخرى

[۱] ابن خلدونك زمانته كوره اورينيال اولان بوفكرلرى ، مى تاريخلر اينجده اكه جوق بزم تاريخمه تطبيق ايديله بيلير . شهبسز ابن خلدون او وقت ياشامش اولسه يدي قريشيلره عائد مثالى كتير ركن بونك عكسى ايجونده تاريخمزدن مثالر انتخاب ايدردى . فى الحقيقه مى تاريخمزدك قاراكلده صحيفلرى اينجده شويله بويله بيلديكمز بعض واقعات واردرك ابن خلدونك دوشونجه سنه قطنى ودوغمانيك برمايت ويره جك قدر اهميتلدر . مثلاً بالفرض جلالى وقه لرى ... بونلره ابن خلدونك ديديكى كى ، واضع قانونلرك ، اداره آدمالرينك قوت وصلاحي ، دولتى تشكىل ايدن مختلف ملترلر دوز عرقلردن اكه جوق اهميتيزينه ، حساً و وطناً دكل فقط ماده ومنفعة او مملكتده ياشايانلره ويرمى ، بو صورته هرمانكى برسيله حقيقى مى كتهلنى واونك طبيعى حقلرى كوزدن قاجرمق غفلتده بولنسى سبب اولمىدر .

حی بن یقظان

نهایت «اسال» حی بن یقظانک خدمتہ اختیار ملازمت ایلدی اوکا اقتدا و تبعیتی و ملتق ایچنده اوکره نیش اولدینی اعمال شرعیہ ده کی تناقض و تعارضی دفع ایچون حی بن یقظانک اشارت لر نی قبوله یاپیشدی . حی بن یقظان (اسال) ک حال و شانی صورمه یه باشلادی . (اسال) ایسه بولوندینی جزیره یه و جزیره ده بولانلره و شریعتک اونلره کلزدن اول نه کی اخلاق و ادابله متخلق اولدقلربنه و شریعتک اونلره تبلیغ اولوندقدنصکره و شمدیلک نصل اولدقلربنه عائدشیلری و عالم الہینک ، جنتک ، جہنمک ، تکرار دیرلہنک ، حشرک ، نشرک ، حسابک ، میزانک ، صراط کو پرینسک شریعتده وارد اولان بوتون اوصافی اوکا ایضاح ایلدی . و حی بن یقظان بونلرک کافہ سی آکلادی . ایچلرنده ؛ واصل اولدینی مقام شریفده مشاہدہ ایلدیکی شیلره مخالف هیچ برشی بولمادی و بونلری توصیف ایدن و کترین ذاتک بیان ایلدیکی وصف و لعریفده محق و سوزنده صادق و ربی طرفندن کوندرلمش اولدیفته اذطان و اوکا ایمان و رسالت حقندہ کی ادعاسنی تصدیق و رسالته شہادت و اقرار ایلدی . آندانصکره حی بن یقظانہ او ذاتک نه کی فرائض کتردیکی ونه کی عبادانلہ انسانلری توظیف ایتدیکی صورتی .

اسال ؛ نمازی ، زکاتی ، اوروجی ، حجی ودها بونلره بکزر اعمال ظاہریہ اوکا وصف و بیان ایلدی حی بن یقظان ہمسنی قبول و التزام ایلدی و غندنده طوغریانی ثابت اولان آمرک امرینہ امتثالاً اشبو وظائفی ادایہ نفسی مکلف قیلدی لیکن نفسندہ ، حل ابدہ مدیکی ایکی شبہہ قالمشیدی کہ اونلردن تعجب ایدر ونه کی حکمتی تضمن ایتدکارینی بیلمزدی .

(۱) اشبو رسول ، عالم الہی یه عائد شیلری وصف و بیان ایدرکن نیچون اکثریمی حقندہ ضروب امانال طریقہ بیاناندہ بولنش و حقیقتی کشف و ایضاحدن اعراض ایتش و بو وسیلہ ایله انسانلر تجسیم کی ذات حقل منزہ اولدینی برچوق شیلره معتقد اولق کی بر ورطہ عظیمہ دوشمشلر و ثواب و عقاب حقندہ ده عقلہ تطبیق قابل اولمایان بر طاقم اعتقاداندہ بولمشلردر .

(۲) او رسول نیچون بیاناتی یالکز اشبو فرضلرله وظائف عبادتہ حصر ایلش ، جمع اموالی و مأکدہ توسعی اباحہ قیلش و بو وسیلہ ایله انسانلر باطل شیلر واسطہ سیلہ باطل شیلری آلدہ ایتمکہ وقت بولمشلر و حقندن اعراض ایتشلر ؟

کندوسی سدرمقدن بشقه هیچ برشینی تناول اتمه مک رأینده ایدی اموالک، نزدند
هیچ بریمتی یوقدی. شریعتده بولن، زکات وشعبه لری، بیعلر، ربا، حدود، عقوبات
کی احوال وسائر مه متعلق احکامه دائر اولان شیرلی هپ غریب ولزومسز یره تطویل
اولدیفنه اعتقاد ایدر و دییوردیکه اگر انسانلر بواشی حقیقی اوزره آکلاسه ایدیلر اشبو
باطل شیرلدن اعراض وحق یولنه توجه و اقبال ایدرلردی و هیچ برکیمسه نک؛ زکاتندن
صوریلایق و سرقی دولایسیله اللر کسبله جک و کوز اوکندنه آلماسندن دولای نفسلر
تلف اولاجق هیچ بر ماله اختصاصی اولمازدی. وحی بن یقظانی بویه بر دوشونجه
دوشورن سبب ایسه؛ بوتون انسانلرک فطرت فائقه و ایجه ذهنیت و نفوس حازمه اصحابندن
اولدق لرینی ظن ایتدیکیدر.

اونلرک درایتسز و ناقص العقل و فنا فکری و عزملری ضعیف، (انعام = قیون،
کچی، صغیر، دوه) کی بلکه انعامدن کمراه اولدق لرینی بیلمه دیکی در.

ایشته انسانلر شفق صوکه درجه بی بولوب کندوسنک دلالت و رهبرلکی سایه سنده
قور تولملرینه طمع ایله یجه اونلرله ملاقات و یانلرنده حق ایضاح و بیان اتمک خلیسانه
دوشدی. بناء علیه او خصوصده ایرقداشی اولان (اسال) ایله مداوله افکارده بولوندی.
اونلر و اصل اولق ایچون بر چاره بولوب بولنه میه جغفی صوردی. (اسال) ایسه اونلرک
ناقص الفطره اولدق لرینی واللهمک امرندن اعراض ایتدکلرینی حی بن یقظانه بیلدیردیه ده حی بن
یقظان ایچون (اسال) ک سویلدیکی سوزلری اکلامق ممکن اولامادی. و قلبنده امل وارزو
ایتدیکی مقصدینه تعلق و ارتباطی باقی قالدی (اسال) ک سویلدیکی سوزلرله فکرنندن دئمدی. (اسال)
ایسه بشقه لره نسبتله خلاصه الیقین اولان طانیدیغی مریدلردن بر قسمی جناب حق، حی بن
یفظانک ارشاد و دلالتیه یوله کتیره جگنی اومدی بونک ایچون فکرنندن حی بن یقظانه مساعده
ایلدی و هر ایکیمی جناب حقک، دکزی کچملرینی قولایلاشدریمه سی املیه کیجه کوندوز
ساحل بحر مه ملازمته اوردن ایرلما یه قرار ویردیلر و ساحلده بکله مای التزام و جناب
حقه، حقلرنده خیر و هدایت اسبابی احضار و مهیا اتمه سی دیله یرک تضرع و نیاز ایلدیلر.
تقدیر الهیدن اولق اوزره بر سفینه یولنی شاشیردی روز کار و دکز طالعه لری اونی ساحله
قدر ایتدی قرمه یاقلاشنجه ایچنده کیلر دکز کنارنده ایکی کشی کوردیلر یانلرینه یاقینلا-
شدیلر اسال اونلرله قونوشدی و سفینه یه یانلرینه المریخی ایسته دی اونلرده ایتدکلرینی
قبول ایلدیلر ایکیمسی سفینه یه آلدیلر جناب حق یواشجه حق بر روز کار اسدیردی سفینه بی

آزبر زمانه ایچنده یولخی اولدقلری جزیره قدر سوق ایتدی و جزیره ایتدیلر. جزیره نك مقری اولان شهره کیردیلر ؛ (اسال) ك احبابلری یانلرینه طوبالاندیلر ، (اسال) ، اولنره حی بن یقظانك حالنی آکلاتدی هپ اوکا صارلدیلر و کیفیت نشانته عائد خصوصاتی بویوک برخاقه عد ایتدیلر و اطرافنه بیغیلدیلر اونی تعظیم و تحیل ایلدیلر (اسال) ده حی بن یقظانه اوجماعتك جزیره لرنده کی بوکون انسانلرك اك ذکیسی واك آکلابیشلیسی اولدقلرینی و اولنره تعلیم و تربیه دن عاجز قالدیغی تقدیرده جمهوره تعلیم ایتك خصوصنده ده ا زیاده عاجز قاله جغنی آکلاتدی. اوجزیره نك رئیس و بویوک جمعیته ، جماعته ملازم اولمینی عزلت اوزرینه ترجیح ایدن و عزتلك حرام اولدیغنه قائل اولان و (اسال) ك اسکی ارقداشی (سلمان) ایدی .

حی بن یقظان اوجماعتی تعلیم و تربیه به باشلادی و اولنره اسرار حکمتی فاش ایلدی چوق سورمه دن ظامردن برآز حقیقته طوغری یوکسلدی و بشقه درلو ذهنلرینه کیرمش اولان شیلری حقیقت اوزره تعریف و توصیفه باشلادی. بونك ایچون اوجماعت حی بن یقظانك اتیان ایتدیکی سوزلردن جانلری صیقلمه یه و ایچلری طارالمایه باشلادی و غیر بیلکنه و ارقداشلری (اسال) ك حقوقه رعایه حی بن یقظانه قارشى کولر یوزلیلک اظهار ایتدیلر ایسه ده قبلرندن اوکا قیزدیلر. حی بن یقظان ایسه کیجه کوندوز اولنری ملایتمله ارشاده و اولنرایچون کیزلی و آشکارا حق بیان ایتمکدن بوش دورمادی ایسه ده اشبو ارشادات اولنری حقه طوغری چکمک دکل : انجق طریق حقدن نفرتلرینی آرتیردی بونکله برابر بونلر خیری سورلردی و حقه رغبت ایدرلردی. لکن فطرتلرینك اکسیکلکندنناشی حق حقه مخصوص اولان یولدن ارامزلردی و تحقیق جهتی المازلردی و حق کندو قابوسندن التماس ایتمزلردی. بوندن صرف نظر: حق ، اربابنك سلوک ایتدیکی یولدن بيله اوکره نك ایسته یورلردی. اشبو اسباب طولایسیله حی بن یقظان اولنری اصلاحدن مأیوس اولدی. و بک آزشی قبول ایتدکلری ایچون حاللرینك صلاحه توجهندن امیدى کسلدی و اولنری یوله کتیرمکدن مأیوس اولدقدن صوکره دیگر انسانلرك طبقاتی برر برر تتبع ایلدی نتیجه ده کوردیکه هر بر فرقه کندی بیلکسیله فریح اولمشلر و هوا و هوسلرینی کندیلر ایچون اله ایدنمشلر و شهوات نفسانیه لرینی کندولرینه معبود اتخاذا ایتمشلر .

و دنیا نك مستهلک اموالی طوبالامقده تهالك درجه سنه وارمشلر و مزارلره و ارنجه قدر اموالی جمع و تکثیر ایلک ، اولنری سعادات ابدیه یی قازاندر اراجق مجاهدات سنیه دن غافل

براقش، موعظه اونلره فائده بخش اولاماز، کوزل سوزلر اونلره تأثیر ایتمز. اونلره مجادله ده بولونمق انحق بولونقلری حاللر اوزره اصرار لرینی آتیرر. حکمت و تفکره طوغری کیده جک یوللری و حکمتدن حصه لری یوقدر. جهالت اونلری استیلا ایتش و ایشلمکده اولدقلری اعمال سیئه قیلرند لکله ایزلر بوراقش، الله تعالی قیلیری قولاقلری اوزرینه مهر باصهش، حق اکلمازلر، دویمازلر؛ کوزلری اوزرینه پرده چکمش طوغری یولی کورمز لر، اونلره غایت بویوک بر عذاب احضار و آماده اولمش عذاب اسبابنک اونلری احاطه ایتدیکنی، و ظلمت پرده لرینک اونلری اوردیکنی، آزر مقدارلری مستتا اولمق اوزره قسم اعظمینک دنیادن بشقه هیچ برشیئه تمسک ایتدکلرینی و بوتون اعمال حسنیه یی قولایلغله برابر ارقیه آتدقلرینی و آزریشله مبادله ایدوب صادق لرینی تجارت و مبیاعه ایله اشتغال ایتلرینک انلری، اللهی ذکر ایتدکدن، منع ایتسینی و بوتون قیلر و کوزلر بشقه درلو اوله جنی کوندن قورقاما لرینی کورنجه اوکا بللی و قطعی اوله رق تحقق ایتدیکه مکاشفه طریقیله اونلره قونوشمق ممکن اولماز و صوم صلات، حج، زکات کی یوقادرده بیان اولان مقداردن فضله عملله اونلری مکلف قیلمق موافق اولماز و جمهور ناسک اکثرینسک شریعتله حظ و انتفاعی؛ معیشتلرینک مستقیم اولسینی و هر کسه مخصوص اولان منفعته بشقه سنک تجاوز ایتمه سی ایچون انحق یشادقلری دار دنیاده در و سعادت اخروییه انحق اقلیتده قالان و مؤمن اوله رق آخرت حرثی اراده ایدن و آخرت ایچون لایق اولان سی و غیرتله چالیشان کیمسه لر فوزیاب اولور و وادی طغیانه صایب ده حیات دینیویه ای آخرت ترجیح ایدن کیمسه لرک ایسه مرجع و مأوالری انحق نارجه میدر. هانکی بوزغونلق هانکی شقاوت اوله بر کیمسه نک یورغونلق و شقاوتندن دها بویوک و دها زیاده خسراتی موجبدر که اویقودن اویاندینی زمان اویقوزمانه قدر ایشلدیکی ایشلرک کافه سی برر برر نظر تدقیق و امعاندن کچر دیکک تقدیرده انلردن یا مال طوبیالامق و یا لذت آلمق و یا قضای شهوت ایتک و یا اپچنده صاقی قالان کین و غیظی تسکین ایچون بشقه لرینی ازار لامق و یا جاء طلبنده بولونمق و یا اعمال شرعیه ایله ناسه قارشو سوسله نمک و یا کندوسنی مدافعه ایتک کی اشبو خسیس و قیمتمیز امور محسوسه دن بشقه برغایه و مقصد تعقیب ایتدیکنی بولامازسک؛ حالبوکه بوتون بوکی شیر قوس قوجه بردک زده برر اوسته بریکمش قرانقلر کیدروسز لر دن اشبو قرانقلره کیرمه یه جک هیچ بریکمه بولونماز و کیرمه کز ربک اوزرینه واجب اولمش کی و قوعی تقدیر بویورلمشدر. حی بن یقظان انسانلرک احوالی و اکثرینسک قوه مدرکدن محروم اولان حیوانلر کی

۹ ولدقلری اکلانجه کوردی که بوتون حکمت ، هدایت ، توفیق بیغامبرلرک سولیدکلری
 و شریعتک وارد اولدینی شیلرده در. اودن بشقه ممکن اولاماز و فضلہ سنه احتمال ویرلر
 چونکه هر بر ایش ایچون آری آری ادملر وار و هر بر کیمسه نه ایچون یارادلدیسه او ایشک
 اسبابله تجهیز اولنمشدر. جناب حقک کچمش و منقرض اولمش انسانلر حقنده جاری اولمش
 عادت و طریقت الهیه سیدر و جناب حقک سنت و عادتیچون ابدیاهیچ بردکیشیکک بولمایاجقسک.
 حی بن یقظان اشبوفکر و دوشونجه لری متعاقب سالمان وارقداشلری یانه دوندی واونلره
 سولیدیکی سوزلردن طولای اعتذارده بولوندی و سولیدیکی سوزلردن تبری ایلدی و رأی
 اونلرک رأینه موافق اولدینی اونلره بیلدیردی و شریعتک تعیین ایتدیکی دائره خارجه
 چیقمامالری و اعمال ظاهرینی التزام ایتملری و اونلرجه مقصود و مهم اولمایان شیلرله
 اشتغال ایتمهک و متشابهاته ایمان و اونلری قبول و بدعتدن و هوا و هوسدن اعراض و سلف
 صالحینه اتباع و شریعتده بولنما یوب اختراع اولنان شیلری ترک ایتمک کبی رجوق و صایاده بولوندی
 و عوام جمهورک بولندینی اهل شریعت و دنیا به توجه ایتمک کبی حاللردن اجتناب ایتملری
 امر ایلدی و او کبی حاللردن اونلری صوک درجهده تحذیر ایلدی. کرک کندیس و کرک
 ارقداشی اسال ؛ آکلادیلرکه مرید و لکن قصورلی اولان او طائفهک اشبو طریقندن بشقه
 بر طریقلری اولمایوب شاید او طریقندن قالدریلوب مشاهده دروه سنه چیقاریلسلر بولوندقلری
 حال خللدار اولور درجهده اهل سعادتہ التحاقلری ممکن اولماز ، تبه تافلاق باش آشاغی
 یو وارلانیر، عاقبتلری وخیم اولور . اگر ثلوب علم الیقین حاصل اولق زمانی کلنجه به قدر
 اشبو بولوندقلری حال اوزره قالدرلر سه سوء عاقبتدن امین اولورلر و احباب یمین صیراسنه
 کچرلر. لکن ظاهرا باطنا وار قوتلریله نفسلرینه قارشى مجاهده ایدرک هر کسه سبقت ایدنلر
 و مقامات عالیہ ی احراز ایدن ذوات الله الک یقین اولان کیمسه لر آنجق اونلردر. اوندن صکره
 حی بن یقظان ایله اسال ؛ سالمان و ارقداشلرینه و داعله آنلردن آیرلیدلر و تجربدکاهلری
 اولان جزیره یه عودت ایچون چاره آرامای دوشوندیلر جناب حق اونلره دکزی قولایلقله
 کچمک اسبابی میسر ایلدی و جزیره لرینه قاووشدیلر . حی بن یقظان اولج طاب ایلدیکی
 کیفیت اوزره اسکی مقامنه کچمک ایچون چالیشه چالیشه مقامنه عودت ایلدی (اسال) ده
 اونک سلوک ایتدیکی مسلهک سلوک ایده ایده درجه سی اونک درجه سنه یاقینلاشدی و یاخود
 همان همان اوکا یتیشه جک کبی اولدی و ثلونجه به قدر اوجزیرده الله عبادت ایلدیلر .

مقامه : جناب حق ذات الوهیتدن فیضان ایدن بر روح شریفه بزی و سزی تأیید ایله یه ۱
 شو اوراقده بیان ایلدیکم ابجاث شریفه حی بن یقظان ایله اسال و سلامانک احواله طایفه
 اولان و هیچ بر کتسابده بولونمایان و محاورات معتساده ایشیدلمه یین سوزلردن بویوک
 بر حصه یی جامعدر . محتویاتی ؛ اهلنک غیرندن صاقلی طوتولان علمنددرکه اونی آنجق
 معرفه الله اهل اولان ذوات بیلیر و اوندن شیطانک اغوائتایلله الله قارشى مغرور اولمش
 کیمسه لر جاهل قالیر . عارف بالله اولان سلف صالح شو اسراری افشا ایتک خصوصندم
 بخل کو سترمشرله اهل اولمایان کیمسه لردن صاقلی طوتوشلره بز اونلره مخالفت ایلدک و اونی
 میدانه قویدق . اوستندن اورتوی قالدیردق و بویله یامق ایچون کندیمزده بر مجبوریت
 دویدق . چونکه زمانمز متفلسفه سنک تصریح ایتدکاری بر طاقم آرای فاسده میدانه چیقمش
 و شهرلرده یاییلمش و ضرری اولارق عمومه سرایت ایتشدر . انبیای عظام علیهم الصلاة والسلام
 حضراته لازم اولان تقلیدی اوزرلردن آنان و سفهلره تقلید ایتک ایسته یین برقم اقتدارسز
 کیمسه لرك اشبو آرای فاسده نك قابلیتسز کیمسه لردن اسیرکنمسی لازم اولان اسرارندن
 اولسنه ظن و اعتقاد ایتلرندن و بناء علیه او کبی آرایه محبت و آلدانمه لرینک فضلله شمسندن
 قورقدق . اونک ایچون اونلری تحقیق جهته طوغری جذب و آندنصکره او یوله سلوک
 ایتلرینی منع ایتک رأیی موافق بولدق . بونکله برابر اشبو اوراقه تودیع ایتدیکمز اسراری
 بوسبتون اورتوسز بر اقادق . اهل اولانلر ایچون هان بیرتیله حق و اواسراده تجاوز و تعدی یه
 مستحق اولمایانلره کوره غایت قالین عد اولنه حق ایخه بر اورتو ایلله اوستنی اورتدک .

اعتراف : اشبو اوراقه درج اولنان سوزلری ایضاح و مطلوبه موافق صورتده تنبیه خصوصندم
 کو ستردیکم تسامح حقنده معذرتکم مذکور سوزلره واقف اولان مسلك ارقداشلرمدن
 قبولی دیلرم . چونکه اشبو مسامحاتی ارتکاب ایدیشم آنجق رؤیتک منتهی اوله بیله چکی
 نقطه دن کوزلر قایان شواحق عالیله صرتنه چیقیدغمدن نشأت ایتشدر .

بومسامحه ایله مقامات عالیله حقنده ایراد اولان کلامی ترتیب و انتظام اوزره طالب لرینک
 اذهانته تقریب و اونلری طریق حقه ایصال ایتمکی قصد و اراده ایلدم . جناب حقندن
 تقصیراتمک عفوینی و غل و غشدن آزاده اولان معرفه الله هدایت و توفیقنی دیلرز .
 (انه منعم کریم والسلام عليك ایها الاخ المفترض اسعافه ورحمة الله وبرکاته)

مؤلف
 ابن طفیل

صوک

مترجم
 بیان زاده رشید